

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

MENŲ FAKULTETAS

MENOTYROS KATEDRA

Vaida Noreikienė

**UKMERGĖS MIESTO KULTŪROS PAVELDO IŠTEKLIŲ
PRITAIKYMAS TURIZMUI**

Magistro baigiamasis darbas

Kultūros paveldo ir turizmo studijų programa, valstybinis kodas 621V72002

Paveldo studijų kryptis

Vadovas (-ė): dr. Jolita Butkevičienė

.....
(Parašas) (Data)

Apginta: Menų fakulteto dekanas (-ė) doc. dr. Ina Pukelytė

.....
(Parašas) (Data)

Kaunas, 2014

TURINYS

UKMERGĖS MIESTO KULTŪROS PAVELDO IŠTEKLIŲ PRITAIKYMAS TURIZMUI

Santrauka / 3

Summary / 4

ĮVADAS / 5

1. KULTŪROS PAVELDO IŠTEKLIAI UKMERGĖS MIESTE / 12

1.1. Ukmergės miesto I-asis raidos etapas: miesto susikūrimas ir vystymasis iki 1795 m. / 13

1.2. Ukmergės miesto I-ąjį raidos etapą reprezentuojantys objektai / 19

1.3. Ukmergės miesto II-asis raidos etapas: Rusijos imperijos laikotarpis 1795–1918 m. / 22

1.4. Ukmergės miesto II-ąjį raidos etapą reprezentuojantys objektai / 24

1.4.1. Sakraliniai pastatai / 24

1.4.2. Visuomeniniai pastatai / 30

1.4.3. Gyvenamieji namai / 37

1.4.4. Laidojimo vietos ir kapai / 39

1.5. Ukmergės miesto III-iasis raidos etapas: nuo 1918 m. / 41

1.5.1. Tarpukario laikotarpis ir jį reprezentuojantys objektai 1918–1940 m. / 41

1.5.2. Okupacinis laikmetis ir jį reprezentuojantys objektai 1940–1990 m. / 48

1.5.3. Nepriklausomos Lietuvos laikai ir kultūros paveldo ištekliai nuo 1990 m. / 53

2. KULTŪROS PAVELDO PRITAIKYMO TURIZMUI GALIMYBĖS / 56

2.1. Kultūros paveldo ir kultūrinio turizmo teoriniai aspektai / 56

2.2. Kultūros paveldo išteklių ir kultūrinio turizmo situacija Ukmergės mieste / 62

2.3. Turizmo plėtros galimybės Ukmergėje / 69

2.3.1. Turistinis maršrutas: „Ukmergės miesto kultūros paveldo vertybės“ / 69

2.3.2. Orientacinis turistinis maršrutas „Atrask senąją Ukmergę“ / 73

IŠVADOS / 75

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS / 77

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS / 86

PRIEDAI

1 priedas. Ukmergės kultūros paveldo ištekliai / 88

2 priedas. Maršruto „Ukmergės miesto kultūros paveldo vertybės“ žemėlapis / 92

3 priedas. Turistinio orientacinio maršruto „Atrask senąją Ukmergę“ ikonografija / 94

Santrauka

Kiekviena vietovė pasižymi tik jai būdingais savitumais, tradicijomis, įvykiais, asmenybėmis, su kuriais supažindina kultūros paveldo ištekliai. Todėl yra taip svarbu jais rūpintis bei puoselėti. Tačiau apie paveldo išsaugojimą galima kalbėti tik tuomet, kai visuomenė pradeda suvokti ir pripažinti jo vertingumą ir naudingumą. Kad tai įvyktų, žmogus turi pažinti paveldą, todėl šiuo metu vis dažniau pasitelkiama turizmu, kaip vienu iš lengviausių būdų gauti žinių apie kultūros paveldo išteklius.

Analizuojant informaciją apie Ukmergės miesto istoriją ir kultūros paveldą iš esamos historiografijos bei šaltinių, pastebėta, kad aptariamam miestui skirta labai mažai dėmesio. Iki šiol nėra išleistos knygos, kuri pristatytų išsamią informaciją apie Ukmergės miestą ir jame esančius kultūros paveldo objektus. Siekiant praplėsti Ukmergės miesto kultūros vertybių ir istorijos pažinimo ribas, parengtas magistro darbas „*Ukmergės miesto kultūros paveldo išteklių pritaikymas turizmui*“.

Magistro darbe išanalizuota Ukmergės miesto istorinė raida bei išskirti ir apibūdinti tam tikrą laikotarpį reprezentuojantys kultūros paveldo objektai. Darbe plačiau išnagrinėta 40 objektų. Ukmergės kultūros paveldo vertybės pasižymi daugiatautiškumu bei konfesijų įvairove. Daugiausiai išlikusių paveldo objektų primena Rusijos imperijos laikotarpį 1795–1918 m. Darbe pristatoma nuosekli miesto ir konkrečių objektų istorija. Pateikiamos dabartį atspindinčios nuotraukos, kurios suteikia galimybę pamatyti esamą objektų situaciją ir jų būklę. Išnagrinėjus kultūros paveldo animavimo ir kultūrinio turizmo plėtros teorinius aspektus, pastebėtas teigiamas požiūris į paveldo pritaikymą turizmui. Tačiau svarbu suderinti jo apsaugą ir panaudą, kad istorija perteikta fiziniu objektu bei žodine informacija, atitiktų tikrovę ir nebūtų suklastota. Išanalizavus esamą Ukmergės miesto paveldo objektų ir kultūrinio turizmo situaciją, nustatyta, kad didžioji dalis objektų pritaikyti įvairiai visuomeninei paskirčiai, objektai yra įdomūs moksliniu ir pažintiniu požiūriu, tačiau turizmo organizavimo srityje yra nepatrauklūs. Tačiau tik keletas iš visų nagrinėtų objektų yra apleisti ar nenaudojami.

Susisteminta, papildyta ir paskelbta informacija apie Ukmergės miestą ir jo vertybes gali prisidėti praplečiant žinias apie miesto praeitį. Sudaryti turistiniai maršrutai gali būti panaudoti praktiškai susipažįstant su Ukmergės istorija ir paveldo ištekliais. Kadangi turizmas skatina norą domėtis ir puoselėti kultūros paveldo objektus, visa tai praplėstų kultūros paveldo išteklių išsaugojimą ir panaudą turizmo reikmėms.

Summary

Resources of the cultural heritage introduce us with each place individuality, traditions, events and people. That is why it is very important to take care of them. But we can talk about cultural heritage save only then, when our society perceive worth and use of it. The easiest way to do this is tourism expansion. This activity helps to gain more information about resources of the cultural heritage

Analysing information about history of Ukmerge it is seen that it has not been spoken a lot about this town before. What is more, Ukmerge still has not got special book which would introduce this town to our society or foreign people. That's why my master degree reseach is based on introducing „Cultural heritage resources adaptation for tourism of Ukmerge town“.

I have analised about historical development of this town and identified some cultural heritage objects which represent certain period. Here you can find 40 investigated objects. Cultural heritage of Ukmerge worth is famous with multiethnic character. Most of heritage objects remind of the Russian empire period between 1795–1918. There is presented history of the city and the specific objects. Here you will find present reflecting pictures which give the possibility to see the situation of existing facilities and their condition. Examination of cultural heritage and development of cultural tourism animating theoretical aspects, it is noticed a positive approach to heritage adaptation for tourism. However, it is important to match protection and lending that historical information reflecs reality and would not be faked. The analysis of the existing city heritage and cultural tourism situation, it is established that the majority of objects in different ways are adapted to public purpose and objects are interesting in scientific and cognitive approach, but tourism, is not so popular. However, only a few from all the analyzed objects are abandoned or not used.

Systematized, supplemented and announced information about town of Ukmerge and its worth can contribute to extend knowledge of the past of the town. Tourist routes can be used practically to introduce with Ukmerge history and heritage resources. Whereas tourism encourages willingness to take interest and to foster cultural heritage objects, all of this would extend conservation of the culture heritage resources and lending tourism purposes.

ĮVADAS

Kultūros paveldas palaiko istorinę atmintį, ugdo tapatumo jausmą. Jis suteikia galimybę visuomenei pažinti ir suvokti praeitį. Kaip teigia paveldo specialistas Gregory J. Ashworth, „tapatybei sukurti reikia unikalumo ir paveldo, nes tapatybę formuoja istorija, o istorija visada yra unikali – ją sudaro išskirtiniai įvykiai, asmenybės ir objektai.“¹ Galima teigti, kad kiekviena vietovė turi tik jai būdingus savitumus, joje vyko tam tikri įvykiai, gyveno tam tikros asmenybės, kurie reprezentuoja tos vietovės istorijos unikalumą bei formuoja vietos tapatumą. Pagal išlikusį paveldą galima spręsti apie miesto ir visos valstybės istorinę praeitį. Todėl šiuos, tam tikrai vietovei būdingus dalykus, svarbu išsaugoti bei perduoti ateities kartoms.

Paveldo išsaugojimas įmanomas tik tuomet, kai visuomenė pradeda suvokti ir pripažinti, kokį svarbumą jiems teikia ir kokius jausmus sukelia kultūros vertybės. Tik tuomet, kai bus suprasta, koks svarbus yra kultūros paveldas, bus galima tikėtis jo priežiūros. Didelę reikšmę paveldo išsaugojimui teikia vietos bendruomenė, todėl reikalinga vietovės gyventojams parodyti ir įrodyti, kad tam tikri objektai yra kultūros vertybės, kuriomis privalu rūpintis ir puoselėti. Be to, per paveldo objektus reiškiasi ir vietos dvasia, kuri yra viena iš priežasčių gerai ir saugiai jaustis tam tikroje aplinkoje. Anot architektūros tyrinėtojos Eglės Navickienės, vietovės dvasią atskleidžia toje vietoje vykę įvykiai bei procesai, kuriuo nors laikotarpiu dominavusi darbinė ar kultūrinė, dvasinė veikla, gyventojų priklausomybė vienai tautybei, religinei konfesijai, ar socialiniam sluoksniui.² Todėl, kad visuomenė pradėtų suprasti ir atpažinti kas yra vietos dvasia, svarbu suteikti jiems galimybę pažinti vietos istorinę praeitį, kurią gali reprezentuoti ir fiziniai objektai ir istoriniai šaltiniai ir žmonių prisiminimai. Tinkamai saugomas, prižiūrimas ir perteikiamas kultūros paveldas, formuoja vietovės įvaizdį bei skatina turizmo plėtrą, o turizmas yra vienas iš svarbiausių ir lengviausiai prieinamų galimybių pažinti istoriją ir paveldą.

Šiais laikais, vis populiarėjantis turizmas tampa viena iš pagrindinių priemonių saugoti ir pažinti paveldą. Kad paveldo objektai taptų turizmo traukos vieta ir būtų lankomi, siekiama juos išlaikyti, prižiūrėti ir tinkamai pristatyti. Svarbu įvertinti tam tikrame regione esančius turizmo išteklius, nes tik taip sparčiau ir geriau pritaikytume Lietuvos kultūros paveldą turizmo reikmėms.³ Skatinant turizmą vietovėje, gyventojai ne tik ugdytų savo

¹ Ashworth, Gregory J. Kaip turistai veikia paveldo vietas? In: *Kultūros paveldas ir turizmas*, Vilnius: Kultūros paveldo departamentas, 2009, p. 54.

² Navickienė, Eglė. Nauja architektūra istoriniame kontekste semiotiniu aspektu. In: *Urbanistika ir architektūra*, T. 24, 2000, Nr. 3, p. 115.

³ Vaišvilaitė, Irena. Kultūros paveldas Lietuvoje: vietinių ir regioninių iniciatyvų potencialas. In: *Kultūros paveldas ir turizmas*, Vilnius: Kultūros paveldo departamentas, 2009, p. 13.

tapatumo jausmą, bet ir atsivertų galimybės skirti lėšų vertingiems kultūros paveldo objektams ir vietovių tvarkybai. Taip miesto aplinka pritrauktų ne tik vietinius gyventojus, bet ir miesto svečius.

Informacijos gausa, kokybė ir prieinamumas yra vienas svarbiausių aspektų lemiančių praeities pažinimą, todėl siekiant atgaivinti vietos turizmą reikalinga kaupti ir teikti išsamią medžiagą apie kultūros vertybes. Be to, svarbu tinkamai perteikti istoriją apie paminklus, nes tai gali padaryti juos patrauklesnius ir įdomesnius. „Kiekviena valstybė, saugodama kultūros vertybes, privalo rūpintis jų populiarumu, nes apsauga be pažinimo funkcijos neturi prasmės.“⁴ Informacijos prieinamumas gali padėti atkreipti visuomenės dėmesį į paveldą, o tai paskatintų ir jo apsaugą.

Temos pasirinkimą nulėmė noras praplėsti Ukmergės miesto kultūros vertybių ir istorijos pažinimo ribas. Ukmergės miestas nors ir yra vienas seniausių Lietuvoje, turingas kultūros paveldo išteklius, tačiau jo vertybės mažai žinomos ne tik visos šalies mastu, bet ir vietinių gyventojų. Nedaugelis įvertinta tai, ką miestas turi reikšmingo ir vertingo kultūros paveldo aspektu. Visuomenei mažai žinomas ir neįvertintas Ukmergės piliakalnis, senamiestis bei kiti vertingi objektai. Šiuo metu pastebimas Ukmergės miesto atsilikimas turizmo sferoje ir turizmo paslaugų organizavime šalies kontekste. Objektai nėra pakankamai parengti lankymui, todėl mažėja urbanistikos ir architektūros paveldo kultūrinė vertė.⁵ Kultūros vertybės nėra išnaudojamos turistų poreikiams tenkinti. Taip pat nėra išleisto atskiro leidinio skirto Ukmergės miestui bei jo vertybėms pažinti. Keletas leidinių supažindina tik su miesto istorija, o leidinio pristatančio atskirus paveldo objektus iki šiol nėra. Todėl norint surasti informaciją apie Ukmergės miestą išryškėja išsamios ir kokybiškos informacijos trūkumas.

Darbo objektas. Magistriniame darbe dėmesys sutelkiamas į Ukmergės mieste esančias kultūros paveldo vertybes. Analizuojami nekilnojamojo kultūros paveldo objektai, pasižymintys kultūrinėmis vertėmis. Kilnojamosios kultūros paveldo vertybės darbe tik paminimos, nes tai reikalauja atskiro išsamaus tyrimo. Ukmergėje gausu paveldo išteklių reprezentuojančių miesto raidą nuo jo susikūrimo iki šių dienų. Ryškiausias archeologijos paveldo objektas – Ukmergės piliakalnis, žymi miesto kūrimosi pradžią. Architektūros paveldo objektai, leidžia pažinti skirtingų tikėjimų Ukmergės miesto bendruomenių istoriją, pristato mieste veikusių švietimo bei kitų įstaigų veiklą, miesto kultūrinės pažangos kaitą. Jie leidžia pažinti ne tik unikalią architektūrą, bet ir asmenybes prisidėjusias prie miesto kultūrinės ir visuomeninės raidos. Taipogi svarbus yra laidojimo vietų palikimas – tai kapinės,

⁴ Grecevičius, Petras; Armaitienė, Aušrinė ir kt. *Turizmas*, Kaunas: Kauno kolegijos leidybos centras, 2002, p. 67.

⁵ Kultūros paveldas. In: *Ukmergės rajono savivaldybės teritorijos bendrasis planas iki 2016 metų*, UAB Statybos strategija, 2011, p. 19.

atskiri kapai, memorialiniai kapai ar vietos, kurie dažniausiai susiję su tragiškais istorijos įvykiais. Visas šis paveldas leidžia pažinti miesto raidą ir atskirus istorijos laikotarpius.

Nors *LR Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatyme*⁶ minima, kad nekilnojamoju kultūros paveldu laikytini tie objektai, kurie yra įregistruoti į Kultūros vertybių registrą, tačiau šiame darbe į sąvoką žvelgiama plačiau. Darbe analizuojami ne tik į registrą įtraukti objektai. Mieste yra ir daugiau reikšmingų objektų, kurie pasižymi įvairia kultūrine verte ir yra neatsiejami nuo miesto raidos. Darbe analizuojama 40 nekilnojamųjų objektų, iš kurių 10 nėra įtraukti į Kultūros vertybių registrą (į registrą įtraukti 44 nekilnojami objektai). Šiame tyrime išskirti ir pristatomi labiausiai miesto istoriją reprezentuojantys objektai, todėl, kiti 14 nekilnojamųjų objektų, kurie yra įtraukti į Kultūros vertybių registrą, dėl istorinės medžiagos trūkumo, darbe nėra analizuojami⁷.

Ukmergės miesto istorinė raida pagal tam tikrą laikotarpį reprezentuojančius objektus suskirstyta į tris etapus: Ukmergės miesto susikūrimas ir raida iki 1795 m.; Rusijos imperijos laikotarpis 1795–1918 m.; Ukmergės miesto raida nuo 1918 m. Paskutinis etapas dar skirstomas į smulkesnius laikotarpius: Tarpukario laikotarpį 1918–1940 m.; Okupacinį laikmetį 1940–1990 m. ir nepriklausomos Lietuvos laikus nuo 1990 m. Tokį darbo suskirstymą nulėmė kultūros paveldo objektų skaičius, reprezentuojantis atskirą laikmetį. Darbe pateikiama nuosekli miesto istorijos ir atskirus jos laikotarpius atspindinčių objektų analizė. Daugiausiai objektų Ukmergėje žymi Rusijos imperijos laikotarpį, todėl šie ištekliai suskirstyti pagal architektūros rūšis: sakraliniai pastatai, visuomeniniai pastatai, gyvenamieji namai bei laidojimo vietos ir kapai. Visų kitų etapų paveldo objektų nedaug, todėl pagal architektūros rūšis jie smulkiau neskirstomi. Vis dėlto atskirų objektų analizės seka pateikiama atsižvelgiant į minėtas architektūros rūšis, o ne į pastatymo ar sukūrimo metus, kadangi ne visų jų atsiradimo metai yra tiksliai žinomi. Kreipiant dėmesį į tai, kad Ukmergės senamiesčio chronologinės ribos apima beveik visus darbe išskirtus laikotarpius, atskiri Ukmergės senamiesčio kultūros paveldo objektai priskirti prie juos atitinkančių laikmečių.

Daugumos analizuojamų objektų pavadinimai atitinka Kultūros vertybių registre pateiktą informaciją, tačiau siekiant aiškumo tyrime, keleto objektų pavadinimai patikslinti ir papildyti atsižvelgiant į jų funkcijas ir paskirtį. Taipogi patikslinti kai kurių objektų adresai.

⁶ Lietuvos Respublikos Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas. In: *Lietuvos Respublikos Seimas* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=320782.

⁷ Darbe neanalizuojami šie objektai: Vytauto g. Nr. 6, 8, 14, 18, 26; Kauno g. 18; Gedimino g. 4, 6; Vasario 16-osios g. 19; Kęstučio a. 2; Vilniaus g. 16; Žuvų g. 3; Vienuolyno g. 5. Taip pat darbe išsamiau nepristatomas Stasio Zajančausko (1911-1947 m.) kapas, kuris yra Ukmergės Vaižganto kapinėse. S. Zajančauskas buvo poetas, LKP narys, Ukmergės apskrities laikraščio „Tarybinis kelias“ redaktorius.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Darbo tikslas – išskirti vertingiausius nekilnojamojo kultūros paveldo objektus, įvertinti kultūros paveldo pritaikymo turizmui galimybes ir pateikti turizmo plėtrai skirtus praktinius pasiūlymus. Darbo tikslui įgyvendinti keliami **uždaviniai**: 1. Išanalizuoti Ukmergės miesto istorinę ir urbanistinę raidą. 2. Išnagrinėti atskirus laikotarpius reprezentuojančius kultūros paveldo išteklius. 3. Atlikti natūros tyrimus (įvertinti esamą objektų situaciją ir atlikti fotofiksaciją). 4. Išanalizuoti kultūros paveldo ir kultūrinio turizmo plėtros teorinius aspektus. 5. Atskleisti esamą Ukmergės miesto paveldo objektų ir kultūrinio turizmo situaciją. 6. Sudaryti Ukmergės turizmo plėtrai skirtus turistinius maršrutus.

Tyrimo metodai. Darbe naudoti istorinis, aprašomasis-analitinis, formaliosios analizės bei lauko tyrimų metodai. **Istorinis metodas** naudotas analizuojant Ukmergės miesto istorinę ir urbanistinę raidą bei tyrinėjant atskirus tam tikrą laikotarpį reprezentuojančius objektus. Dėl esamos informacijos apie Ukmergės miestą vientisumo trūkumo, nagrinėjant įvairius šaltinius ir istoriografiją išryškinti svarbiausi istoriniai aspektai, tuo pačiu siekiama atskleisti nuoseklią raidą. Darbe naudojantis **aprašomuoju-analitiniu metodu**, ruošiant tekstą išanalizuota surinkta medžiaga. Ją komplektuojant bei sisteminant, pateikiami miesto istorijos bei objektų aprašymai. **Formaliosios analizės metodu** atlikta paveldo objektų architektūros analizė. Darbe panaudotų **lauko tyrimų** metu įvertinta esama objektų situacija, būklė bei jų pritaikomumas visuomenės reikmėms, atlikta objektų fotofiksacija. Remiantis šiais metodais įgyvendinti tikslui pasiekti iškelti uždaviniai – išanalizuota miesto istorinė ir urbanistinė raida, ištirti reikšmingiausi kultūros paveldo objektai bei sudaryti turistiniai maršrutai skirti turizmo plėtrai Ukmergėje.

Darbo struktūra. Magistrinį darbą sudaro įvadas, du skyriai: 1. Kultūros paveldo ištekliai Ukmergės mieste ir 2. Kultūros paveldo pritaikymo turizmui galimybės. Pirmame darbo skyriuje atskleidžiama Ukmergės miesto istorija ir urbanistikos raida, analizuojami kultūros paveldo objektai. Antrame skyriuje nagrinėjami kultūros paveldo pritaikymo turizmui teoriniai aspektai, Ukmergės miesto kultūros paveldo objektų ir kultūrinio turizmo esama situacija. Pateikiami sudaryti turistiniai maršrutai, pristatantys miesto istoriją ir kultūros paveldą. Darbo pabaigoje – išvados, šaltinių ir literatūros sąrašas, iliustracijos, priedai. Darbo prieduose pateikiamas Ukmergėje esančių kultūros paveldo išteklių, įtrauktų į Kultūros vertybių registrą, sąrašas bei papildoma medžiaga turistiniams maršrutams.

Šaltinių ir istoriografijos apžvalga. Ukmergės miestas gana dažnai minimas įvairiuose istorikų bei kitų mokslininkų darbuose, tačiau iki šių dienų nėra atskiro leidinio, skirto vientisai Ukmergės istorijai, kuriame būtų pristatomos ir kultūros paveldo vertybės. Istoriografijoje pasitaikanti informacija dažniausiai yra fragmentiška, todėl atliekant tyrimą, reikia pasitelkti įvairius duomenis. Pagrindiniai šaltiniai, kuriuose galima rasti informacijos

apie miesto istoriją yra Ukmergės kraštotyros muziejuje esanti archyvinė medžiaga, kurią sukaupė muziejininkas Raimondas Ramanauskas. Jis išvertė iš rusų bei lenkų kalbų įvairius Lietuvos archyvuose esančius istorinius dokumentus. Tačiau darbe šia informacija beveik nesiremiam, kadangi ji labai smulkmeniška ir būtų tinkama atliekant išsamią Ukmergės miesto istorijos analizę, o to šiame magistro darbe nesiekama. Be to, didžioji dalis archyvinės medžiagos jau yra susisteminta publikuojant įvairius straipsnius bei leidžiant knygas. Kaip vieną iš šaltinių verta paminėti Kultūros vertybių registrą, kuris tapo atspirties tašku išsiaiškinant vertingiausias Ukmergės miesto kultūros paveldo objektus. Informacija apie atskirus, įtrauktus į registrą objektus, pateikiama Kultūros vertybių registro internetiniame puslapyje⁸.

Ukmergės urbanistikos ir architektūros raidą išsamiai išnagrinėjo istorikas, architektas Algimantas Miškinis *Lietuvos TSR urbanistikos paminklų* 10 tome.⁹ Jis rėmėsi archyvine informacija bei kita spausdinta medžiaga. Chronologiškai apibūdino Ukmergės miesto raidą, aprašė miesto architektūros savitumus, tipiškus bruožus bei kitus elementus. Naujausiuose A. Miškinio leidiniuose Ukmergės miestas nėra analizuojamas, todėl darbe daugiausiai remtasi minėta publikacija. Kiti leidiniai, kuriuose pateikta Ukmergės miesto urbanistinė raida tik atkartoja A. Miškinio įžvalgas, pavyzdžiui – *Kultūros paminklų enciklopedija: Rytų Lietuva II*¹⁰ bei *Ukmergė: trys matymai*¹¹.

Vienas pirmųjų leidinių apie Ukmergės miesto istoriją yra žurnalisto Julijono Petronio *Ukmergė*¹². Tačiau ši knygelė persmelka komunistine ideologija, todėl į pateiktą informaciją svarbu žvelgti kritiškai. Kitas leidinys skirtas miesto istorijai yra istorijos mokytojo Stasio Gelūno *Ukmergės ir apylinkių praeities apžvalga nuo seniausių laikų iki 1940 metų*.¹³ Tačiau čia pateikiama gana fragmentiška informacija. Dar viena skirta Ukmergės miestui knyga, žurnalisto, publicisto Michalo Survilos *Ukmergės miesto ir apskrities istorijos apybraiža*¹⁴. Pastarosios knygos pirminis variantas išleistas lenkų kalba, rašytas remiantis ne istoriniais archyvais, o daugiausia XIX a. lenkų ir rusų istorikų darbais bei memuarais. Todėl manoma, kad jis nėra moksliskai patikimas, yra daug netikslumų. Tačiau, verčiant knygą į lietuvių kalbą, klaidingus teiginius, kiek įmanoma, pataisė ir šalia autoriaus teksto pakomentavo muziejininkas R. Ramanauskas. Todėl minėta knyga įgauna ir

⁸ *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/>.

⁹ Miškinis, Algimantas. *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*. T. 10, Vilnius: Mokslas, 1987, 152 p.

¹⁰ *Kultūros paminklų enciklopedija: Rytų Lietuva II*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998, 391 p.

¹¹ *Ukmergė: trys matymai*./sud. J. Šakienė, Ukmergė: Valdo leidykla, 2005, 51 p.

¹² Petronis, Julijonas. *Ukmergė*. Vilnius: Mintis, 1976, 72 p.

¹³ Gelūnas, Stasys. *Ukmergės ir apylinkių praeities apžvalga nuo seniausių laikų iki 1940 metų*. Ukmergė: Ukmergės spaustuvė, 1994, 44 p.

¹⁴ Survila, Michalas. *Ukmergės miesto ir Ukmergės apskrities istorijos apybraiža*. Ukmergė: Valdo leidykla, 2004, 107 p.

mokslinę vertę. Nors minėtuose leidiniuose pateikiama informacija apie miesto istoriją yra gana fragmentiška, tačiau tai vieninteliai bandymai archyvuose šaltiniuose, įvairių istorikų veikaluose esančią medžiagą surinkti į vieną vietą, kas suteikia skaitytojui gana vientisą miesto istorijos apžvalgą.

Informacijos apie atskirus miesto laikotarpius, įvykius ir objektus, galima rasti Ukmergės krašto almanache *Eskizai*. Šis žurnalas yra kasmetinis ir leidžiamas nuo 1990 m. Taipogi įvairūs straipsniai apie miesto praeitį publikuojami laikraščiuose *Ukmergės diena*, *Gimtoji žemė*. Minėtuose periodiniuose leidiniuose straipsnius apie miestą skelbia įvairūs mokslininkai, Ukmergės kraštotyros muziejaus, Ukmergės Vlado Šlaito bibliotekos darbuotojai.

Analizuojant kultūros paveldo sampratą, vertes, paveldo išteklių pritaikymo turizmui galimybes bei pačio kultūrinio turizmo teorinius aspektus, remtasi įvairia informacija. Visa tai nagrinėta remiantis įstatymais, konvencijomis, chartijomis, mokslininkų teorijomis, kuriuose pateikiamos skirtingos interpretacijos. Atliekant teorinę analizę remtasi *Lietuvos Respublikos Turizmo įstatymu*¹⁵, *Kultūrinio turizmo chartija*¹⁶, *Pasaulinio kultūros ir gamtos paveldo globos konvencija*¹⁷ ir kt. Taip pat įvairių mokslininkų teorijomis – Gregory Ashworth'o knyga – *Europos paveldas. Planavimas ir valdymas*, kurioje atskleidžiami šiuolaikinės paveldosaugos principai. Joje analizuojama paveldo samprata, pateikiamas paveldo objektų skirstymas. Vieną išsamiausių šių laikų paveldo verčių analizę pateikė kultūros paveldo ekspertai Bernard M. Feilden ir Jukka Jokilehto, knygoje *Pasaulio kultūros paveldo vietų bei vietovių priežiūros gairės*¹⁸. Paveldo vertes nagrinėjo lietuvių mokslininkės Edita Riaubienė¹⁹, Rasa Čepaitienė²⁰. Rašant darbą naudotasi istorikės Ingridos Veliutės humanitarinių mokslų daktaro disertacija *Kauno tvirtovės istorinis bei architektūrinis paveldas ir jo animavimo galimybės*²¹, kurioje analizuojamos animavimo galimybės Kauno tvirtovės atžvilgiu.

¹⁵ Lietuvos Respublikos Turizmo įstatymas. In: *Lietuvos Respublikos Seimas* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=404344.

¹⁶ Kultūrinio turizmo chartija. In: *Kultūros paveldo apsauga: reglamentuojančių dokumentų rinkinys*. Vilnius: Savastis, 1997, p. 239-241.

¹⁷ Pasaulinio kultūros ir gamtos paveldo globos konvencija. In: *Lietuvos Respublikos Seimas* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=36755&Condition2=->.

¹⁸ Feilden, M. Bernard; Jokilehto, Jukka. *Pasaulio kultūros paveldo vietų bei vietovių priežiūros gairės*. Vilnius: Savastis, 1998, 141 p.

¹⁹ Riaubienė, Edita. Kultūros paveldo verčių suvokimo ir vertinimo tendencijos. In: *Urbanistika ir architektūra*, T. 24, 2000, Nr. 1, p. 3.

²⁰ Čepaitienė, Rasa. *Paveldosauga globaliajame pasaulyje*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2010, 375 p.

²¹ Veliutė, Ingrida. *Kauno tvirtovės istorinis bei architektūrinis paveldas ir jo animavimo galimybės*. Humanitarinių mokslų daktaro disertacija. Kaunas: VDU, 2012, 231 p.

Tiriant Ukmergės miesto kultūros paveldo išteklių būklę bei jų pritaikymą turizmui remtasi *Ukmergės miesto viešosios turizmo infrastruktūros išvystymo galimybių studija*²². Atkreiptas dėmesys į Ukmergės turizmo ir verslo informacijos centro ir Ukmergės savivaldybės internetines svetaines – analizuojama kaip jose pristatomi Ukmergės miesto kultūros paveldo ištekliai ir turizmo galimybės. Ukmergės miesto turizmo galimybės įvertintos atsižvelgiant į įvairias turizmo plėtros programas bei kitus su turizmu susijusius specialiuosius planus, kuriuose numatytos Ukmergės miesto perspektyvos turizmo atžvilgiu: *Nacionalinė turizmo plėtros 2007–2013 metų programa*²³, *Lietuvos turizmo plėtros programa 2014-2020 m.*²⁴, *Nacionalinių vandens turizmo trasų specialusis planas*²⁵ bei *Dviračių trasų specialiojo plano koncepcija*²⁶.

Informacijos ieškota ir įvairiuose internetiniuose puslapiuose, kurie šiais, šiuolaikinių technologijų laikais, yra lengviausiai prieinami ir nuolat tobulinami. Taipogi kreiptasi į Ukmergės turizmo ir informacijos centrą bei Ukmergės kraštotyros muziejų. Visi Ukmergės miesto kultūros paveldo objektai buvo aplankyti, susipažinta su jų būkle, atlikta fotofiksacija. Istorinės fotografijos panaudotos iš laisvai prieinamų socialinių tinklų.

Magistriniame darbe susisteminta, papildyta ir paskelbta informacija apie Ukmergės miestą ir jo vertybes gali prisidėti kuriant kokybišką pasakojimą apie miesto praeitį. Tai gali būti priemonė visuomenei pažinti Ukmergės miesto kultūrinius išteklius bei sužinoti jų istoriją. Visa tai galėtų paskatinti paveldo išsaugojimą bei kultūrinio turizmo plėtrą Ukmergės mieste.

²² *Ukmergės miesto viešosios turizmo infrastruktūros išvystymo galimybių studija*, Vilnius: VšĮ „Turizmo plėtros institutas“, 2008, 80 p.

²³ Dėl nacionalinės turizmo plėtros 2007–2013 metų programos patvirtinimo. In: *Lietuvos Respublikos Seimas centras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=325084&p_query=&p_tr2=.

²⁴ Lietuvos turizmo plėtros programa 2014–2020 m. In: *Lietuvos Respublikos Ūkio ministerija* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: http://www.ukmin.lt/web/lt/turizmas/nacionaline_turizmo_pletros_programa.

²⁵ Nacionalinių vandens turizmo trasų specialusis planas. In: *Lietuvos Respublikos Ūkio ministerija* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: http://www.ukmin.lt/uploads/documents/imported/lt/veikla_veiklos_sritys/turizmas/aktai/vandens%20turizmo%20aiskinamasis_sprendiniai.pdf.

²⁶ Dviračių trasų specialiojo plano koncepcija. In: *Ukmergės rajono savivaldybė* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmerge.lt/go.php/lit/Informacija-apie-rajono-dviraciu-trasu-specialuji-plana/2408>.

1. KULTŪROS PAVELDO IŠTEKLIAI UKMERGĖS MIESTE

Ukmergė yra vienas seniausių Lietuvos miestų. Jis priklauso Aukštaitijos regionui ir yra išsidėstęs į rytus nuo Lietuvos centrinės dalies. Miesto plotas – 20,45 km², teritorija suskirstyta į Senamiesčio, Pašilės, Pivonijos, Dukstynos ir Pramonės rajonus. Miesto geografinė padėtis yra labai patogi dėl rajoną kertančių intensyviai naudojamų kelių – automagistralės Vilnius-Panevėžys ir magistralinio kelio Kaunas-Zarasai. Taipogi nuo Ukmergės yra nedideli atstumai iki didžiausių Lietuvos miestų: atstumas iki Vilniaus – 78 km, Kauno – 69 km, Utenos – 64 km, Panevėžio – 71 km. Miesto aplinką gerina gamtinės sąlygos – per miesto teritoriją teka upė Šventoji. Centrinėje miesto dalyje į Šventąją įteka Vilkmergėlės upelis. Dešiniajame Šventosios upės krante, pačiame miesto centre, stūkso miesto formavimosi pradžios simbolis – Ukmergės piliakalnis.²⁷ Ukmergės miestas, tarp kitų Lietuvos miestų, pagal gyventojų skaičių užima 15 vietą. Pagal 2013 m. Lietuvos statistikos departamento duomenis, Ukmergėje gyvena 22904 žmonės.²⁸

Ukmergės mieste gausu kultūros paveldo išteklių, kurie gali pasitarnauti šviečiant ir supažindinant visuomenę ne tik su miesto praeitimi, bet ir su visos Lietuvos valstybės istorija. Remiantis LR kultūros vertybių registro sąrašu, Ukmergės mieste yra 44 nekilnojamosios ir 24 kilnojamosios kultūros paveldo vertybės, iš viso 68 objektai.²⁹ Tačiau čia išryškėja problema dėl tikslaus paveldo objektų skaičiaus nustatymo, kadangi registro sąraše parodomas per didelis objektų skaičius (77). Taip yra todėl, kad Ukmergės arklių pašto stotis įtraukta į registrą ir kaip kompleksas ir kaip atskiri jo objektai – centrinis pastatas, ratinė, tvora su vartais, ūkinis pastatas. Tačiau kompleksą vertėtų skaičiuoti kaip vienetą. Taipogi sąraše vis dar yra pateikiama informacija apie objektus, kuriems teisinė apsauga buvo panaikinta³⁰. Taip pat jame galima rasti informacijos apie objektą, kuris yra visiškai sunykęs (buv. sinagoga Antakalnio g. 3). Todėl neįsigilinus į registre esančią medžiagą, išlieka didelė tikimybė nustatyti netikslių paveldo objektų skaičių Ukmergės mieste. Dėl kilnojamųjų vertybių konkretaus skaičiaus nustatymo taipogi yra keblumų, kadangi nėra nurodyti visų jų

²⁷ *Ukmergė: knyga apie Ukmergės kraštą*. Ukmergė: Ukmergės rajono savivaldybė, 2010, p. 7.

²⁸ Gyventojų skaičius. In: *Lietuvos Statistikos departamentas* [žiūrėta 2014 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3010210&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=3239&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>.

²⁹ *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/>.

³⁰ Kultūros paveldo apsauga panaikinta šiems objektams: A. Smetonos g. 24, Gedimino g. 46a, Kauno g. 54, Kęstučio a. 14.

adresai, o identifikuoti keletos vertybių buvimo vietą nepavyko. Todėl liekama prie pirminio kilnojamųjų objektų skaičiaus (24).³¹

Iš 44 nekilnojamųjų kultūros vertybių 6 pripažintos valstybės saugomais objektais. Jiems nustatyti apsaugos tikslai: saugoti viešajam pažinimui ir naudojimui – Siaurojo geležinkelio stoties pastatas, Arklių pašto stoties statinių kompleksas, Ukmergės senamiestis. Saugoti viešajam pažinimui ir naudojimui bei saugoti viešajai pagarbai – Sinagoga (Vilkmergėlės g. 3). Saugoti moksliniam pažinimui bei saugoti viešajam pažinimui ir naudojimui – Ukmergės piliakalnis. Saugoti moksliniam pažinimui – Ukmergės senojo miesto vieta.

Ukmergės senamiestis užima didelę miesto teritoriją (~112 ha) todėl, net 26 nekilnojamieji objektai, kurie įtraukti į Kultūros vertybių registrą, yra jame įsikomponavę. Už senamiesčio ribų yra 13 objektų³², 5 objektai yra Ukmergės Pašilės mikrorajone³³. Visi 24 kilnojami kultūros paveldo objektai yra sakralinio pobūdžio (paveikslai, ikonos ir kt.) ir yra saugomi skirtingų konfesijų maldos namuose. Skirstant nekilnojamuosius kultūrinius išteklius pagal kultūros paveldo sandarą, Ukmergės mieste yra 1 kompleksas (Arklių pašto stoties statinių kompleksas); 2 vietovės (Ukmergės senamiestis ir Ukmergės senojo miesto vieta) ir 41 pavieniai objektai.

Ukmergėje esantys kultūros paveldo objektai liudija skirtingus laikmečius, istorinius įvykius, asmenybes bei daugiakultūrę miesto raidą. Tyrime pateikiama Ukmergės miesto istorijos ir urbanistinės raidos analizė bei pristatomi atskirus laikotarpius reprezentuojantys kultūros paveldo objektai.

1.1. Ukmergės miesto I-asis raidos etapas: miesto susikūrimas ir vystymasis iki 1795 m.

Apie Ukmergės miesto įkūrimą iki šių dienų yra išlikusių įvairių padavimų ir legendų. Istorikas Motiejus Strijkovskis, remdamasis *Bychovco kronika* (Lietuvos metraštis), pasakoja tokią Ukmergės įkūrimo istoriją: „Dausprungas Julijonas, prie Šventosios upės rado aukštą kalvą puikioje vietoje, labai tinkamoje piliai statyti. Ten tuojau su savo žmonėmis, kaip pridera paaukojęs dievams, pastatė vieną pilį, žemutinę, o antrą – ant kalvos. Tas pilis

³¹ Ukmergės mieste esančių, į Kultūros vertybių registrą įtrauktų, kultūros paveldo objektų sąrašas pateikiamas priede Nr. 1.

³² Už senamiesčio ribų yra šie objektai: Arklių pašto stoties kompleksas, Siaurojo geležinkelio stoties pastatas, pastatas Deltuvos g. 19, pastatas Deltuvos g. 10 C., A. Smetonos gimnazija, Lietuvos karių kapai, namas Kauno g. 66, namas Kauno g. 86, namas Vytauto g. 49, pastatas Vytauto g. 26, pastatas Vytauto g. 75A, Ukmergės kapinių koplyčia ir Ukmergės žydų senosios kapinės.

³³ Pašilės mikrorajone yra šie objektai: Šv. Barbaros bažnyčia, Pašilės kapinių tvora su vartais, Tarybinių karių kapinės, antkapinis paminklas ir literatūros tyrinėtojo Vinco Kuzmicko kapas.

pavadino Vilkomirija.³⁴ Šis padavimas nurodo, kad miestas pradėjo kurtis ant aukštos kalvos. Tolimesni tyrinėjimai patvirtina, kad piliakalnis ir šalia buvę papiliai ir buvo miesto kūrimosi židiny.

Ukmergės miestas iki 1918 m. oficialiai vadintas Vilkmerge. Pagal išlikusias legendas, miesto pavadinimas, dėl panašaus sąskambio, dažniausiai kildinamas nuo žodžių *vilkas* ir *merga*. Pasakojama, kad „šioje vietoje gyvenusi žynė, laikiusi prijaukintą vilką. Žmonės ją vadindavo vilko merga.“ Iš to ir kilęs miesto pavadinimas. Kitas padavimas pasakoja, kad „senovėje, kai dar lietuviai kūrenę šventąją ugnį ir garbinę savuosius dievaičius, dabartinės Ukmergės vietoje buvusi senosios lietuvių tikybos kulto vieta, prie kurios gyvenusios vaidilutės. Kartą jos išvykusios į kaimyninę šventovę. Šventajai ugniai kurstyti buvusi palikta tik viena vaidilutė. Užėjus nakčiai nuvargusi vaidilutė užsnūdo, o prie jos prisėlinęs vilkas ją sudraskė. O vaidilutės sugrįžusios praminusios tą vietą Vilkmerge.“ Miestas dar buvo vadinamas tarmiškai – Jukmerge, Jutmerge bei Aukmerge. Todėl kiek kitaip vardo kilmę aiškina legenda pasakojanti apie kovų su kryžiuočiais laikus. Sakoma, kad „pagonių šventykloje buvusi vaidilutė, Šventosios žvejo dukra. Vaidilutė sulaužė savo pažadą tarnauti dievams ir pamilo kryžiuočių riterį – Lietuvos priešą. Tai sužinoję vaidilos ją sudegino – tokia legenda apie Aukmergę, aukos mergą, ilgainiui virtusią Ukmergę.“³⁵ Nors yra išlikusių daug legendų bei padavimų, tačiau derėtų Ukmergės vardo kilmę aiškinti pagal lietuvių kalbininkus Z. Zinkevičių bei A. Vanagą, kurie teigia, kad miesto pavadinimui pradžių davė upėvardis Vilkamergė. Pirmasis dėmuo *Vilk-* siejamas su žodžiu *vilkas*.³⁶ O antrasis dėmuo *-mergė* senovėje reiškė „drėkinimą, sruvenimą“, todėl Vilkmėrgė reikštų „vilko tėkmė, vilko srautas“³⁷. Dabar oficialus miesto pavadinimas Ukmergė yra antrinės kilmės. Jis imtas vartoti tarpukariu, manytina, kad dėl nepagrįsto įtarimo, kad pavadinimas Vilkmėrgė gali būti slaviškas.³⁸

Miesto vardas rašytiniuose šaltiniuose pirmą kartą paminėtas 1333 m. Hermano Vartbergės Livonijos kronikoje. Joje rašoma, kad tais metais Livonijos ordino magistras „...buvo prie Vilkenbergės“.³⁹ Tačiau ilgą laiką buvo paplitęs teiginys, kad Ukmergė įkurta 1225 m. Ši data buvo išgalvota dėl minėtos *Bychovco kronikos*, kur nurodytos Ukmergės

³⁴ *Kai milžinai gyveno: padavimai apie miestus, ežerus, kalnus, akmenis.*/Sud. B. Kerbelytė. Vilnius: Vaga, 1983, p. 22.

³⁵ Kviklys, Bronius. *Mūsų Lietuva: krašto vietovių istoriniai, geografiniai, etnografiniai bruožai*. T. 2. Vilnius: Mintis, 1991, p. 464-473.

³⁶ Zinkevičius, Zigmantas. *Ukmergės rajono gyvenviečių vardynas: pavadinimų kilmė*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2011, p. 13-20.

³⁷ Vanagas, Aleksandras. *Lietuvos miestų vardai*. Vilnius: mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004, p. 230-236.

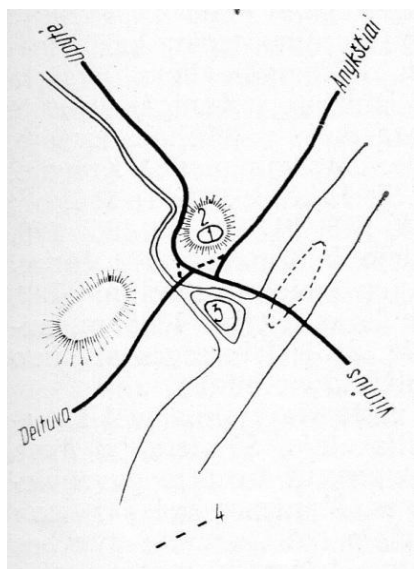
³⁸ Zinkevičius, op. cit., p. 18-19.

³⁹ Latvis, Henriks; Vartbergė, Hermanas. *Livonijos kronikos.*/ Vert. J. Jurginis. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 180.

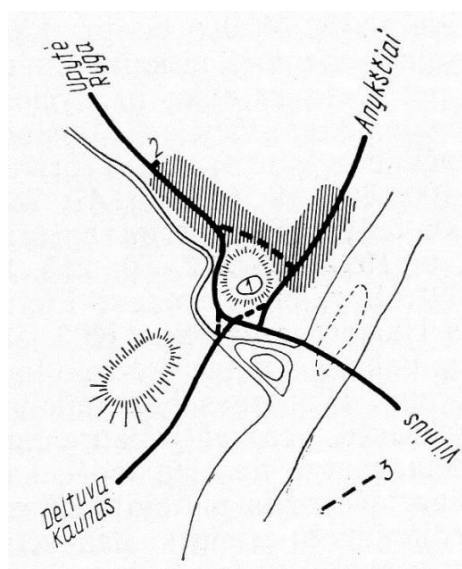
įkūrimo sąsajos su Dausprungu.⁴⁰ Šio įvykio data kronikoje nenurodoma. Anot istoriko Tomo Baranausko 1225 m. Ukmergės „įkūrimo“ data buvo sukurta dėl to, kad Dausprungas istorijoje žinomas kaip Mindaugo brolis, o jis minimas 1219 m. Ipatijaus metraštyje. Todėl, prisirišus prie XIII a. pr. laikotarpio, buvo išgalvota ir miesto įkūrimo data.⁴¹ Be to, senojo miesto ribose ankstyviausi radiniai datuojami tik XIV–XV a. Todėl archeologiniai duomenys kol kas nesuteikia pagrindo kalbėti apie Ukmergės miestą XIII a. Iki šiol vykdytų kasinėjimų metu rasti archeologiniai radiniai liudija, kad, XIV a. Ukmergėje galėjo būti kelios gyvenvietės išsidėsčiusios aplink piliakalnį.⁴²

Neatmetama galimybė, kad miestas buvo įkurtas ir anksčiau. Kiek atokiau nuo piliakalnio, tačiau ne senojo miesto ribose, buvo rastas XII a. senkapis.⁴³ Todėl žmonės čia gyveno ir ankstesniais laikais, nors pats miestas minimas tik nuo XIV a. Be to, vietovė yra patogioje geografinėje padėtyje susisiekimo prasme. Komunikaciniu požiūriu svarbi yra Šventosios upė, be to, per miestą ėjo reikšmingos prekybos kryžkelės – vienas kelių ėjo iš Vilniaus į Rygą (Upytę), kitas iš Deltuvos į Anykščius.

XIII a. Ukmergė priklausė Deltuvos žemei. Manoma, kad šios žemės centras buvo Ukmergės piliakalnis, nes jo Deltuvoje nebuvo. Kaip teigia A. Miškinis, Ukmergės susikūrimui įtakos turėjo du papiliai buvę šalia piliakalnio. Vienas prie pat piliakalnio, o kitas saloje susidariusioje Ukmergėlės žiotyse (1 pav.).⁴⁴

1 pav. XIII a. schema: 1 – piliakalnis, 2, 3 – papiliai, 4 – spėjamų kelių trasos

2 pav. XIV a. pab. – XV a. pr. plano schema.: 1 – piliakalnis, 2 – parapijinė bažnyčia, 3 – spėjamų gatvių trasos

⁴⁰ Lietuvos metraštis: Bychovco kronika. / Red. K. Korsakas, Vilnius: Vaga, 1971, p. 44.

⁴¹ Baranauskas, Tomas. Lietuvos miestų ir miestelių pirmųjų paminėjimų datos. In: *Voruta*, 2006, Nr. 4, p. 3.

⁴² Piličiauskas, Gytis; Piličiauskienė, Giedrė. Archeologiniai tyrimai Ukmergėje, Utenos gatvėje. In: *Lietuvos archeologija*, T. 37, 2011, p. 220.

⁴³ Petronis, Julijonas. *Ukmergė*. Vilnius: Mintis, 1976, p. 6.

⁴⁴ Miškinis, Algimantas. *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*. T. 10, Vilnius: Mokslas, 1987, p. 6.

Ukmergė XIV a. pab. tapo parapijos centru. Jogaila 1387 m. įkūrė Vilniaus vyskupiją, kurią sudarė septynios parapijos, viena iš jų ir buvo Ukmergė. Įsteigus parapiją Ukmergėje buvo pastatyta ir bažnyčia, viena pirmųjų Lietuvoje. Ukmergės pilis stovėjusi ant piliakalnio buvo reikšmingas gynybinis objektas. Tai liudija dažni Kryžiuočių ir Kalavijuočių ordinų antpuoliai XIV–XV a.⁴⁵ 1391 m. kryžiuočiai sunaikino ir sudegino Ukmergės pilį, buvusią gyvenvietę ir Jogailos statytą bažnyčią.⁴⁶

Iki XIV a. pab.–XV a. pr. Ukmergė plėtėsi palei radialinius kelius Upytės–Rygos kryptimi ir Anykščių kryptimi šalia Šventosios upės (2 pav., p. 15). XV a. dėl patogios geografinės padėties ir svarbių kelių mazgo, gyvenvietė pradėjo atsigauti. Plėtojosi prekyba ir amatai, daugėjo gyventojų.⁴⁷

XV a. vietovė dar nebuvo praradusi karinės ir strateginės reikšmės, nes kalvoje į vakarus nuo piliakalnio (dab. Pilies kalnas), XV a. pr. buvo pastatyta mūrinė pilis, labiau atitikusi to meto karinės technikos poreikius. Ant piliakalnio buvusi medinė pilis, prarado savo reikšmę ir ėmė nykti.⁴⁸ Naujojoje pilyje buvo įrengtas kambarys seimeliams bei pilies teismo posėdžiams, taip pat bokštas, skirtas kalėjimui, nusikaltėliams.⁴⁹ 1794 m. ši pilis buvo susprogdinta. Teigiama, kad jos pamatus dar buvo galima matyti Pirmojo pasaulinio karo metais, o iš išardytų pilies griuvėsių pastatyti keli mūriniai namai Vilniaus gatvėje.⁵⁰

Šalia Ukmergės, 1435 m., įvyko Lietuvos istorijai reikšmingas Pabaisko mūšis, kuriuo baigėsi apie trejus metus trukę Švitrigailos ir Žygimanto Kęstutaičio kovos dėl sosto. Švitrigailos kariuomenė buvo sumušta, o Didžiojo Lietuvos kunigaikščiu ir toliau liko Žygimantas Kęstutaitis.⁵¹ Neretai istoriografijoje minima, kad po šių kautynių Ukmergė gavo Magdeburgo teises, tačiau ši informacija nėra patvirtinta. Ukmergei Magdeburgo teisės greičiausiai buvo suteiktos XVI a., nes šio amžiaus dokumentuose minimi vaitai, o vaitas yra magdeburginio miesto Didžiojo kunigaikščio vietininkas mieste. Dėl šių netiesioginių patvirtinimų priimta manyti, kad Ukmergė savivaldos teises gavo XVI a., o jas suteikė LDK kunigaikštis ir Lenkijos karalius Žygimantas Senasis.⁵²

Plečiantis miestui augo naujų kelių poreikis. XV a. pab.–XVI a. pr. pagrindinis Kaunas–Anykščiai kelias buvo perkeltas į šiaurę nuo piliakalnio. Pasikeitė ir Vilniaus–Upytės kelio trasa perėjusi į dešinę Vilkmergėlės krantą. Kelių susikirtimo vietoje susidarė nauja

⁴⁵ Gelūnas, Stasys. *Ukmergės ir apylinkių praeities apžvalga nuo seniausių laikų iki 1940 metų*. Ukmergė: Ukmergės spaustuvė, 1994, p. 6-7.

⁴⁶ Survila, Michalas. *Ukmergės miesto ir Ukmergės apskrities istorijos apybraiža*. Ukmergė: Valdo leidykla, 2004, p. 15.

⁴⁷ Miškinis, Algimantas. *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*. T. 10, Vilnius: Mokslas, 1987, p. 8-9.

⁴⁸ Ibid, p. 9.

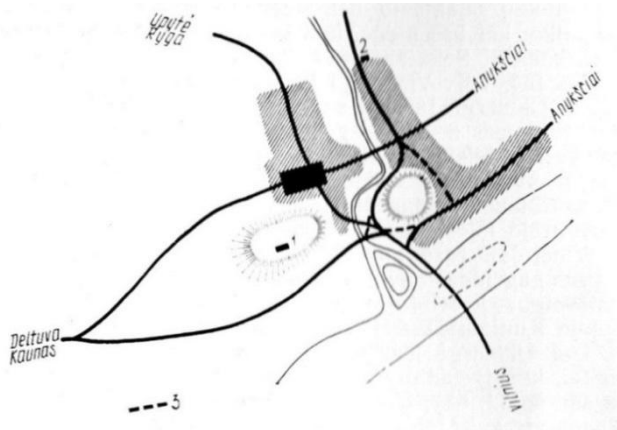
⁴⁹ Survila, op. cit., p. 21.

⁵⁰ Ibid, p. 51-52.

⁵¹ Matusas, Jonas. *Švitrigaila Lietuvos didysis kunigaikštis*, Vilnius: Mintis, 1991, p. 124-146.

⁵² Ramanauskas, Raimondas. *Magdeburgo teisės ir Ukmergė*. In: *Eskizai*, 1992, Nr. 4-5, p. 3.

turgaus aikštė (3 pav.). Ši aikštė kažkiek keisdama savo formas išsirutuliojo iki dabartinės miesto aikštės (Kęstučio a.). Kelių pertvarkos buvo įvykdytos todėl, kad miesto centras pradėjo kurtis arčiau naujai pastatytos mūrinės pilies ir nutolo nuo piliakalnio. Nors turgaus aikštė jau buvo susidariusi šalia piliakalnio prie upės, tačiau XVI a. pr. išsiplėtus miesto teritorijai, turgūs ėmė rinktis patogesnėje kryžkelėje.⁵³ XVI a. beveik visas miestas buvo išsidėstęs dešiniajame šventosios krante ir tik keletas sodybų kitoje upės pusėje.

3 pav. XV a. pab. – XVI a. pr. plano schema. 1 – mūrinė pilis, 2 – parapinė bažnyčia, 3 – spėjamų gatvių trasos

Nuo XIV a. Ukmergės miestas priklausė didžiojo kunigaikščio dvaro žemėms.⁵⁴ Miesto vystymąsi stabdė tai, kad jau nuo XV a. pradėta Ukmergę kaip vieną iš dvarų nuomoti bei įkeitinėti. Dažnai besikeičiantys valdytojai nelabai prisidėjo prie miesto augimo, nes reikalavo iš gyventojų papildomų prievolių.⁵⁵ 1557 m. įvykusi Valakų reforma įtvirtino Ukmergės priklausymą nuo dvaro. Miestelėnų žemė pradėta matuoti ir apdėta činčiu.⁵⁶ Ši reforma kiek įtakojo miesto užstatymą – buvo pareguliuotas miesto centro užstatymas, aplink aikštę buvo suformuoti vienodo dydžio sklypai.⁵⁷ Po 1566 m. administracinės LDK reformos Ukmergė tapo pavieto centru. Bajorai gavo teisę rengti savo seimelį, turėti maršalką, teismą ir sudaryti atskirą karinį vienetą. Tačiau visai valdžiai esant bajorų rankose plito ir jų savivalė.⁵⁸

XVI a. II p. Ukmergės, kaip svarbaus prekybos centro, reikšmė didėjo. Prekes imta gabenti Šventosios upe. Tai liudija XVI a. pab. nutarimai pašalinti akmenis iš upės vagos, trukdančius prekybinių valčių plukdymui. Draudžiama statyti malūnus, kurie kliudytų laivybai.⁵⁹ Be to, buvo nurodyta statyti sandėlius upės pakrantėje prekėms laikyti.⁶⁰

XVII a. dėl karų su Rusija ir Švedija Ukmergės miestas stipriai nukentėjo. 1654–1667 m. karo pradžioje rusų kariuomenė miestą, dvaro sodybą ir bažnyčią sunaikino. Miestas

⁵³ Miškinis, Algimantas. *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*. T. 10, Vilnius: Mokslas, 1987, p. 10-11.

⁵⁴ Survila, Michalas. *Ukmergės miesto ir Ukmergės apskrities istorijos apybraiža*. Ukmergė: Valdo leidykla, 2004, p. 19.

⁵⁵ Miškinis, op. cit., p. 12.

⁵⁶ Gelūnas, Stasys. *Ukmergės ir apylinkių praeities apžvalga nuo seniausių laikų iki 1940 metų*. Ukmergė: Ukmergės spaustuvė, 1994, p. 10

⁵⁷ Miškinis, op. cit., p. 13.

⁵⁸ Gelūnas, op. cit., p. 10.

⁵⁹ Petronis, Julijonas. *Ukmergė*. Vilnius: Mintis, 1976, p. 7-8.

⁶⁰ Gelūnas, op. cit., p. 11.

nuskurdo dėl nuolatinio rinkliavų didinimo, plėšikavimo. Pasikeitė miesto gyventojų nacionalinė sudėtis – po karo sumažėjus gyventojų gana greitai mieste įsikūrė žydai.⁶¹ Prekyba visiškai nusmuko, amatininkai nebeturėjo užsakovų. Prasidėjo badas ir epidemijos.⁶²

XVIII a. didžiulius nuostolius Ukmergei atnešė ir 1700–1721 m. Šiaurės karas bei 1709–1711 m. badas bei maro epidemija. Miestą nusiaubė ir dideli gaisrai, buvę kelis kartus per visą XVIII a. Dauguma pastatų buvo mediniai, todėl pavienis gaisras dažnai virsdavo viso miesto gaisru.⁶³ Po karų miesto vaizdas buvo skurdus, todėl imta kuo greičiau jį atstatyti. Susiklostė bendri reikalavimai, kad namai būtų statomi fasadu į gatvę, stogai dengiami gontais, gatvių pakraščiuose kasami nutekamieji grioveliai.⁶⁴ Buvo atstatyta pilis, bažnyčia.⁶⁵ 1742 m. apskrities bajorai įkūrė pijorų⁶⁶ vienuolyną ir bažnyčią, įsteigė vidurinę mokyklą.⁶⁷ 1787 m. Ukmergėje kilęs didelis gaisras mieste paliko mažiau negu pusę visų pastatų.⁶⁸ Ukmergė XVII–XVIII a. dėl karų ir gaisrų prarado Magdeburgo teises.⁶⁹

XVIII a. pab. ATR prasidėjus reformoms, Ketverių metų seimas (1788–1792 m.) 1791 m. priėmė miestų įstatymą, pagal kurį miestai gavo žemės nuosavybės teises, miestiečiai asmens laisvę. Pagal šį įstatymą, 1792 m. gegužės 22 d. Ukmergei gražinta savivaldos teisė. Piliečiai pripažinti laisvais, jų žemė pripažinta paveldima nuosavybe.⁷⁰ Lietuvos ir Lenkijos valdovas Stanislovas Augustas patvirtina Ukmergės miesto teises ir suteikia herbą (4 pav., p. 19). Herbo simbolika – „iš griuvėsių kylantis pastatas – tai iš griuvėsių ir anarchijos per reformas atgyjantis miestas, valstybė. Ant pastato uždėta knyga rodo miestui suteiktas laisves, įteisintas įstatymų ir Konstitucijos. Raudonas veršis – Poniatovskių giminės herbas. Sunkiau aiškinama rožės simbolika – galbūt ji susijusi su miesto vaito Juozapo Kučevskio heraldika, kuris padėjo išrūpinti savivaldą. Pavaizduota širdis galėjo reikšti Dievo meilę (dėl jos vyksta reformos), džiaugsmą (įgytos teisės), santarvę (visų luomų sutarimas dėl bendro reikalo).⁷¹ Herbas buvo naudojamas iki 1831 m. sukilimo. 1845 m. miestui buvo suteiktas naujas herbas, naudotas iki 1918 m. Šio herbo viršutinėje dalyje pavaizduotas Kauno gubernijos herbas, apatinėje – rausvame fone trys žvaigždės sudėti žydinčių linų pėdeliai. Linai vaizduojami

⁶¹ Miškinis, Algimantas. *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*. T. 10, Vilnius: Mokslas, 1987, p. 20.

⁶² Survila, Michalas. *Ukmergės miesto ir Ukmergės apskrities istorijos apybraiža*. Ukmergė: Valdo leidykla, 2004, p. 25.

⁶³ Gelūnas, Stasys. *Ukmergės ir apylinkių praeities apžvalga nuo seniausių laikų iki 1940 metų*. Ukmergė: Ukmergės spaustuvė, 1994, p. 16.

⁶⁴ Ibid, p. 17.

⁶⁵ Survila, op. cit., p. 27.

⁶⁶ Pijorai – tai katalikų bažnyčios vienuolių ordinas, įsteigtas 1597 m. Į Lietuvą jie atsikėlė iš Lenkijos ir veikė iki 1831 m.

⁶⁷ Survila, op. cit., p. 28.

⁶⁸ Miškinis, op. cit., p. 39

⁶⁹ Ramanauskas, Raimondas. Magdeburgo teisės ir Ukmergė. In: *Eskizai*, 1992, Nr. 4-5, p. 3.

⁷⁰ Ibid, p. 5.

⁷¹ Rimša, Edmundas. *Lietuvos heraldika*, Vilnius: Baltos lankos, 2008, p. 444-447.

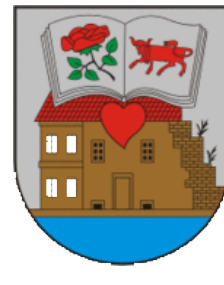
todėl, kad tuo metu Ukmergėje buvo išplitęs linų auginimas, apdirbimas bei prekyba.⁷² 1970 m. senasis herbas buvo atgaivintas, tačiau neilgam (5 pav.). Dabartinis miesto herbas su pirmine simbolika buvo patvirtintas 1992 m. (6 pav.).

4 pav. Ukmergės herbas LDK
priimtas 1792-05-22

5 pav. Ukmergės herbas
LSSR priimtas ~1970 m.

6 pav. Ukmergės herbas
LR priimtas 1992-05-27

1795 m. po III-iojo ATR padalijimo Lietuva buvo prijungta prie Rusijos imperijos ir taip baigėsi I-asis Ukmergės miesto raidos etapas. Dėl siautėjusių karų bei nuolatinių gaisrų, laikotarpį nuo Ukmergės miesto susikūrimo iki Lietuvos prijungimo prie Rusijos imperijos mena tik keletas kultūros paveldo objektų. Miesto susikūrimą liudija piliakalnis ir pilies kalnas bei Ukmergės senoji miesto vieta. Ukmergės plėtrą primena Ukmergės senamiestis, kuris pagal radialinį planą pradėjo formuotis XIV a. pab.–XV a. pr. LDK laikus mena tik Pašilės šv. Barbaros bažnyčia, stovėjusi atokiau nuo miesto centro.

1.2. Ukmergės miesto I-ąjį raidos etapą reprezentuojantys objektai

Piliakalnis ir Pilies kalnas

Ukmergės miesto kūrimosi užuomazgos siejamos su piliakalniu ir pilies kalnu. Nuo svarbaus gynybinio centro – piliakalnio, pradėjo formuotis gyvenvietė, kuri palaipsniui išsirutuliojo į gana nemažą teritoriją užimančią miestą. Piliakalnis turi didelę istorinę vertę, kadangi čia stovėjo Vilkmargės pilis, be to didelė tikimybė, kad čia buvo Deltuvos žemės centras⁷³.

7 pav. Ukmergės piliakalnis

Manoma, kad Pilies kalnas, yra papildomas⁷⁴ o papiliai, tai šalia pilių egzistavusios gyvenvietės, kurios galėjo būti miestų užuomazgos. Lietuvoje fiksuojama tik apie 11%

⁷² Petronis, Julijonas. *Ukmergė*. Vilnius: Mintis, 1976, p. 8.

⁷³ Zabiela, Gintautas; Baranauskas, Tomas. Deltuvos žemė. In: *Lietuvos istorijos metraštis. 1995 metai*, Vilnius: LII, 1996, p. 5-14.

⁷⁴ Ukmergė. Ukmergės miestas. In: *Lietuvos piliakalniai*, Vilnius: Lietuvos kariuomenės Karo kartografijos centras, 2005, T. 3, p. 196.

papilų buvusių prie vėlyvųjų piliakalnių.⁷⁵ Todėl Ukmergės piliakalnis ir Pilies kalnas yra unikalus objektų kompleksas Lietuvoje, ypatingai dėl to, kad jis yra pačiame miesto centre.

Menki piliakalnio ir Pilies kalno tyrinėjimai neleidžia jų išsamiai charakterizuoti. Pats piliakalnis iki šiol nėra tyrinėtas, tirta tik jo papėdė. Šiuo metu pagal atliktus archeologinius kasinėjimus piliakalnis datuojamas XIV–XV a.⁷⁶, o Pilies kalne, rastas ankstyviausias kultūrinis sluoksnis tik iš XVII a.⁷⁷

Ukmergės piliakalnis yra archeologijos paveldo objektas, įtrauktas į LR kultūros vertybių registrą ir saugomas valstybės.⁷⁸ Jis yra miesto centre, Šventosios upės dešiniajame krante ir jos intako Ukmergėlės upės kairiajame krante. Piliakalnio aikštelė ovali, orientuota Vakarų ir Rytų kryptimi, 26 m ilgio, 30 m pločio. Piliakalnio šlaitai statūs, 16 m aukščio. Nuo XIX a. pr. šlaitai slinko, ypatingai Šiaurinės dalies, dėl erozijos, kuri buvo sustabdyta 1993–1995 m. Pietinėje ir Rytinėje piliakalnio papėdėse, 0,5 ha plote yra papėdės gyvenvietė. Ant piliakalnio stovėjo Vilkmergės pilis. Vilkmergės apylinkės buvo niokotos 1333 m., 1364 m., 1365 m., 1373 m., 1378 m. Manoma, kad pilis buvo užimta tik 1385 m., ją užklupus kryžiuočių remiamam Sudimantui. 1388 m. pilį, artėjant kryžiuočiams sudegino jos ginėjai. Vėliau pilis buvo atstatyta, tačiau 1391 m. vėl buvo užimta kryžiuočių. Vėliau pilis minima iki XV a. vid.

200 m į Pietvakarius nuo piliakalnio Ukmergėlės dešiniajame krante yra Pilies kalnu vadinamas Šventosios dešiniojo kranto aukštumos kyšulys. Jo aikštelė ovali, pailga Vakarų ir Rytų kryptimi. Pietiniai ir Rytiniai šlaitai statūs, 10–20 m aukščio, Šiaurės ir Vakarų – nuolaidūs, 2–3 m aukščio. Nuo XVI a. pakliuvus Pilies kalnui į miesto teritoriją jis buvo labai apardytas.⁷⁹ Šiuo metu Ukmergės piliakalnio teritorija sutvarkyta ir prižiūrima, o Pilies kalne įrengtas miesto parkas. Šios miesto zonos naudojamos ir poilsiui ir įvairiems renginiams bei šventėms.

Ukmergės senojo miesto vieta

Ukmergės senojo miesto vieta yra archeologinė vietovė, datuojama XV–XVIII a. Ji įtraukta į Kultūros vertybių registrą ir saugoma valstybės.⁸⁰ Tai Ukmergės miesto dalis, esanti

⁷⁵ Zabiela, Gintautas. *Lietuvos medinės pilys*, 1995, Vilnius: Diemedis, p. 58.

⁷⁶ Jarockis, Romas. Žvalgomieji tyrinėjimai Ukmergėje, Paupio ir P. Cvirkos g. In: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje*, 2003, p. 193; Butėnas, Eugenijus; Jarockis, Romas. Žvalgomieji tyrimai Ukmergės senamiestyje, In: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje*, 2011, p. 444.

⁷⁷ Kuzmickas, Algis. *Ukmergės senojo miesto vietos, Pilies ir Pakalnės g. 2009 m., žvalgomųjų archeologinių tyrinėjimų ataskaita*, Vilnius, 2011, LII, F. 1, Nr. 5400, p. 10.

⁷⁸ Ukmergės piliakalnis, In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=3539>.

⁷⁹ Ukmergė. Ukmergės miestas. In: *Lietuvos piliakalniai*, Vilnius: Lietuvos kariuomenės Karo kartografijos centras. T. 3, 2005, p. 196.

⁸⁰ Ukmergės senojo miesto vieta. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=2990>.

dešiniajame Šventosios krante, su piliakalniu, Pilies kalnu, Vilkmėgėlės ir buv. Sakalupio upelių šlaitų užstatymu.⁸¹ Ukmergės senojo miesto vieta sutampa su senamiesčio teritorija. Senojo miesto plotas užima 45,40 ha., o senamiesčio komplekso dydis apie 112 ha.

Ukmergės senamiestis

Ukmergės senamiestis yra įtrauktas į LR Kultūros vertybių registrą ir saugomas valstybės. Vietovė datuojama XI-XX a. Išskirtos šios vertingosios savybės: radialinio plano struktūra, istorinių kvartalų ir sklypų ribos, gatvių tipai, trasos, dangos, aikštės planas, užstatymo pobūdis, gamtiniai elementai, tūrinė-erdvinė struktūra ir kt.⁸²

Senamiesčio plane iki šiol svarbiausios tos pagrindinės gatvės, kurios tokią reikšmę įgijo pradiniu miesto raidos laikotarpiu. Pagrindinės senamiesčio gatvės yra Kauno, Gedimino, Vytauto ir Vilniaus. Pirmosios trys susidarė XV a. pab.–XVI a. pr., tačiau galėjo būti reguliuotos XVI a. vid. ir XIX a. Vilniaus gatvė susidarė XVIII a. pab.⁸³

XIV a. pab.–XV a. pr. Ukmergėje išryškėjo radialinis planas, kurio aikštė susiformavo ties piliakalniu. XV a. II pusėje atsiradus kitiems keliams, dėl naujai pastatytos mūrinės pilies Pilies kalne, susidarė antrasis radiališkai sueinančių kelių mazgas. Iki XVI a. pr. šioje kryžkelėje susidarė turgaus aikštė, kuri kaip miesto aikštė (Kęstučio a.) iki šių dienų išliko pradinėje miesto centro vietoje.⁸⁴ Ukmergės senamiestis formavosi abipus Šventosios upės, tačiau didesnė dalis dešiniajame krante, bei aplink kelių sankryžą vedusią į Vilnių, Uteną, Panevėžį ir Kauną. Dabartinis senamiesčio užstatymas susiformavo tik XIX a. pab.–XX a. pr., todėl senamiesčio teritorijoje esantys objektai plačiau analizuojami kitose darbo dalyse.

Pašilės šv. Barbaros bažnyčia (Pašilės g. 16)

Šv. Barbaros bažnyčia yra Ukmergės miesto dalyje – Pašilėje. Pašilė prie Ukmergės miesto prijungta 1966 m. Šv. Barbaros bažnyčia yra įtraukta į Kultūros vertybių registrą.⁸⁵ Ji buvo pastatyta 1789 m. Vaitkuškio dvaro savininko Mykolo Kosakovskio rūpesčiu, o 1791 m. pašventinta.⁸⁶ Teigiama, kad Pašilės bažnyčią grafas M. Kosakovskis pastatė iš

⁸¹ Ukmergės senamiesčio aiškinamasis raštas. In: *Isakymas. Dėl Ukmergės senamiesčio (unikalus kodas kultūros vertybių registre: 17116) teritorijos ir apsaugos zonos ribų plano patvirtinimo, 2010 m. spalio 18 d. Nr. IV-511.* p. 12. [žiūrėta 2014 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.dok_priedas?p_id=42420.

⁸² Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos aktas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=17116>.

⁸³ Miškinis, Algimantas. *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*. T. 10, Vilnius: Mokslo, 1987, p. 122.

⁸⁴ Miškinis, Algimantas. Ukmergės urbanistikos kompleksas. In: *Kultūros paminklų enciklopedija: Rytų Lietuva II*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998, p. 123-124.

⁸⁵ Pašilės Šv. Barbaros bažnyčia. In: *Kultūros vertybių registras*. [žiūrėta 2014 m. balandžio 8 d.] Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=2935>.

⁸⁶ Misius, Kazys; Šinkūnas, Romualdas. *Lietuvos katalikų bažnyčios: žinynas*, Vilnius: Pradai, 1993, p. 203.

pinigų, gautų už parduotą lobį, kuris buvo rastas XVIII a. dvaro žemėje, tiesiant kelią į Vilnių. Monetos buvo rastos variniame katile. Įdomu tai, kad įrengiant bažnyčios vidų, tas katilas buvo panaudotas vietoj šviestuvo ir pakabintas bažnyčioje. Kur šiuo metu jis yra nėra žinoma, tačiau yra išlikusių nuotraukų, kuriose galima pamatyti kaip atrodė.⁸⁷

8 pav. Pašilės šv. Barbaros bažnyčia

Pastačius bažnyčią ji buvo naudojama kaip dvaro koplyčia, o vėliau tapo Pašilės parapijos filija. 1857 m. minima, kad bažnyčia yra apleista ir kiauru stogu. 1926 m. įkurta Pašilės parapija.⁸⁸ 1962 m. sovietų valdžia bažnyčią uždarė, ant durų pakabino spygną. Viskas buvo draskoma, daužoma, plėšiama. Kurį laiką pastatas stovėjo tuščias, paskui jį naudojo kolūkio reikmėms, kaip grūdų sandėlį. Beveik po dvejų metų šiuose maldos namuose buvo įrengta kino salė. Po Lietuvos nepriklausomybės atgavimo, 1992 m. bažnyčia buvo gražinta tikintiesiems.⁸⁹

Bažnyčia yra klasicistinė, stačiakampio plano, bebokšė su trišlaičiu stogu. Sienos tinkuotos, be ornamentų. Abipus pagrindinių įėjimo durų – arkinės stačiakampės nišos. Pastatą perimetru juosia antablementas, kurio frizas puoštas triglifais.⁹⁰

Šioje darbo dalyje išanalizuoti visi seniausi, Ukmergėje išlikę, I-ąjį miesto raidos etapą žymintys objektai. Dėl istorinių aplinkybių šį laikotarpį primena tik Ukmergės piliakalnis, senoji miesto vieta, senamiestis ir tik vienas architektūros palikimas – Pašilės šv. Barbaros bažnyčia. Toliau analizuojamas II-asis miesto vystymosi etapas, kuris apima Lietuvos istorijos, Rusijos imperijos sudėtyje, laikotarpį.

1.3. Ukmergės miesto II-asis raidos etapas: Rusijos imperijos laikotarpis 1795–1918 m.

Po trečiojo ATR padalijimo 1795 m., beveik visos lietuviškos žemės buvo prijungtos prie Rusijos imperijos (Užnemunė prijungta prie Prūsijos karalystės). Netrukus Rusijos imperijos valdžia pakeitė administracinį suskirstymą: 1801 m. Lietuvos teritorija buvo padalinta į Lietuvos Vilniaus ir Lietuvos Gardino gubernijas. Gubernijos buvo dalinamos į apskritis, Vilniaus gubernijai, vienuolikos apskričių tarpe, priklausė ir Ukmergės apskritis.

⁸⁷ Pašilės bažnyčia nušvito naujomis spalvomis. In: *Gimtoji žemė*. [žiūrėta 2014 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: http://www.gzeme.lt/index.php?s_id=1&n_id=6755.

⁸⁸ Misius, Kazys; Šinkūnas, Romualdas. *Lietuvos katalikų bažnyčios: žinynas*, Vilnius: Pradai, 1993, p. 203.

⁸⁹ Pašilės bažnyčia nušvito naujomis spalvomis. In: *Gimtoji žemė*. [žiūrėta 2014 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: http://www.gzeme.lt/index.php?s_id=1&n_id=6755.

⁹⁰ Pašilės Šv. Barbaros bažnyčia. In: *Kultūros vertybių registras*. [žiūrėta 2014 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=2935>.

Laikini pakitimai miesto gyvenime įvyko 1812 m., kuomet miestą ir jo apylinkes nualino pro Ukmergę į Rusiją pražygiavusi Napoleono armija. Ties miestu įvyko prancūzų ir juos persekiojusių rusų susirėmimas. Prancūzai iš miestiečių ir apylinkių gyventojų pareikalavo tiekti maistą ir pašarą 45 tūkst. armijos daliniui, plėšikaudavo ir patys kareiviai. Visa tai labai pakenkė gyventojams. Po 1812 m. suaktyvėjo pasipriešinimas caro Aleksandro I-ojo politikai. Kūrėsi ir plėtėsi jau veikusios slaptos draugijos siekiančios atkurti buvusią bendrą Lietuvos-Lenkijos valstybę. 1830–1831 m. įvyko sukilimas, kuriame dalyvavo ir Ukmergės miesto gyventojai. Ukmergėje buvo susitelkusi sukilėlių armija, buvo įsteigta sukilėlių apmokymo stovykla, atidaryta šaudmenų dirbtuvė. Kito sukilimo metu 1863–1864 m., mieste stovėjo stipri rusų kariuomenės įgula, todėl žymesnių įvykių nebuvo.⁹¹

1830–1836 m. buvo nutiestas Peterburgo-Varšuvos plento ruožas per Ukmergę.⁹² Ukmergėje plento trasa sutapo su Anykščių ir Kauno gatvėmis. Tik už miesto vakarų ribos neatitiko ankstesniojo Kauno kelio, kuris buvo vingiuotas ir ėjo arčiau Šventosios. 1835 m. buvo pastatyta Ukmergės Arklių pašto stotis.⁹³ 1837 m. miesto žemė buvo atskirta nuo seniūnijos žemės. Tai leido miestui laisviau ir sparčiau vystytis.⁹⁴ 1842 m. Ukmergės apskritis buvo atskirta nuo Vilniaus gubernijos ir priskirta Kauno gubernijai.⁹⁵ 1861 m. kartu su baudžios panaikinimu buvo panaikintas dvaro dalyvavimas miesto reikaluose.⁹⁶ 1866 m. caro įsakymu buvo panaikinta Ukmergės rotušė ir įsteigta miesto dūma.⁹⁷ XIX a. II pusėje mieste plėtojosi pramonė, amatai. Ukmergės apskritis buvo vienas svarbiausių linininkystės centrų Lietuvoje. Buvo kuriamos nedidelės gamyklos bei fabrikai. 1876–1877 m. atidarytas degtukų fabrikas ir spirito gamykla. Tais pačiais metais pradėtas statyti kalėjimas.⁹⁸ 1871–1873 m. pro Jonavą nutiesus Liepojos-Kauno geležinkelį, Ukmergė liko nuošalyje nuo stambiausių kelių ir todėl Ukmergės ekonominė reikšmė ėmė mažėti.⁹⁹

Miesto vystymąsį sustabdė 1877 m. siautę du gaisrai, dėl kurių beveik visas miestas sudegė. Tačiau netrukus po gaisro, miestą imta atstatinėti. Buvo nutarta jį atstatyti pagal planą, tačiau kol jis buvo parengtas 1878 m., dauguma namų jau buvo atstatyti. Statybos vykdytos beveik savaimingai, dažnai be jokių projektų ir nesilaikant projektinio plano.¹⁰⁰

⁹¹ Gelūnas, Stasys. *Ukmergės ir apylinkių praeities apžvalga nuo seniausių laikų iki 1940 metų*. Ukmergė: Ukmergės spaustuvė, 1994, p. 20-23.

⁹² *Lietuvos architektūros istorija: Nuo XVII a. pradžios iki XIX a. vidurio*. T. 2, Vilnius: Lietuvos enciklopedijų leidykla, 1994, p. 241.

⁹³ Miškinis, Algimantas. *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*. T. 10, Vilnius: Mokslas, 1987, p. 58.

⁹⁴ Gelūnas, op. cit., p. 25

⁹⁵ Petronis, Julijonas. *Ukmergė*. Vilnius: Mintis, 1976, p. 8.

⁹⁶ Gelūnas, op. cit., p. 24.

⁹⁷ Miškinis, op. cit., p. 87.

⁹⁸ Ibid, p. 89-90.

⁹⁹ Petronis, op. cit., p. 9.

¹⁰⁰ Miškinis, op. cit., p. 90-93.

Pirmojo pasaulinio karo metu 1915 m., Lietuvą okupavo kaizerinė Vokietija. Taip baigėsi Rusijos imperijos laikotarpis Lietuvoje. Toliau darbe analizuojami ir pristatomi išnagrinėtą Rusijos imperijos laikotarpį Ukmergėje, reprezentuojantys objektai.

1.4. Ukmergės miesto II-ąjį raidos etapą reprezentuojantys objektai

Rusijos imperijos laikotarpį Ukmergės mieste, reprezentuoja įvairios paskirties objektai. Dėl jų gausos šie ištekliai suskirstyti pagal architektūros rūšis. Pirmiausia nagrinėjami sakraliniai pastatai, toliau visuomeniniai pastatai, gyvenamieji namai bei laidojimo vietos ir kapai. Rusijos imperijos laikus reprezentuoja skirtingų konfesijų sakraliniai pastatai – stačiatikių, žydų, katalikų, kurių dauguma buvo statyti XIX a. Taipogi išlikę, po 1877 m. gaisrų atstatyti, XIX a. pab.–XX a. pr. Ukmergės senamiesčio pastatai – visuomeninės paskirties pastatai bei gyvenamieji namai. Laidojimo vietų ir kapų paveldas pristato konfesijų įvairovę, bei supažindina su žymiais Ukmergės miesto veikėjais. Kaizerinę vokiečių okupaciją žymi Siaurojo geležinkelio pastatas.

1.4.1. Sakraliniai pastatai

Šv. Petro ir Šv. Povilo bažnyčia (Bažnyčios g. 8)

Šv. Petro ir Šv. Povilo bažnyčia su varpine yra įtraukti į Lietuvos kultūros vertybių registrą.¹⁰¹ Ši bažnyčia siejama su pirmąją katalikiška bažnyčia Ukmergės mieste. Manoma, kad 1387 m. karaliaus Jogailos įsakymu šioje vietoje buvo pastatyta medinė bažnyčia. Jos vieta galėjo atlikti Ukmergės pilies šiaurinio forpostu¹⁰² vaidmenį, tačiau daroma ir prielaida, kad ji galėjo būti pastatyta senosios pagoniškos lietuvių šventyklos vietoje.¹⁰³

9 pav. Šv. Petro ir Šv. Povilo bažnyčia

Klebonui išlaikyti Jogaila skyrė tris valakus žemės. Medinė bažnyčia ne kartą buvo sudegusi. Apie 1560 m. buvo pastatyta nauja parapijinė bažnyčia, tačiau Maskvos kariuomenė 1655 m. ją sudegino. Iki 1674 m. bažnyčia buvo atstatyta, tačiau ir ši laikui bėgant sunyko. Dar viena bažnyčia buvo pastatyta 1764 m., kuri 1786 m. sudegė. Netrukus buvo pastatyta laikina.¹⁰⁴

¹⁰¹ Šv. Petro ir Šv. Povilo bažnyčia ir varpinė. In: *Kultūros vertybių registras*. [žiūrėta 2014 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=17240>.

¹⁰² Forpostas – karinis atsparos punktas.

¹⁰³ Miškinis, Algimantas. *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*. T. 10, Vilnius: Mokslas, 1987, p. 8.

¹⁰⁴ Misius, Kazys; Šinkūnas, Romualdas. *Lietuvos katalikų bažnyčios: žinynas*, Vilnius: Pradai, 1993, p. 204.

Dabartinė bažnyčia pastatyta 1800–1818 m. 1930 m. inžinierius Vaclovas Michnevičius parengė bažnyčios perstatymo projektą. Šventoriaus pietiniame kampe yra 1836 m. pastatyta varpinė pagal architekto Karolio Gregotavičiaus projektą.¹⁰⁵ 1900 m. šventorius aptvertas akmenų ir plytų mūro tvora su stulpiniais vartais.¹⁰⁶ 1931–1939 m. pagal projektą bažnyčia buvo perstatyta. Ji padidinta pristačius presbiteriją ir dvi zakristijas buvusio fasado gale.¹⁰⁷ Taip pasikeitė pagrindinio įėjimo į bažnyčią pusė.

Bažnyčia yra neoklasicistinė, turinti neobaroko bruožų. Ji yra bebokštė, trinavė, kryžminio plano, su šiek tiek išsikišusiomis zakristijomis ir pusapvalia presbiterija. Pagrindinis bažnyčios fasadas simetriškas su keturių kolonų portiku ir trikampių frontonu. Virš durų pusapskritėje nišoje mozaikos technika įkomponuotas Kristaus atvaizdas. Fasado viršų puošia skulptūros ir vazos. Fasado viršuje virš lenktų formų atiko kyla Kristaus figūra su kryžiumi, o parapeto šonuose – šv. apaštalų Petro ir Povilo statulos, kartu primenančios ir bažnyčios titulą. Bažnyčios sienos akmenų ir plytų mūro. Sienas juosia antablementas su klasicistiniu karnizu.¹⁰⁸

Bažnyčioje yra XVIII–XIX a. molbertinės tapybos ir taikomosios dailės kūrinių, įtrauktų į Kultūros vertybių registrą: paveikslai „Šv. Antanas“, „Apaštalas Judas Tadas“, „Šv. Jeronimas“, „Nežinomas šventasis“, „Šv. Rokas“, „Marija, pamynusi žaltį“ („Gailestingoji Dievo motina“), „Šv. Povilas“ („Šv. Paulius“), „Quo vadis, domine“ („Šv. Petro ir Šv. Pauliaus atsisveikinimas“), taikomosios dailės kūriniai: monstrancija, varpas, altorėlis su paveikslais „Marija Sopulingoji“ ir „Kristus kalėjime“.¹⁰⁹

Švč. Trejybės bažnyčia (Kauno g. 1)

Švč. Trejybės bažnyčia yra įtraukta į Kultūros vertybių registrą.¹¹⁰ Šios bažnyčios pirmtakė Pijorų Švenčiausios Maloningosios mergelės bažnyčia. Dabartinės Švč. Trejybės bažnyčios vietoje 1745 m. buvo pastatyta minėta medinė pijorų bažnyčia, vienuolynas ir mokykla. Pijorų tikslas buvo katalikiškų mokyklų kūrimas, žmonių švietimas. 1772 m. visi

¹⁰⁵ Ukmergės Šv. Petro ir Šv. Povilo bažnyčia. In: *Architektūros ir urbanistikos tyrimų centras*. [žiūrėta 2014 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/Public/HeritageObject.aspx?id=1041&oe=3>.

¹⁰⁶ Rupeikienė, Marija. Ukmergės bažnyčia ir varpinė. In: *Kultūros paminklų enciklopedija: Rytų Lietuva II*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998, p. 127.

¹⁰⁷ Misius, Kazys; Šinkūnas, Romualdas. *Lietuvos katalikų bažnyčios: žinynas*, Vilnius: Pradai, 1993, p. 205.

¹⁰⁸ Rupeikienė, op. cit., p. 126; Ukmergės Šv. Petro ir Šv. Povilo bažnyčia. In: *Architektūros ir urbanistikos tyrimų centras*. [žiūrėta 2014 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/Public/HeritageObject.aspx?id=1041&oe=3>.

¹⁰⁹ Objektų pavadinimai nurodyti pagal Kultūros vertybių registro duomenis. Skliausteliuose nurodytas tos pačios vertybės kitas pavadinimas, kuris pateiktas leidinyje *Kultūros paminklų enciklopedija: Rytų Lietuva II*, Vilnius, 1998. Objektai atpažinti pagal vertybės kodą.

¹¹⁰ Švč. Trejybės bažnyčia. In: *Kultūros vertybių registras*. [žiūrėta 2014 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=2119>.

Ukmergėje buvę vienuolijai priklausę pastatai sudegė, tačiau netrukus jie buvo atstatyti.¹¹¹ 1845 m. caro valdžia pijorus ištrėmė, o bažnyčią su vienuolynu perdavė Ukmergės parapijai. 1861 m. bažnyčia buvo uždaryta ir sugriauta.¹¹²

Iki Lietuvos prijungimo prie Rusijos imperijos, Ukmergėje stačiatikių beveik nebuvo. Vietiniai rusai buvo daugiausia sentikiai. Prijungus Lietuvą prie Rusijos imperijos Ukmergėje įsikūrė rusų kariuomenė, bei administracijos pareigūnai, kuriems prireikė stačiatikių parapijos bei cerkvės. Stačiatikių parapija Ukmergėje įkurta 1839 m., o pirmoji cerkvė pastatyta 1842 m., dabartinio miesto

10 pav. Švč. Trejybės bažnyčia

parko teritorijoje (Pilies kalnas). Tačiau dvasininkai nuolatos skundėsi, kad pastatytoji cerkvė yra per maža bei netinkamoje vietoje. Todėl po 1863 m. sukilimo numalšinimo Lietuvoje, kuomet imta stiprinti stačiatikybę ir rusifikaciją, Ukmergėje nuspręsta pastatyti naują mūrinę cerkvę. Nutarta ją statyti toje vietoje kur buvo pijorų bažnyčia, nes ta vieta buvo pati patogiausia ir matomiausia, esanti šalia per miestą einančio plento. Galutinai nugriovus pijorų bažnyčios griuvėsius, prasidėjo naujosios cerkvės statyba.¹¹³

Švč. Trejybės bažnyčia, kaip cerkvė, buvo pastatyta 1865–1869 m., kiek pakeista ir pertvarkyta išliko iki šių dienų. 1918 m. ji buvo perduota katalikams. 1926 m. Ukmergėje kilęs gaisras labai apgadino bažnyčią ir tuomet ji atiteko vienuoliams marijonams. Bažnyčia buvo atstatyta ir suremontuota Ukmergės miesto savivaldybės ir miesto gyventojų lėšomis. Atstatant bažnyčią nebeliko cerkvėms būdingo didelio „svogūninio“ kupolo. 1949 m. bažnyčia buvo uždaryta. Vėliau čia buvo įrengtas sandėlis, o pats pastatas pradėjo irti. Gyventojų reikalavimu 1978–1980 m. bažnyčia buvo kapitališkai suremontuota, viduje įrengti du aukštai ir įrengti santuokų rūmai. Po Lietuvos nepriklausomybės atgavimo, 1991 m. bažnyčia buvo pašventinta ir pradėjo veikti kaip katalikų maldos namai.¹¹⁴

Bažnyčia yra mūrinė, neobizantinio stiliaus, rusų cerkvių tradicijos, su dviejų tarpinių kuorinių bokštu. Transepto ir navų susikirtime apvalaus kupolo būgnas. Pastatą puošia piliastrai, nišos, arkiniai langai. Bažnyčia kvadratinio plano, orientuota į pietvakarius ir šiaurės rytus, mūrinė, dengta skarda.

¹¹¹ Ukmergės Švenčiausios Trejybės bažnyčios istorija. In: Ukmergės švč. Trejybės parapija [žiūrėta 2014 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmerges-svc-trejybes-parapija.lt/baznyciosistorija.htm>.

¹¹² Ramanauskas, Vaclovas. Ukmergės švenčiausios trejybės bažnyčios istorija. In: *Eskizai*, 1992, Nr. 4-5, p. 11.

¹¹³ Ukmergės Švenčiausios Trejybės bažnyčios istorija. [žiūrėta 2014 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmerges-svc-trejybes-parapija.lt/baznyciosistorija.htm>.

¹¹⁴ Ramanauskas, op. cit., p. 11.

Ukmergės švč. Dievo Motinos Globėjos (Pokrovo) sentikių cerkvė (Švč. Panelės užtarytojos (Pokrovo) cerkvė)¹¹⁵ (Paupio g. 5)

Švč. Panelės užtarytojos (Pokrovo) cerkvė yra unikalus medinės architektūros paveldo objektas įtrauktas į Kultūros vertybių registrą.¹¹⁶ Sentikių cerkvė stovi Ukmergės piliakalnio papėdėje, Vilkmėrgėlės upelio ir Šventosios santakoje. 1863 m. Ukmergėje susibūrė Sentikių šv. Nikolo religinė bendruomenė. 1907 m. bendruomenė, maldos namai ir kapinės kitame gatvės gale (Kareivinių g.) buvo oficialiai įregistruoti Kauno gubernijos valdybos.¹¹⁷

Manoma, kad ši cerkvė buvo pastatyta 1865 m. (kitais duomenimis 1873 m.). Iš pradžių tai buvo stačiakampio plano, bebokštis, medinis pastatas, primenantis pirkį. Kairėje pastato pusėje buvo įrengta patalpa pamaldoms, dešinėje – gyvenamosios šventiko patalpos ir atskira salė krikštynomis. 1905 m. carui leidus sentikių cerkvėse įrengti bokštus, 1907 m. ties pastato viduriu, virš stogo pastatytas aštuoniakampis, kupolu užsibaigiantis bokštas. Vėliau bokštas perstatytas į keturkampį smailėjantį. Pirmojo pasaulinio karo metu, 1915 m., vokiečių kariuomenė cerkvėje buvo įrengusi arklides.¹¹⁸ Žinoma, kad cerkvė buvo kelis kartus remontuota 1917 m., 1922 m. bei 2009 m.

11 pav. Sentikių cerkvė Ukmergėje

Cerkvė yra stačiakampio plano, su pusiau valminiu stogu, dengtu skarda. Įkomponuotas varpinės bokštas su piramidiniu stogeliu, taip pat bokštėlis su svogūniniu kupolu ant kurio įkomponuotas kryžius. Cerkvėje yra dvi paminklinės ikonos „Dievo Motinos globa“ („Pokrov“) ir „Nukryžiuotasis su šventaisiais“.¹¹⁹

Šv. Prisikėlimo cerkvė (Kareivinių g. 38)

Šv. Prisikėlimo cerkvė yra XIX a. pab. objektas, reprezentuojantis Ukmergės miesto istoriją, tačiau ji nėra įregistruota į Kultūros vertybių registrą.

¹¹⁵ Kultūros vertybių registre nurodytas pavadinimas Ukmergės Švč. Dievo Motinos Globėjos (Pokrovo) sentikių cerkvė, tačiau oficialiai ji vadinama Švč. Panelės užtarytojos (Pokrovo) cerkvė.

¹¹⁶ Ukmergės Švč. Dievo Motinos Globėjos sentikių cerkvė. In: *Kultūros vertybių registras*. [žiūrėta 2014 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=35159>.

¹¹⁷ Sentikių cerkvė. *UkKM* [Archyvinė nesuiventorinta medžiaga].

¹¹⁸ *Ibid.*

¹¹⁹ Indriulaitis, Aleksandras. Sentikių cerkvės ikonos. In: *Kultūros paminklų enciklopedija: Rytų Lietuva II*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998, p. 131-132.

12 pav. Šv. Prisikėlimo cerkvė

1882 m. buvo pastatyta siena iš lauko akmenų. Sutvarkius kapines, jose 1868–1869 m., buvo pastatyta dabartinė nedidelė cerkvė, kurioje telpa apie 80 žmonių.¹²⁰ Cerkvei skirtus reikmenis, šventikų aprangą ir kitą pamaldoms reikalingą įrangą paaukojo pirklys iš Maskvos.¹²¹

Cerkvėje yra XVIII–XIX a. kilnojamųjų paveldo objektų, įtrauktų į Kultūros vertybių registrą. Ikonos: „Dievo motina su kūdikiu soste“, „Dievo motinos pasirodymas Sergijui Radonežskiui“, „Kristaus gimimas“, „Kristus Visagalis soste“ („Visagalis Kristus“), taikomosios dailės paminklai: Lempa (lampada) iš 9 žvakių (Amžinosios ugnies lempa), Relikvijorius (tabernakulis), Altorinis kryžius.¹²²

Didžioji žydų sinagoga (Vienuolyno g. 2)

Žydai Ukmergėje apsigyveno XVII a. II pusėje. Jau 1674 m. paminėtas pirmasis Ukmergės mieste gyvenantis žydas (krautuvininkas). Dėl prekybos ir amatų plėtojimosi mieste, žydų tautybės gyventojų vis daugėjo. Daugiausiai jie vertėsi smulkia prekyba ir amatais, laikė smukles ir užvažiuojamuosius namus. Pagal pirmojo miesto gyventojų skaičiaus surašymo duomenis, kuriuose nurodytas ir žydų tautybės gyventojų skaičius, 1837 m., Ukmergėje gyveno 5275 žmonės iš kurių 3405 buvo žydai. Žydų tautybės gyventojų mieste skaičius nuolatos augo. 1891 m. Ukmergėje iš 16448 gyventojų, 10810 buvo žydai.¹²³ Lietuvos miesteliuose žydų skaičius augo dėl šios pagrindinės priežasties – XVIII a. pab. Rusijai prisijungus Lietuvą, ji pateko į žydų „sėslumo ribą“ (leistinas žydams gyventi regionas). Jau 1795 m. žydams buvo uždrausta verstis žemės ūkiu, o pagal 1804 m.

¹²⁰ Ramanauskas, Raimondas. Stačiatikiai Ukmergėje XIX a. In: *Eskizai*, 1992, Nr. 4-5, p. 22.

¹²¹ Archyviniai dokumentai nuo 1868 m. iki 1875 m. *UKKM*. Byla Nr. II-6, l. 41. Vertimas iš *LVIA*, f. 378, B. 1, 1869 m., b. 900, l. 13.

¹²² Objektų pavadinimai nurodyti pagal Kultūros vertybių registro duomenis. Skliausteliuose nurodytas tos pačios vertybės kitas pavadinimas, kuris pateiktas leidinyje *Kultūros paminklų enciklopedija: Rytų Lietuva II*, Vilnius, 1998.

¹²³ Vytas, Vytautas. Trumpai apie Ukmergės miestą ir jo gyventojus. In: *Eskizai*, 1994, Nr. 6-7, p. 120-121.

paskelbtus teisinius nuostatus dėl žydų, jie per trejus metus turėjo išsikelti iš kaimų. Netekę galimybės verstis žemės ūkiu jie pradėjo kurtis komerciniu požiūriu patogesnėse vietose.¹²⁴ Pirmojo pasaulinio karo metais žydų skaičius Ukmergėje sumažėjo. 1915 m. artėjant frontui, rusų armijos vadas įsakė žydams išsikelti iš Ukmergės.¹²⁵ Nuo XIX a. pab. iki 1923 m. gyventojų skaičius Ukmergės mieste sumažėjo beveik 40 % (surašyta 10604 gyventojų). Net 65 % sumažėjo žydų tautybės gyventojų, iš 10810 liko tik 3887.¹²⁶

Manoma, kad pirmoji sinagoga Ukmergėje galėjo stovėti jau 1685 m., tačiau rašytiniuose dokumentuose ji minima tik 1721 m. 1857 m. nurodoma jau vienuolika žydų maldos namų, iš jų du mūriniai. Daugiausiai sinagogų ir maldos namų buvo 1891 m. – 21. Vėliau Ukmergėje mažėjant žydų, mažėjo ir jų maldos namų, kurių tarpukario laikotarpiu Ukmergėje buvo 12.¹²⁷

Sinagogos statytos pagal tam tikras taisykles: jos negalėjo būti aukštesnės už krikščionių šventyklas ir turėjo būti nuo jų nutolę tam tikrais atstumais. Žydų maldos namai buvo skirstomi pagal sezoną (vasarinės, žieminės), pagal priklausomybę tam tikram luomui ar profesijai (pirklių, darbininkų, siuvėjų, muzikantų ir kt.). Statomos sinagogos dažniausiai kompaktiškos, stačiakampio arba

13 pav. Didžioji žydų sinagoga

kvadrato formos plano. Vidaus erdvė dalijama į vyrų ir moterų puses, Toros saugojimo ir skaitymo vietas.¹²⁸

1721 m. pirmą kartą dokumentuose paminėta sinagoga buvo medinė ir stovėjo maždaug toje pačioje vietoje kaip ir dabartinė Didžioji sinagoga. 1851 m. ji buvo perstatyta ir tapo dideliu mūriniu stačiakampio plano pastatu. 1877 m. išdegė sinagogos vidus. Vėliau buvo vykdomi remontai, kurių metu išorė nebuvo pakeista. Sinagogos veikla nutrūko 1941 m., kuomet paskutinis jos rabinas J. Zusmanovičius kartu su kitais žydų bendruomenės nariais buvo nužudytas Pivonijos šile. 1953 m. Sinagogos pastate įkurta vaikų sporto mokykla (Sporto mokykla šiame pastate veikia ir iki šių dienų). Pritaikant pastatą sporto mokyklai jis buvo perstatytas, sunaikintas interjeras ir skliautų puošyba.¹²⁹ Sinagoga neteko

¹²⁴ Laužikaitė, Lijana. Lietuvos miestelių prekybos pastatai. In: *Žydų kultūros paveldas Lietuvoje*, Vilnius: Savastis, 2005, p. 157.

¹²⁵ Ramanauskas, Raimondas. Žydų bendruomenė Ukmergėje. In: *Žydų kultūros paveldas Lietuvoje*, Vilnius: Savastis, 2005, p. 189.

¹²⁶ Vytas, Vytautas. Trumpai apie Ukmergės miestą ir jo gyventojus, In: *Eskizai*. 1994, Nr. 6-7, p.120-121.

¹²⁷ Žydų sinagogos ir maldos namai. In: *Ukmergės žinios, priedas Laiko aidai*. 2012, rugsėjo 28, p. 7.

¹²⁸ Ramanauskas, op. cit., p. 190.

¹²⁹ Ibid.

baroko stiliaus pėdsakų.¹³⁰ 1996 m. prie pastato pritvirtinta atminimo lenta hebrajų ir lietuvių kalbomis su užrašu „Čia buvo žydų maldos namai“. 2004 m. atnaujinta pastato išorė, dalinai atstatyti kai kurie puošybos elementai.¹³¹ 2013 m. ant buvusios Didžiosios Sinagogos sienos atidengta Moišės Leibo Lilienbliumo memorialinė lenta ir bareljefas. Jis buvo XIX a. rašytojas, publicistas, gimęs Kėdainiuose, tačiau būdamas 15 metų persikėlė į Ukmergę.¹³² Buvusi sinagoga nėra įregistruota į Kultūros vertybių registrą.

Žydų maldos namų pastatas (Vilkmergėlės g. 13)

Žydų maldos namų pastatas Vilkmergėlės gatvėje yra įtrauktas į Kultūros vertybių registrą ir saugomas valstybės.¹³³

Šis objektas buvo pastatytas 1889 m., tuometinėje Egipto gatvėje, todėl nuo šios gatvės buvo pavadinti Egipto maldų namais. Ir sovietmečiu ir atkūrus Lietuvos nepriklausomybę pastatas naudotas gamybinei paskirčiai – jame veikė sagų fabrikas.¹³⁴ Pastatas taisyklingo kvadrato formos, sunkių proporcijų. Sienos minimaliai suskaidytos langais. Pastato kam-pai akcentuoti pilkomis mentėmis.

14 pav. Žydų maldos namai

Išlikę įvairių konfesijų pastatai rodo Ukmergės miesto daugiatautiškumą XIX a. Tuo tarpu visuomeninių pastatų palikimas atskleidžia mieste vykusios veiklos įvairovę. Visuomeniniai pastatai analizuojami pagal jų žinomas veiklos sritis, kurias suskirstytos į šias funkcijas: švietimo, transporto ir viešųjų paslaugų (sveikatos priežiūros, apsaugos).

1.4.2. Visuomeniniai pastatai

Ukmergės „Saulės“ gimnazija (Vytauto g. 20)

Buvusios Ukmergės „Saulės“ gimnazijos pastatas yra reikšmingas kultūros paveldo objektas, reprezentuojantis švietimo istoriją Ukmergės mieste, tačiau jis nėra įtrauktas į Kultūros vertybių registrą. Objektas buvo pastatytas apie 1840 m. bajorų vaikų mokyklai. Anot muziejininko R. Ramanausko, kuris remiasi istoriniais šaltiniais, dar 1841 m. buvo

¹³⁰ Rupeikienė, Marija. *Nykstantis kultūros paveldas: Lietuvos sinagogų architektūra*, Vilnius: E. Karpavičiaus leidykla, 2003, p. 68.

¹³¹ Žydų sinagogos ir maldos namai. In: *Ukmergės žinios*. 2012, rugsėjo 28, p. 7.

¹³² Atidengta memorialinė lenta. In: *Ukmergės žinios*, 2013, spalio 4, p. 8.

¹³³ Sinagoga. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=2273>.

¹³⁴ Ukmergė. In: *Žydų bendruomenė Lietuvoje* [žiūrėta 2014 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/728/>.

vykdomi šio pastato apdailos darbai. Kas buvo architektas nėra žinoma. Nuo 1846 m. jame buvo įsikūrusi rusų progimnazija, vėliau – gimnazija.¹³⁵ 1918 m. čia buvo įkurta pirmoji lietuviška „Saulės“ gimnazija Ukmergėje. Įkūrimo iniciatorius – advokatas Bronislavas Dirmantas. 1919 m. gimnazija iš „Saulės“ draugijos perimta ir atiteko Lietuvos švietimo ministerijai. Tuomet pavadinimas buvo pakeistas į Ukmergės valstybinę gimnaziją.¹³⁶

Ukmergės gimnazijai vadovavo pedagogas Jonas Baronas (1873-1952 m.). Jis buvo gamtininkas „Gamtos pradžiamokslio“ autorius.¹³⁷ Ukmergės gimnazijai persikėlus į naujai pastatytus rūmus, nuo 1938 m. čia įsikūrė mokytojų seminarija. Po Antrojo pasaulinio karo seminarija buvo pavadinta Vlodo Žvirblio pedagogine mokykla. 1956 m. šios mokyklos patalpose buvo įsteigta Ukmergės pagalbinė mokykla-internatas. 1965 m. pastatomas priestatas, jame įrengti miegamieji kambariai. Nuo 2006 m. mokykla vadinasi Ukmergės specialiaja mokykla, nuo 2012 m. Ukmergės „Ryto“ specialiaja mokykla.¹³⁸ Pastatas yra mūrinis, dviejų aukštų, su įrengta mansarda bei priestatu.

15 pav. Ukmergės „Saulės“ gimnazija

Žydų pradinė mokykla (Vasario 16-osios g. 11)

Žydų bendruomenė Ukmergėje turėjo nemažą mokyklų tinklą. Pirmoji užuomina apie mokymo įstaigas sutinkama apie 1846 m., kur teigiama, jog Ukmergės apskrities žydų mokyklą lankė 434 vaikai. 1868 m. Ukmergėje buvo įkurta pasaulietinė žydų mokykla hebrajų kalba. 1885 m. atidaryta trumpai veikusi privati mokykla, o 1886 m. minima religinė Talmud-Tora mokykla. 1900 m. įsteigta žydų amatų mokykla Eizer dalim (Pagalba vargingiesiems).¹³⁹

16 pav. Žydų mokykla

¹³⁵ Istorija. In: *Ukmergės „Ryto“ specialioji mokykla*. [žiūrėta 2014 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: http://www.rytas.ukmerge.lm.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=3&Itemid=4.

¹³⁶ Zinkevičius, Zigmantas. Ukmergės gimnazijos istorija. In: *Eskizai*, Ukmergė, 2012, Nr. 22, p. 90-91.

¹³⁷ Tautavičius, Adolfas. Grįžta uždrausti vardai. In: *Eskizai*, Ukmergė 1991, Nr. 1, p. 30.

¹³⁸ Istorija. In: *Ukmergės „Ryto“ specialioji mokykla* [žiūrėta 2014 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: http://www.rytas.ukmerge.lm.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=3&Itemid=4.

¹³⁹ Žydai Ukmergėje. In: *Žydai Lietuvoje* [žiūrėta 2014 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/728/>.

Šis objektas – tai, buvusi žydų pradinė mokykla Talmud-Tora, kuri yra įtraukta į Kultūros vertybių registrą.¹⁴⁰ Ji buvo pastatyta 1898 m. (anksčiau ji veikė kitame pastate). Statybą mėcenavo Šiaulių fabrikantas, iš Ukmergės kilęs žydas Ch. Freinkelis. Be religinių dalykų joje buvo mokoma aritmetikos ir rusų kalbos.¹⁴¹ Ją išlaikė įvairios organizacijos. Vėliau mokykla perėjo savivaldybės žinion, tapo III-iaja pradine mokykla. Pamokos vyko hebrajų kalba. Jos veikla nutrūko Antrojo pasaulinio karo pradžioje.¹⁴² Po Antrojo pasaulinio karo mokyklos pastate buvo įkurta pradinė mokykla, vėliau vakarinė. Nuo 1991 m. iki 2009 m. čia veikė Ukmergės dailės mokykla. Dabar pastatas priskirtas Ukmergės sporto centrui, jo patalpomis naudojasi Ukmergės miesto bendruomenė.¹⁴³

Ukmergės žydų gimnazija vienaaukštė, stačiakampė, dvipusio koridorinio plano. Pastatas istorizmo stiliaus. Stogas su kvadratiniais tinkuoto mūro stulpeliais, kurie dengti keturšlaičiais skardos stogeliais ir sujungti metaline tvorele. Į pastatą veda 5 pakopų betoniniai laiptai su atramine sienele.¹⁴⁴

Buv. berniukų gimnazija (Deltuvos g. 19)

Objektas yra įtrauktas į Kultūros vertybių registrą.¹⁴⁵ Šio objekto pastatymo metai ir pirminė paskirtis nėra aiški. Labiausiai tikėtina, kad jis buvo statytas kareivinių reikmėms. Ukmergėje jau nuo 1795 m., buvo įsikūrusi Rusijos kariuomenė, kuriai buvo statomi iš pradžių mediniai, o nuo XIX a. 4 deš. Mūriniai pastatai. XX a. pr. Ukmergės karinis miestelis užfiksuotas vokiečių sudarytame plane. Šis planas nėra detalus, pažymėti tik didesni mūriniai pastatai. Prie Kauno ir Deltuvos gatvių užfiksuoti 5 kareivinių pastatai.¹⁴⁶

17 pav. Buv. berniukų gimnazija

¹⁴⁰ Pastatas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=35184>.

¹⁴¹ 1. Istorinė pažyma. In: *Kultūros vertybių registras*. [žiūrėta 2014 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=35184>.

¹⁴² *Ukmergės žydų bendruomenė*. Informacinis bukletas. Parengė Ukmergės rajono savivaldybės administracijos Kultūros skyrius. Ukmergė: Valdo leidykla, 2008.

¹⁴³ 2. Istorinė pažyma. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=35184>.

¹⁴⁴ *Lietuvos architektūros istorija: Nuo XIX a. II-ojo dešimtmečio iki 1918 m.*, T. 3, Vilnius: Savastis, 2000, p. 212.

¹⁴⁵ Pastatas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=34061>.

¹⁴⁶ Ukmergės karinis miestelis. In: *Architektūros ir urbanistikos tyrimų centras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/public/HeritageObject.aspx?id=1558>.

Pagal archyvinę nuotrauką galima spręsti, kad 1913 m. čia veikė Ukmergės miesto berniukų gimnazija.¹⁴⁷ Ši gimnazija buvo atidaryta 1907 m. Ji buvo pavadinta „Ukmergės miesto visuomeninė vyrų gimnazija“. Tuo metu pastatas priklausė miestui ir buvo paskirtas šiai gimnazijai įrengti.¹⁴⁸ Tarpukariu pastatas naudotas kareivinių reikmėms. Šiame pastate buvo įkurtos artilerijos grupės kareivinės.¹⁴⁹

Pastatas istorizmo stiliaus, stačiakampio plano, dviejų aukštų. Išorinės sienos raudonų plytų mūro. 2010 m. rekonstruojant pastatą, dalis pirmo aukšto fasado ir šoninės sienos nutinkuoti ir nudažyti. Fasado puošybos elementai palikti. Šiuo metu jame įrengtas Ukmergės rajono savivaldybės visuomenės sveikatos biuras.

Buv. mergaičių gimnazija (Deltuvos g. 10 C)

Objektas yra įtrauktas į Kultūros vertybių registrą.¹⁵⁰ Tačiau jo, kaip ir prieš tai analizuoto objekto pastatymo metai ir pirminė paskirtis nėra visiškai aiški. Labiausiai tikėtina, kad ir jis buvo statytas kareivinėms.

18 pav. Buv. mergaičių gimnazija

Žinomas faktas, kad šiame pastate 1908 m. buvo įkurta visuomeninė 7 klasių mergaičių mokymo įstaiga, kuri 1912 m. buvo pertvarkyta į gimnaziją. Pastatas priklausė miestui ir buvo paskirtas šiai gimnazijai įkurti. Ji buvo išlaikoma iš mokesčio už mokslą.¹⁵¹ Tarpukariu pastatas buvo naudojamas Ukmergės kareivinių reikmėms. Sprendžiant iš sudarytos kareivinių schemos šiame pastate tarpukariu buvo įkurta kareivinių ligoninė.¹⁵² Tačiau kitais duomenimis čia galėjo būti karininkų gyvenamasis namas.¹⁵³ Objektas raudonų „plytų stiliaus“, stačiakampio plano su valminiu stogu. Pastatas su prieangiu, kuris yra dviaukštis, su frontonu ir dvišlaičiu stogu. Pastato pastogę puošia sudėtingas reljefinis frizas, o fasadų centrinė dalis akcentuota rustais. Šiuo metu pastatas yra apleistas ir nenaudojamas.

¹⁴⁷ Apskritis mokyklos, teatras, bibliotekos. *UkKM*. Byla Nr. I-37.

¹⁴⁸ *UkKM*. Byla Nr. I-37, l. 52-54. Vertimas iš „Kauno gubernijos informacinė knyga 1908 metams“, Kaunas, 1907 m., p. 83-84.

¹⁴⁹ Jonaitis, Marius. Pirmasis pėstininkų DLK Gedimino pulkas XX amžiaus 4-ajame dešimtmetyje. In: *Eskizai*, Ukmergė, 2011, Nr. 21, p. 89.

¹⁵⁰ Pastatas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=35166>.

¹⁵¹ Apskritis mokyklos, teatras, bibliotekos. *UkKM*, byla Nr. I-37, p. 68-69.

¹⁵² Jonaitis, Marius. Pirmasis pėstininkų DLK Gedimino pulkas XX amžiaus 4-ajame dešimtmetyje. In: *Eskizai*, Ukmergė, 2011, Nr. 21, p. 89.

¹⁵³ Ukmergės karinis miestelis. In: *Architektūros ir urbanistikos tyrimų centras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/public/HeritageObject.aspx?id=1558>.

Žydų ligoninės pastatas (Vytauto g. 75A)

Buvęs žydų ligoninės pastatas yra įtrauktas į Kultūros vertybių registrą.¹⁵⁴ Pirmą kartą žydų ligoninė Ukmergėje, dokumentuose buvo paminėta 1838 m. Nors 1846 m. rašytame dokumente (prašyme Vilniaus gubernijos valdžiai), teigiama, kad ši ligoninė įkurta prieš kelis dešimtmečius, apie 1825 m., kai keletas turtingų žydų sukūrė Ligoninės broliją, kurį įsteigė ligoninę, taip pat pirtį, vaistinę, skerdyklą, mėsos prekyvietę. Šių įstaigų pelnas buvo skiriamas ligoninės išlaikymui.¹⁵⁵

Šiai naujai žydų ligoninei statyti projektas buvo parengtas 1888 m.¹⁵⁶ Ji buvo pastatyta 1893–1895 m. Taip pat šalia buvo pastatyti pagalbiniai ligoninės pastatai. 1919 m. ligoninė perėjo savivaldybei. 1921 m. buvo gražinta žydų bendruomenei, tačiau ja naudojosi visi miesto ir apskrities ligoniai. Iki sovietinės okupacijos ligoninė rūpinosi žydų labdaros draugija „Ezro“. 1941 m. vokiečių okupacijos metais ligoninė buvo nacionalizuota, o vyr. gydytojas L. Klingas kartu su kitais žydais nužudyti.¹⁵⁷

19 pav. Buvusi žydų ligoninė

Objektas yra raudonų plytų, centrinė pagrindinio fasado dalis išskirta vertikaliais gelsvos spalvos rustais, atiku. Pastato kampai sudalinti gelsvais rustais. Pastatas atstovauja „plytų stiliaus“ kryptį. Sovietmečiu prie šio objekto prijungtas kitas pastatas, kuriame šiuo metu įsikūręs Vilniaus teritorinės darbo biržos Ukmergės skyrius. Pačiame buvusios ligoninės pastate veikia Psichiatrijos dienos stacionaras.

Ukmergės gaisrinės bokštas (Pilies g. 9)

XIX a. pab. pastatytas Ukmergės gaisrinės bokštas yra įtrauktas į Kultūros vertybių registrą.¹⁵⁸ Bokštas yra raudonų plytų mūro, kvadratinio plano, suskaidytas į 3 tarpsnius. Pirmas tarpsnis sutampa su pirmu aukštu, yra horizontalių, masyvių proporcijų. Kampus akcentuoja stambūs piliastrai. Antras tarpsnis sudarytas iš trijų vertikaliai šoniniais piliastrais

¹⁵⁴ Pastatas. In: *Kultūros vertybių registras*. [žiūrėta 2014 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=35174>.

¹⁵⁵ Vargšų žydų ligoninė, *UkkM*. [Archyvinė nesuinventorinta medžiaga].

¹⁵⁶ Miškinis, Algimantas. *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*. T. 10, Vilnius: Mokslas, 1987, p. 94.

¹⁵⁷ *Ukmergės žydų bendruomenė*. Informacinis bukletas. Parengė Ukmergės rajono savivaldybės administracijos Kultūros skyrius. Ukmergė: Valdo leidykla, 2008.

¹⁵⁸ Ukmergės gaisrinės bokštas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=31799>.

apjungtų aukštų. Palyginus su pirmuoju yra lieknų proporcijų. Viršutinį bokšto tarpinį formuoja siauresnio tūrio apžvalgos bokštelis. Jį juosia metaliniai turėklai.

Šiuo metu jame veikia apžvalgos aikštelė į kurią užlipti galima susitarus su Ukmergės kraštotyros muziejaus darbuotojais. Nuo jo atsiveria puikus vaizdas į miesto panoramą.

20 pav. gaisrinės bokštas

Ukmergės arklių pašto stoties statinių kompleksas (Kauno g. 80)

Ukmergės arklių pašto stoties kompleksą sudaro centrinis pastatas, ūkinis pastatas, ratinė bei tvora su vartais. Komplekso statiniai yra vėlyvojo klasicizmo (ampyro) stiliaus. Pastatyti 1835–1836 m. Tai valstybės saugomas kultūros paveldo objektas.¹⁵⁹ Lietuvoje tiesiant Sankt Peterburgo-Varšuvos trakto Kauno-Daugpilio ruožą (1830–1835 m.), kelias ėjo ir pro Ukmergės miestą. Ukmergėje jokių trasos keitimų nebuvo, nes plento kryptis sutapo su pagrindinių miesto gatvių – Anykščių ir Kauno kryptimi. Tik už miesto plentą reikėjo patiesinti. Naujam plentui reikėjo ir naujos didelės stoties. Jos projektą 1834 m. paruošė V. Ritšelis. Buvo numatyta stotį statyti kitoje gatvės pusėje, tačiau ji ten nebuvo pastatyta, tikriausiai dėl to, kad ir ankstesnis pašto pastatas stovėjo šioje vietoje.¹⁶⁰

21 pav. Ukmergės arklių pašto stotis

Centrinis stačiakampis pastatas į pagrindinį kelią atgręžtas ilguoju pagrindiniu fasadu. Du šoniniai korpusai pastatyti simetriškai ir ilgaisiais fasadais riboja pašto kiemą. Pastatus jungia mūrinė tvora su vartais. Centrinis pašto pastatas – klasicistinių formų, vieno aukšto, fasado portikas su keturiomis dorėniškomis kolonomis. Langų apvadai profiliuoti, pastogės karnizai dantyti. Pagalbinių pastatų gali-

niai fasadai, nukreipti į gatvę vienodi, simetriški, dvišlaičiais stogais. Pagalbinuose ūkio

¹⁵⁹ Pašto stoties statinių kompleksas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=25789>.

¹⁶⁰ Ramanauskas, Raimondas. *Traktas Sankt Peterburgas – Varšuva*, Ukmergė: Valdo leidykla, 2004, p. 16.

pastatuose buvo arklidės, kuriose buvo laikoma iki 60 arklių. Taip pat juose buvo sandėliai, vežikų kambariai, ratinė transporto priemonėms laikyti. XX a. pr. Ukmergės pašto stotis iš arklių keitimo pašto stoties tapo tiesiog Ukmergės paštu. 1838–1854 m. šalia pašto buvo išsidėsčiusi optinio telegrafo linija tarp Sankt Peterburgo ir Varšuvos. 1859 m. Lietuvoje optinį telegrafą pakeitė elektrinis telegrafas su Morzės abėcėle. Galutinai arklių pašto veiklą sustabdė Pirmasis pasaulinis karas ir 1916 m. nutiestas Ukmergės-Jonavos siaurasis geležinkelis. 1973 m. paštas persikėlė į naujas patalpas, o senajame pašto pastate liko Ukmergės ryšių mazgas. 1988 m. ryšių mazgas tapo Kauno ryšių susivienijimo struktūriniu vienetu, kuris 1992 m. reorganizuotas į Ukmergės telekomunikacijų paslaugų tarnybą. Panaikinus Lietuvos telekomo Ukmergės skyrių, nuo 2003 m. pastate įsikūrė laidojimo namai, nuo 2006 m. centriniame korpuse – Henriko Bujoko šeimos klinika, fligeliuose – butai, automobilių dalių parduotuvė, garažai.¹⁶¹ Šiuo metu centriniame pastate įsikūrusi UAB „Vilkmergės klinika“.

Siaurojo geležinkelio stoties pastatas (Kauno g. 37 b)

Siaurojo geležinkelio stoties pastatas yra įtrauktas į Kultūros vertybių registrą ir saugomas valstybės.¹⁶² Kada tiksliai jis buvo pastatytas nėra žinoma, tačiau XIX a. pab. jis jau stovėjo. Tiesiant siaurąjį geležinkelį, pastatas buvo nuomojamas arba nupirktas ir pritaikytas geležinkelio stočiai.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, vokiečių okupacinė valdžia 1915–1917 m. daugelyje Lietuvos rajonų nutiesė siauruosius geležinkelius. 1916 m. vokiečių įsakymu siaurasis geležinkelis buvo nutiestas ir iš Jonavos į Ukmergę. Jis buvo reikalingas vokiečių okupaciniams poreikiams tenkinti, tačiau buvo naudingas ir Ukmergės miesto ekonomikos ir ūkio vystymuisi. Juo buvo transportuojamos įvairios prekės: statybinės medžiagos, trąšos iš Jonavos, o iš Ukmergės buvo gabenami eksportui skirti grūdai, gyvuliai, linai, miško medžiaga. Sovietmečiu jo atšaka buvo nutiesta į Plačios durpyną, iš kurio durpės buvo gabenamos į Ukmergę, Jonavą, Kauną. Po Antrojo pasaulinio karo prasidėjo siaurojo

22 pav. Siaurojo geležinkelio stoties pastatas

¹⁶¹ Pleckevičius, Jonas. *Nuo Kauno iki Daugpilio senuoju pašto traktu*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2007, p. 52-55.

¹⁶² Siaurojo geležinkelio stoties pastatas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=2115>.

geležinkelio ardymo laikotarpis. Dalis jų buvo perdirbta į plačiojo geležinkelio ruožus, dalis tiesiog išardyta. 1958 m. Jonavos-Ukmergės siaurasis geležinkelis buvo sunaikintas.¹⁶³

Pastatas išlikęs iki šių dienų yra stačiakampio plano, iš kiemo pusės yra silikatinių plytų priestatas. Jis yra dviejų aukštų, kiekviename aukšte yra po 4 kambarius. Objekto architektūra saikingų neoklasicistinių bruožų. Centras akcentuotas rizalitu, kurį puošia laužytas frontonas. Pirmąjį aukštą skaido stačiakampiai langai ir horizontalios rustų juostos. Antrojo aukšto kompoziciją gyvina virš stačiakampių langų įkomponuoti trikampiai sandriakai. Šiuo metu didžioji pastato dalis yra apleista. Tik vienoje dalyje įrengtos komercinės paskirties patalpos.

XIX a.–XX a. pr. laikotarpį Ukmergėje reprezentuoja ne tik sakraliniai ir visuomeniniai pastatai, bet ir gyvenamieji namai. Reikšmingi tie objektai, kuriuose gyveno svarbūs, prisidėję prie Ukmergės miesto plėtros, asmenys, taip pat objektai, išsiskiriantys savo architektūra. Nors minėto laikotarpio gyvenamųjų namų nėra gausu, tačiau, jie yra svarbūs Ukmergės miesto istorijos ir architektūros įvairovės atskleidimui.

1.4.3. Gyvenamieji namai

Namas su liaudies architektūros elementais (Kauno g. 86)

Medinis gyvenamasis namas pastatytas XIX a. pab. Jis yra įtrauktas į Kultūros vertybių registrą.¹⁶⁴ Manoma, kad namą pasistatė A. Kiškevičienė (kas ji buvo išsiaiškinti nepavyko). Namas yra su gausiu dekoru, vieno aukšto, su pastoge. Stačiakampio plano, su prieangiais pietrytinėje ir šiaurės vakarų pusėje ir laiptų priestatu pietrytinėje pusėje. Pirmame aukšte įrengti 4 butai, pastogėje – 2. Pamatai akmenų mūro. Sienos medinės, stogas dvišlaitis, gegninis, dengtas skarda. Lubos lentų, dvigubos, grindys taip pat lentų. Sienų viršus ir langų apvadai puošti kiaurapjūviu ornamentu.¹⁶⁵

23 pav. *Namas su liaudies architektūros elementais*

¹⁶³ Kultūros vertybės bendrieji duomenys [žiūrėta 2014 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://195.182.68.156/DB/pilnas.jsp?mc=2115>.

¹⁶⁴ Namas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=1731>.

¹⁶⁵ Stoma, Saulius. Gyvenamasis namas. In: *Kultūros paminklų enciklopedija: Rytų Lietuva II*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998, p. 131.

Deveikio namas (Vytauto g. 49)

Šis gyvenamasis namas yra įtrauktas į Kultūros vertybių registrą.¹⁶⁶ Jis buvo pastatytas 1912–13 m. pasiturinčio ūkininko ir verslininko Kazimiero Deveikio su žmona Teofile, kurie 1907 m. persikėlė gyventi į Ukmergę su tikslu įkurti verslą. Netrukus Deveikis įkūrė lentpjuvę. Per Pirmąjį pasaulinį karą Deveikių šeima pabėgo į Rytų Sibirą. Grįžo į Ukmergę 1919 m. Ukmergėje jie pastatė elektrinę iš kurios energija buvo tiekiamas visam miestui. Deveikių duktė Jonė Deveikytė-Navakienė (1907–1965) buvo teisės istorikė, teisės mokslų daktarė, visuomenės veikėja. Svarbiausias mokslininkės darbas – „Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos 1529 m. statutas“ (Čikaga, 1971), visas išverstas į lietuvių kalbą, suvaidino svarbų vaidmenį toliau tyrinėjant Lietuvos teisės istoriją.¹⁶⁷

24 pav. Deveikio namas

Įdomi šio pastato istorija – jis buvo papuoštas Vyčio herbu. Caro policija Vytį norėjo nuimti, bet savininkas apsigynė aiškindamasis, kad tai šv. Jurgis.¹⁶⁸ Vis dėlto po Antrojo pasaulinio karo Vytis buvo pašalintas. Ilgainiui nebeliko ir meškų horel-jefinių skulptūrų, o namas paverstas daugia-bučiu – tokia jo paskirtis ir iki šių dienų. 1999 m. buvo padarytos tikslios meškų skulptūrų kopijos (skulpt. M. Strioga).

2009 m. pastato fasadas buvo renovuotas ir atkurtas Vytis.¹⁶⁹ Ant objekto yra memorialinė lenta su užrašu: „Šį pastatą 1912-1913 m. pastatė / verslininkas Kazys Deveikis / ČIA PIRMĄ KARTĄ / ATGIMSTANČIOS / LIETUVOS VALSTYBĖS ISTORIJOJE / PASTATO FASADE PAVAIZDUOTAS VYTIS / (sunaikintas 1940, atkurtas 2009 m.) / 1920-1931 m. čia veikė / viena iš dviejų / Lietuvoje buvusių lenkų gimnazijų, / 1932-1938 m. buvo / dalis valstybinės / lietuvių gimnazijos patalpų, / 1938 m. – Amatų mokykla / 1919-1924 m. šiame name gyveno / būsimoji istorikė / Jonė Deveikytė (Deveikė) / Tai vienintelis Ukmergėje secesijos / architektūros stiliaus pastatas.“

¹⁶⁶ Namas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=31801>.

¹⁶⁷ Pupšys, Vytautas. *Istorikė Jonė Deveikytė Navakas*. In: *Eskizai*, Ukmergė, 2012, Nr. 22, p. 102-105.

¹⁶⁸ Pleckevičius, Jonas. *Nuo Kauno iki Daugpilio senuoju pašto traktu*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2007, p. 54.

¹⁶⁹ Urbanistika ir architektūra. In: *Vilnijos vartai* [žiūrėta 2014 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.vilnijosvartai.lt/locations/listing/?id=224&page=urban>.

Pastatas stačiakampio plano, simetriškas, dviejų aukštų, su dvišlaičiu stogu. Sienos plytų mūro. Šiaurės vakarų fasadas tinkuotas. Jo šonuose 2 horeljefinės lokių skulptūros, centre – Vyčio ženklas, pastatas dekoruotas secesine ornamentika.

Toliau darbe analizuojami XVIII a. pab.–XX a. pr. laikotarpį reprezentuojančios laidojimo vietos bei kapai. Šie kultūros paveldo ištekliai pristato ne tik konfesijų įvairovę Ukmergėje, bet ir supažindina su konkrečiais istorijos įvykiais.

1.4.4. Laidojimo vietos ir kapai

Ukmergės žydų senosios kapinės (Vilniaus g.)

Ukmergės žydų senosios kapinės yra įtrauktos į Kultūros vertybių registrą.¹⁷⁰ Žydų kapinės Ukmergėje įsteigtos XVII a. pab. už tuometinio miesto ribų. Kapinės prižiūrėjo ir jose laidojo savanoriška Laidojimo brolija (Chevro Kadiš). 1892 m. kapinės buvo praplėstos į pietus palei Vilniaus gatvę. Po karo jos buvo apleistos, o 1951 m. sovietinė okupacinė valdžia sunaikino antkapinius paminklus.¹⁷¹ Kapinių šiauriniame kampe buvo laidojimo namelis, kuriame miręs žmogus buvo nuprausiamas ir aprenGIamas. Buvusių kapinių teritorijoje dabar didelis, tuščias laukas. Senąsias kapines mena simboliškai pastatytas vienas antkapis ir memorialinis akmuo. Antkapis paminklas ir memorialinis akmuo yra pietrytinėje kapinių dalyje.¹⁷²

25 pav. Antkapis paminklas ir memorialinis akmuo

Senosiose miesto kapinėse esantys objektai (Vaižganto kapinės) (Vaižganto g.)

Senosios miesto kapinės įkurtos 1796 m. Iki tol, pirmosios Ukmergės kapinaitės buvo šalia Šv. Petro ir Šv. Povilo bažnyčios.¹⁷³ Dalis kapinių buvo nešventintos, toje teritorijoje buvo laidojami savižudžiai ir nekrikštyti kūdikiai.¹⁷⁴

Šiose kapinėse yra į Kultūros vertybių registrą įtraukta **Ukmergės kapinių koplyčia**.¹⁷⁵ Šios koplyčios pastatymo iniciatorius buvo vyskupas Motiejus Valančius, kuris

¹⁷⁰ Ukmergės žydų senosios kapinės. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=33252>.

¹⁷¹ *Ukmergės žydų bendruomenė*. Informacinis bukletas. Parengė Ukmergės rajono savivaldybės administracijos Kultūros skyrius. Ukmergė: Valdo leidykla, 2008.

¹⁷² Ukmergės žydų senosios kapinės. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=33252>.

¹⁷³ 1850 metų Vilkmėrgės romos katalikų bažnyčios vizitacija. In: *Eskizai*, Ukmergė, 2012, p. 36.

¹⁷⁴ 1925 metų Ukmergės šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios inventorių. In: *Eskizai*, Ukmergė, 2012, p. 44.

1865 m. kreipėsi į Kauno gubernatorių ir paprašė leidimo Ukmergės parapiinėse kapinėse pastatyti koplyčią. 1866 m. buvo gautas sutikimas statyti medinę koplyčią ant mūrinių pamatų. Tačiau Ukmergės bažnyčios klebonas H. Banevičius kreipėsi į Kauno gubernatorių su prašymu vietoj leistos medinės koplyčios statyti mūrinę, nurodęs, kad parapijiečiai paaukojo iki 30000 plytų koplyčios statybai. Todėl buvo sumanyta vietoje medinės pastatyti mūrinę koplyčią. 1868 m. jau buvo išmūryti koplyčios pamatai. Koplyčios statybai būtinas pinigines išlaidas klebonas H. Banevičius padengė pats, be rinkliavų iš parapijiečių, dėl ko davė rašytinį pasižadėjimą. Naujas koplyčios planas buvo patvirtintas 1870 m. Tikėtina, kad po šio Vidaus reikalų ministro leidimo koplyčios statyba buvo tęsiama ir apie 1871 m. ji buvo pastatyta.¹⁷⁶

Koplyčia istorizmo stiliaus su neoklasicistine stilistika. Stačiakampio plano su dvišlaičiu raudonų čerpių stogu. Pamatai iš lauko akmenų ir plytų mūro. Sienos plytų mūro, tinkuotos. Senosiose miesto kapinėse yra į Kultūros vertybių registrą įtraukti Lietuvos karių kapai. Tačiau jie reprezentuoja tarpukario laikmetį, todėl bus analizuojami tolimesnėje darbo dalyje.

26 pav. Ukmergės kapinių koplyčia

Pašilės kapinėse esantys objektai (Pašilės g.)

Pašilės kapinės įkurtos šalia Šv. Barbaros bažnyčios Pašilėje, Vaitkuškio dvarininkų Kosakovskių rūpesčiu. Į Kultūros vertybių registrą įtraukta **Pašilės kapinių tvora su vartais**.¹⁷⁷ Tvora su vartais buvo pastatyta 1891 m. Autorius – P. Dziekovskis, fundatorius – S. K. Kosakovskis.

Kapinėse yra ir į Kultūros vertybių registrą įtrauktas **Vinco Kuzmicko kapas**¹⁷⁸ (1936–1982). Jis buvo literatūros tyrinėtojas. Parašęs veikalus: „Kazys Binkis“ (1977 m.), „Kristijonas Donelaitis“ (išl. 1983 m.). Kapas yra Šiaurės rytinėje daly-

27 pav. Pašilės kapinių tvora

¹⁷⁵ Ukmergės kapinių kolyčia. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=31800>.

¹⁷⁶ Ukmergės katalikų kapinių koplyčia. *UkKm* [Archyvinė nesuinventorinta medžiaga].

¹⁷⁷ Pašilės kapinių tvora su vartais. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=31610>.

¹⁷⁸ Literatūros tyrinėtojo Vinco Kuzmicko kapas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=16928>.

je, 5-oje eilėje nuo tvoros rytinės dalies. Metaline tvorele aptvertoje šeimos kapavietėje. Paminklas yra iš granito, netaisyklingo pavidalo plokštės, pastatyto ant žemo stačiakampio postamento. Plokštės priekinėje dalyje pavaizduota atversta knyga, kurios kairiajame lape iškaltas palaidotojo portretas, o dešiniajame įrašas „Vincas Kuzmickas / 1936-1982“.¹⁷⁹

Pašilės kapinėse yra **Vaitkuškio dvarininkų kapai** (į registrą neįtraukti) – S. K. Kosakovskio (1837–1905) ir jo motinos A. de Laval-Kosakovskos (Kosakovskienės) (1811–1886). S. K. Kosakovskis buvo aktyvus visuomenės veikėjas, aktyviai dalyvavo Ukmergės miesto politikos valdyme. Ji buvo vienas pirmųjų Lietuvos fotografų, rengęs įvairias parodas. Jo nuotraukos išlikusios iki šių dienų, leidžia pažinti XIX a. laikotarpį – Ukmergės apylinkių istoriją bei bajorų Kosakovskių giminės gyvenimą.

Ukmergėje Rusijos imperijos laikotarpį primena daugybė įvairių kultūros paveldo išteklių. Ypatingai išsiskiria skirtingų konfesijų sakralinių pastatų įvairovė mieste. Be to, Ukmergėje ryškus žydų tautos paveldas. Lietuva Rusijos imperijos sudėtyje buvo iki 1915 m., kuomet, Pirmojo pasaulinio karo metu, Lietuvą okupavo kaizerinė Vokietija. Karo metu gyventojai buvo apdėti įvairiais mokesčiais, rekvizicijomis, mieste labai trūko maisto.¹⁸⁰ 1916 m. iš Jonavos į Ukmergę buvo nutiestas siaurasis geležinkelis, kuriuo iš Ukmergės į Vokietiją buvo išgabenta daugybė turto. Buvo sugriautas tiltas per Šventąją ir dalis miesto pastatų.¹⁸¹ 1918 m. prasideda naujas XX-XXI a. laikmetis, primenantis ne tik miesto augimą bei plėtrą tarpukario laikotarpiu, bet ir tragiškus įvykius sovietinės ir nacistinės okupacijų laikais.

1.5. Ukmergės miesto III-iasis raidos etapas: nuo 1918 m.

Ukmergės III-iasis raidos etapas prasideda nuo 1918 m., kuomet Lietuva tampa nepriklausoma valstybe. Šis raidos etapas dėl nedidelio paveldo objektų skaičiaus apima laikotarpį iki pat šių dienų. Pagal susiklosčiusias istorines aplinkybes jis suskirstytas į tris laikmečius – tarpukario laikotarpį, okupacinį laikmetį ir dabartinės nepriklausomos Lietuvos laikus. Toliau analizuojama šiuos laikotarpius atspindinti miesto istorija bei tą laikmetį reprezentuojantys objektai.

1.5.1. Tarpukario laikotarpis ir jį reprezentuojantys objektai 1918–1940 m.

Po Pirmojo pasaulinio karo Lietuva tapo nepriklausoma. Susikūrus Lietuvos Respublikai, Ukmergė buvo vienas iš keturių (Kaunas, Šiauliai, Panevėžys ir Ukmergė)

¹⁷⁹ Rupeikienė, Marija. Vinco Kuzmicko kapas. In: *Kultūros paminklų enciklopedija: Rytų Lietuva II*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998, p. 131.

¹⁸⁰ *Ukmergė: knyga apie Ukmergės kraštą*. Ukmergė: Ukmergės rajono savivaldybė, 2010, p. 28.

¹⁸¹ Survila, Michalas. *Ukmergės miesto ir Ukmergės apskrities istorijos apybraiža*. Ukmergė: Valdo leidykla, 2004, p. 28.

apskrities teises turėjusių Lietuvos miestų. Tarpukario metais Ukmergėje kūrėsi pramonės ir prekybos įmonės bei kitos įstaigos.¹⁸² Pamažu pradėjo atgyti ūkinis, kultūrinis gyvenimas. 1918 m. pradėta organizuoti Lietuvos kariuomenė. 1-asis pėstininkų DLK Gedimino pulkas iki 1923 m. neturėjo nuolatinės dislokacijos vietos. Todėl nuspręsta atkelti juos į Ukmergės miestą.¹⁸³ 1924 m. buvo sprendžiami naujų kareivinių statybos poreikio klausimai. Naujoms kareivinėms statyti buvo parinkta vieta buvusių Rusijos kareivinių teritorijoje, prie Deltuvos gatvės. 1931–1932 m. pastatytos naujos mūrinės Ukmergės kareivinės – didžiausias plano gabaritais tokios paskirties statinys Lietuvoje (iki šių dienų neišlikęs).¹⁸⁴ Pradėta statyti naujus bei pritaikyti jau esamus pastatus kareivių reikmėms.

1919 m. buvo įkurta metalo dirbinių gamykla „Vienybė“. 1923 m. Ukmergėje veikė 41 smulki įmonė. Gyveno 10604 gyventojai.¹⁸⁵ 1930 m. mieste pastatytas vandentiekio bokštas, nutiesti vandentiekio tinklai. 1933 m. įrengta kanalizacija.¹⁸⁶ 1933 m. užregistruota jau 120 įmonių, veikė 461 parduotuvė. Mieste vyravo maisto ir statybinių medžiagų pramonė, tačiau labai stambių įmonių nebuvo.¹⁸⁷ 1936 m. baigus statyti prekybos halę turgavietėje, buvo panaikinti turgūs Pilies kalne ir Vienuolyno gatvėse. Abi buvusios turgavietės sutvarkytos, apželdintos ir paverstos skverais. Centrinės gatvės išgrįstos tašytais akmenimis. 1938 m. Vienuolyno gatvėje pastatyta autobusų stotis.¹⁸⁸ 1936 m. per Šventąją pastatytas gelžbetoninis tiltas.¹⁸⁹ Tarpukario Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės istorija baigėsi 1940 m. birželio 15 d. Šią dieną Lietuvą okupavo Sovietų sąjunga.

Trumpą nepriklausomybės laikotarpį reprezentuoja objektai susiję su Lietuvos nepriklausomybe, tuometine kultūrine raida, žymiais Ukmergės asmenimis. Vieni ryškiausių šio laikotarpio kultūros paveldo objektų yra Lietuvos karių kapai ir Lietuvos Nepriklausomybės paminklas. Pirmiausia analizuojami visuomeniniai pastatai, toliau gyvenamieji ir galiausiai laidojimo vietos bei paminklai.

Žydų našlaičių namai (Vasario 16-osios g. 15)

Žydų bendruomenei Ukmergėje, palankiausi metai buvo tarpukariu, kada nevaržomai galėjo klestėti jų kultūra ir verslai. Ukmergėje tai buvo didžiausia tautinė mažuma sudariusi

¹⁸² Miškinis, Algimantas. *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*. T. 10, Vilnius: Mokslas, 1987, p.101-102.

¹⁸³ Jonaitis, Marius. Pirmasis pėstininkų DLK Gedimino pulkas XX amžiaus 4-ajame dešimtmetyje. In: *Eskizai*, Ukmergė, 2011, Nr. 21, p. 87.

¹⁸⁴ Ukmergės karinis miestelis. In: *Architektūros ir urbanistikos tyrimų centras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/public/HeritageObject.aspx?id=1558>.

¹⁸⁵ Gelūnas, Stasys. *Ukmergės ir apylinkių praeities apžvalga nuo seniausių laikų iki 1940 metų*. Ukmergė: Ukmergės spaustuvė, 1994, p. 28.

¹⁸⁶ Petronis, Julijonas. *Ukmergė*. Vilnius: Mintis, 1976, p. 13.

¹⁸⁷ Gelūnas, op. cit, p. 29.

¹⁸⁸ Miškinis, op. cit, p. 113.

¹⁸⁹ *Ukmergė: knyga apie Ukmergės kraštą*. Ukmergė: Ukmergės rajono savivaldybė, 2010, p. 29.

apie trečdalį visų miesto gyventojų. Žydai tarpukario metais įkūrė daug įvairių draugijų ir organizacijų: labdaros, kultūros, sporto, tikybos.

28 pav. Žydų našlaičių namai

klausė ambulatorija, pradžios mokykla, senelių prieglauda, pirtis, ligoninė, didžiausia miesto vaistinė. Draugija likviduota 1940 m.¹⁹¹

Žydų našlaičių namai buvo įkurti apie 1922 m. Amerikos žydo M. Rozenbliumo lėšomis. Objektas pastatytas pagal inžinieriaus B. Klingo projektą. 1926 m. dalis pastato rekonstruota į salę su scena, kurioje 1927 m. pradėjo veikti kino teatras (1928–1937 m. „Lyra“, vėliau „Pasaka“). Jo pelnas buvo skiriamas našlaičių išlaikymui. Į našlaičių namus priimdavo vaikus nuo 6 metų, kartais nuo 5, tačiau ne vyresnius nei 11 m. Čia jie galėjo gyventi iki 14 arba 15 metų. Išimtiniais atvejais, jeigu užtekdavo vietos ir lėšų, būdavo priimami ir labai neturtingų tėvų vaikai, kurie nesugebėdavo jų išlaikyti. Namuose nuolat gyvendavo apie 55 vaikai (40 pačiuose namuose ir 15 pas privačius asmenis). Našlaičių namams vadovavo A. Zivotzas. 1940 m. vasarį, draugijos turtas, pastatai buvo konfiskuoti sovietinės valdžios, našlaičių namai suvalstybinti. 1941 m. jie buvo pavadinti Vaikų namais.¹⁹² Vėliau čia buvo įkurtas „Tėvynės“ kino teatras.¹⁹³ Šiuo metu čia įsikūrusi kavinė „Du bokalai“, o pastato dalyje kur 1927 m. įkurtas kino teatras – komercinės patalpos. Šis objektas nėra įregistruotas į Kultūros vertybių registrą.

Ukmergės bankas (Kauno g. 30)

Ukmergės banko pastatas yra įtrauktas į Kultūros vertybių registrą. Valstybinis bankas buvo pastatytas XX a. 3 deš. Projekto autorius nežinomas. 2007 m. buvo restauruotas. Restauracijos autorius A. Gvildys.

¹⁹⁰ *Ukmergės žydų bendruomenės istorija*, / sud. J. Zareckas, Ukmergė: Valdo leidykla, 2008, p. 93-95.

¹⁹¹ Žydų draugijos Ukmergėje. In: *Ukmergės žinios*, 2012, lapkričio 23, p. 8.

¹⁹² M. Rozenbliumo žydų našlaičių namai. In: *Ukmergės žinios*, 2012, rugsėjo 7 d., p. 8.

¹⁹³ Vyčas, Vytautas. Ką mena ukmergiškiai. In: *Eskizai*, Ukmergė, 1994, Nr. 6-7, p. 99.

29 pav. Ukmergės bankas

Pastatas T raidės formos plano. Pagrindinis korpusas dviejų aukštų, salių korpusas vieno. Pamatai su betoniniu cinkuotu cokoliu, sienos – plytų mūro. Šiaurės vakarinio fasado portiką sudaro šešios kolonos ir trikampis plytų mūro frontonas.¹⁹⁴ Neoklasicizmo bruožų turinti architektūros kompozicija atliepia tarpukario Lietuvoje susiklosčiusias bankų architektūros stilistines tradicijas.

Ukmergės Antano Smetonos gimnazija (J. Basanavičiaus g. 7)

Antano Smetonos gimnazijos pastatas yra įtrauktas į Kultūros vertybių registrą.¹⁹⁵ Šis objektas buvo pastatytas 1938 m., jau veikusiai Ukmergės „Saulės“ gimnazijai (žr. p. 30-31), kuriai reikėjo daugiau ir didesnių patalpų mokiniams. Gimnazija pavadinta Antano Smetonos vardu. Projekto autorius – architektas Feliksas Bielinskis. Pirmasis naujai pastatytos gimnazijos direktorius – Jonas Švoba. Gimnazijos atidarymo iškilmėse dalyvavo ir pats prezidentas Antanas Smetona.

30 pav. Antano Smetonos gimnazija

Pirmosios sovietinės okupacijos metais gimnazija buvo paversta į vidurinę mokyklą. Pašalintas Antano Smetonos vardo pavadinimas. Pradedamos organizuoti pamokos apie komunizmą, įvestos rusų kalbos pamokos, uždraustos tikybos pamokos. 1940 m. gimnazija pavadinta Ukmergės J. Biliūno valstybine gimnazija, vėliau Ukmergės I-ąja vidurine mokykla. Nacių okupacijos metais mokykla vėl tampa gimnazija. 1941 m. iki 1944 m. grąžintos tikybos pamokos, įvestos vokiečių kalbos pamokos. Paskutiniaisiais karo metais vokiečių kariuomenė užėmė gimnazijos patalpas. Mokiniai buvo perkelti į šalia esančios J. Basanavičiaus pradinės mokyklos pastatą, o vokiečiams užėmus ir jį, išsikėlė į Amatų mokyklą kitame miesto gale. Tačiau netrukus ir šį pastatą vokiečiai užėmė. Galiausiai klebonas S. Telksnys mokinius priglaudė klebonijos senelių prieglaudoje.

¹⁹⁴ Ukmergės bankas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=2408>.

¹⁹⁵ A. Smetonos v. vidurinė mokykla. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=2114>.

Antrojo pasaulinio karo metu labai nukentėjo gimnazijos rūmai. Sudegė stogas, salės vidus. Tačiau netrukus pastatas buvo suremontuotas ir mokykla vėl pradėjo dirbti, nors ir labai sumažėjo mokinių skaičius. 1949 m. gimnazija pavadinta Ukmergės II-ąja mergaičių vidurine mokykla, 1953 m. Ukmergės II-ąja vidurine mokykla, nuo 1969 m. Ukmergės Aleksandro Gudaičio Guzevičiaus vidurine mokykla. Nuo 1989 m. gimnazija vadinama Ukmergės Antrąją vidurine mokykla, o nuo 1991 m. vadinama Antano Smetonos vidurine mokykla. 2001 m. mokyklai vėl suteiktas gimnazijos statusas.¹⁹⁶ Joje mokėsi žymūs visuomenės veikėjai – Vladas Šlaitas (1920–1995 m. Lietuvos poetas), Alfonsas Svarinskas (g. 1925 m. Lietuvos katalikų dvasininkas), Zigmantas Zinkevičius (g. 1925 m. Lietuvos kalbininkas), Romualdas Baltrušis (g. 1926 m. fizikos, chemijos mokslų daktaras) ir kiti.

Naujosios gimnazijos rūmų kabinetai ir kitos erdvės buvo išpuošti kryžiais ir Vyčiais, fontanėliais, sienas puošė mozaikos, horeljefai. Sovietmečiu šie lietuviškos ir katalikiškos simboliai buvo išdaužyti arba užtinkuoti. Tik 2013 m. vykdant mokyklos remontą po storu tinko sluoksniu rastas horeljefas su A. Smetonos atvaizdu, horeljefas su kryžiumi bei Vytis.¹⁹⁷

Ukmergės Antano Smetonos gimnazijos pastatas yra modernizuoto istorizmo stiliaus, kampinio, „L“ formos plano, su pusiau uždaru vidiniu kiemu. Pastatas atitrauktas nuo gatvės, taip suformuojant reprezentacinę erdvę. Pastato sienos tinkuotos, stogas dengtas raudonos spalvos skarda.

Dumbrių namas (Vytauto g. 22)

Dumbrių namas yra įtrauktas į Kultūros vertybių registrą.¹⁹⁸ Gyvenamasis namas 1934 m. pastatytas Ukmergės ligoninės chirurgo Aleksandro Dumbrio (1900–1954).¹⁹⁹ Namą galimai projektavo Ukmergės miesto inžinierius Pranas Žurauskas. Tarpukariu pastate veikė privati Dumbrio klinika. Dumbriams namas priklausė iki 1940 m., kuomet jis buvo nusavintas Raudonosios Armijos reikalams. Po Antrojo Pasaulinio karo čia įsikūrė

31 pav. *Dumbrių namas*

¹⁹⁶ Zinkevičius, Zigmantas. Ukmergės gimnazijos istorija. In: *Eskizai*, Ukmergė, 2012, Nr. 22, p. 91-95.

¹⁹⁷ Ukmergės gimnazijos sienos slėpė istorines vertybes. In: *Lrytas* [žiūrėta 2014 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/sroves/istorija/ukmerges-gimnazijos-sienos-slepe-istorines-vertybes.htm#Up8vN41kPis>.

¹⁹⁸ Dumbrių namas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=1732>.

¹⁹⁹ Stoma, Saulius. Dumbrių namas. In: *Kultūros paminklų enciklopedija: Rytų Lietuva II*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998, p. 132.

Ukmergės rajoninė biblioteka. 1980–1982 m. namas kapitaliai suremontuotas (projektas Komunalinio ūkio projektavimo instituto Ukmergės skyriaus architekto V. Mažuolio). Skaitytojams duris biblioteka, po šio remonto, atvėrė 1983 m. Nuo 2001 m. čia veikia Ukmergės raj. savivaldybės Vlado Šlaito viešosios bibliotekos vaikų literatūros skyrius.²⁰⁰ Pastatas racionalizmo stiliaus, stačiakampio plano, dviejų aukštų su mansarda ir asimetriškai įkomponuotu vieno aukšto rizalitu.

Lietuvos karių kapai

Senosiose miesto kapinėse yra į Kultūros vertybių registrą įtraukti Lietuvos karių kapai.²⁰¹ Čia palaidoti 1919–1926 m. nepriklausomybės kovose su bermontininkais ir lenkais žuvę kariai. Paminklas pastatytas 1923 m.²⁰² Nutarus pastatyti paminklą, kartu buvo nuspręsta sutvarkyti ir atskirus karių kapus, kurie tuo metu buvo išdėstyti be jokios tvarkos. Buvo nutarta supilti bendrą kapą priešais paminklą.²⁰³

69 kapai yra išdėstyti eilėmis. Antkapiai standartiniai betoniniai kryžiai su saulute aplink križmą ir įrašais. Nurodytas pulko numeris, palaidotojo karinis laipsnis, vardas pavardė, mirties data. Tarp kapų pastatytas obeliskas su kryžiumi viršuje. Obelisko priekinės plokštumos viršutinėje dalyje iškalta skydas su Vyčio kryžiumi ir įrašas: „Žuvusiems / už tėvynės / laisvę / 1919-1923 m.“ Apatinėje dalyje yra plokštė su įrašu: AtA / Didvyriai / amžiais garbins jus lietuviai ir lietuvės. / Kad jūs ėjot savo pareigas šventai. / Kad jūs darbo pabaigtuvės / Yra garsūs Širvintai! / žuvusiems kovos draugams / Butigeidiečiai“. Didelę vertę turi tai, kad sovietmečiu šis paminklas buvo nepaliestas ir išliko iki šių dienų.

32, 33 pav. Lietuvos karių kapai

²⁰⁰ Papildomi duomenys. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=1732>.

²⁰¹ Lietuvos karių kapai. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=17048>.

²⁰² Lietuvos savanoriai, palaidoti Ukmergės miesto ir rajono kapinėse. In: *Eskizai*, Ukmergė, 2012, Nr. 22, p. 78.

²⁰³ Biržys, Petras. Paminklas Lietuvos didvyriams Ukmergėje. In: *Eskizai*, Ukmergė, 2012, Nr. 22, p. 83-84.

Lietuvos Nepriklausomybės paminklas (Kęstučio a.)

Ukmergės miesto centrinėje Kęstučio aikštėje yra į Kultūros vertybių registrą įtrauktas Lietuvos Nepriklausomybės paminklas „Lituania Restituta“ (reišk. *atkurta Lietuva*).²⁰⁴ Paminklo maketą 1928 m. parengė Liudas Truikys. 1930 m. jį pradėjo statyti skulptorius Silvanas Eugenijus Jakševičius.²⁰⁵ Sovietai 1951 m. šį paminklą nugriovė.²⁰⁶ Sąjūdžio metu, 1988 m., nuspręsta atstatyti nugriautą Nepriklausomybės paminklą, tačiau jo vietoje stovėjo 1975 m. pastatyta skulptūra „Vėliavnešiai“ (žr. p. 51-52). Buvo nutarta šią skulptūrą perkelti kitur, o Nepriklausomybės paminklą atstatyti jo buvusioje vietoje. „Vėliavnešių“ autorius V. Krutinis nedvejodamas sutiko tai padaryti ir jo skulptūra buvo perkelta į Kauno ir Deltuvos gatvių sankryžoje esantį skverelį.

1989 m. pavasarį buvo organizuojama talka Nepriklausomybės paminklo dalims surasti. Paieškos tęsėsi kelias savaites, buvo iškasinėta didelė aikštės dalis, kol surastos visos obelisko dalys. Pamatai buvo padaryti ir pašventinti 1989 m. gegužės 15 d. būtent tą dieną 1928 m. irgi buvo padaryti ir pašventinti pirmieji pamatai. Į pamatus įdėta nerūdijančio plieno kapsulė. Į ją įdėti du dokumentai: kopija seno prieškarinio rašto, kuris buvo įdėtas į pamatus 1928 m., o kitas adresuotas ateities kartoms, kurį sukūrė mokytoja E. Kučinskienė. Pirmasis raštas ir antrojo kopija šiuo metu yra saugomi Ukmergės kraštotyros muziejuje.

34 pav. Lietuvos Nepriklausomybės paminklas

Paminklo priekyje esantis Vytis yra originalus. Anotacinė lenta yra kopija, kurios originalas saugomas Ukmergės kraštotyros muziejuje. Įdomi šių relikvijų istorija. Jas abi 1950 m. išgelbėjo įmonės, kuri vykdė griovimo darbus darbuotojai – sandėlininkas J. Fišeris ir buhalteris R. Diečkus. Matydami, kad paminklą baigia nugriauti, vieną naktį Vytį ir anotacinę lentą jie nuplėšė. R. Diečkus šias relikvijas paslėpė savo namuose ir išsaugojo iki pat Atgimimo. Atstatyto paminklo atidengimo iškilmės įvyko 1990 m. vasario 16 d.²⁰⁷

²⁰⁴ Lietuvos nepriklausomybės paminklas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=15795>.

²⁰⁵ Sakalienė, Aldona. Skulptorius, dailininkas Silvanas Eugenijus Jakševičius. In: *Eskizai*, Ukmergė, 2010, Nr. 20, p. 150-151.

²⁰⁶ Miškinis, Algimantas. Ukmergė. In: *Lietuvos urbanistika: problemos ir realijos, straipsnių rinkinys*, Kaunas, 1989, p. 255.

²⁰⁷ Daunys, Juozas. Ukmergės sąjūdis. Nepriklausomybės paminklo „Lituania restituta“ atstatymas. In: *Eskizai*, Ukmergė, 2010, Nr. 20, p. 157-159.

Atstatyto paminklo skulptorius Erikas Varnas. Paminklas stovi plytelėmis išklotoje aikštėje. Orientuotas į pagrindinę gatvę. Paminklo apačioje – trijų pakopų laipteliai. Paminklo pagrindo priekinėje pusėje yra arkinė niša, kurioje įkomponuotas horeljefas, vaizduojantis vaidilutę, kurstančią aukuro ugnį.²⁰⁸ Virš horeljefo užrašas „Lituania restituta“. Obelisko priekyje apatinėje dalyje yra autentiškas reljefinis Vytis. Virš jo anotacinė lenta su įrašu: „Šis Laisvės paminklas pastatytas / Vilkmėgės visuomenės aukomis 1930 / Vytauto Didžiojo metais paminėjimui / 12 metų Lietuvos nepriklausomo / gyvenimo sukaktuvių. / pastatytas rūpesniu Lietuvai pagražinti Draugijos Vilkmėgės skyrius“. Tai tiksliai buvusios anotacinės lentos kopija. Obelisko dešinėje pusėje įrašas nurodo, kada, kas paminklą nugriovė ir kada jis atstatytas „Paminklas, nugriautas / stalininės priespaudos metais, / ukmergiškių valia atsakytas 1990“. Kairėje pusėje – kas atstatyto projekto autoriai ir kas jį atstatė „Paminklas atstatytas pagal / Vilniaus Projektavimo kooperatyvo / projektą / Skulptorius E. Varnas / Darbus vykdė / Ukmergės Antroji kelių statybos valdyba“.

Tarpukario laikotarpį reprezentuojančių objektų Ukmergės mieste nėra gausu. Svarbiausi šį laikmetį atspindintys objektai yra Lietuvos Nepriklausomybės paminklas, kuris turi didelę istorinę vertę, nes yra atstatytas iš autentiškų dalių, bei Lietuvos karių kapai, išlikę ir sovietiniais metais. Visuomeniniams pastatams galima priskirti Ukmergės Smetonos gimnaziją, Žydų našlaičių namus ir Ukmergės banką – šie skirtingos paskirties objektai reprezentuoja švietimo, socialinių ir visuomeninių paslaugų situaciją Ukmergėje. Vienas iš gyvenamųjų namų – pastatytas gydytojo Dumbrio, buvo naudojamas ne tik kaip gyvenamasis namas, bet čia buvo įkurta ir sveikatos priežiūros klinika. Toliau darbe nagrinėjamas okupacinis laikmetis, kurį sudaro pirmoji sovietų okupacija 1940–1941 m.; nacių okupacija 1941–1944 m.; antroji sovietų okupacija 1945–1990 m. Pirmiausia analizuojama miesto istorija 1940–1990 m., toliau nagrinėjami sovietinę ir nacių okupacijas reprezentuojantys objektai.

1.5.2. Okupacinis laikmetis ir jį reprezentuojantys objektai 1940–1990 m.

1940 m. Lietuvą okupavus sovietams, mieste įvyko dideli ekonominiai ir socialiniai pokyčiai. Buvo uždaromos visuomeninės organizacijos ir draugijos, nusavinami jų bei privačių žmonių namai, pertvarkyta mokymo sistema.²⁰⁹ Sovietų įsigalėjimą Lietuvoje nutraukė Antrasis pasaulinis karas, kuomet Lietuva buvo užimta nacistinės Vokietijos.

1941 m. prasidėjus Antrajam pasauliniam karui Lietuvoje, vokiečių kariuomenė užėmė Ukmergę. Netrukus prasidėjo ukmergiškių žydų žudynės Pivonijos miške. Mieste

²⁰⁸ Indriulaitis, Aleksandras. Laisvės paminklas. In: *Kultūros paminklų enciklopedija: Rytų Lietuva II*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998, p. 131.

²⁰⁹ *Ukmergė: knyga apie Ukmergės kraštą*. Ukmergė: Ukmergės rajono savivaldybė, 2010, p. 30.

įkurtos okupacinės valdžios institucijos, mokyklose reikalauta pabrėžti vokiečių pergalės, arijų rasės išskirtinumą. Nacistinės diktatūros priežiūroje buvo skatinamas ir kultūrinis gyvenimas. 1942 m. įkurtas pusiau profesionalus teatras, 1944 m. įkurtas muziejus, vyko koncertai, kultūriniai vakarai. Tačiau žmonių kasdienis gyvenimas buvo sunkus, atlyginimai ir pagal korteles gaunami maisto kiekiai buvo minimalūs, miestiečiai vertėsi sunkiai.²¹⁰ Per karą nukentėjo daugybė miesto pastatų, nors didesnių sugriovimų išvengė. 1944 m. traukdamiesi hitlerininkai susprogdino tiltą per Šventąją.²¹¹

Prieš pat karą Ukmergėje gyveno 12400 žmonių, iš kurių beveik pusė buvo žydų tautybės.²¹² 1941 m. Ukmergėje pasirodžius pirmiesiems vokiečių kariniams daliniams, neaiškiais aplinkybėmis buvo nušauti du vokiečių kariai. Jau kitą dieną prasidėjo atsakas į neva žydų įvykdytą minėtų vokiečių karių nužudymą. Prasidėjo žydų kalinimai, smurtavimas prieš juos. Daugybė įkalintų žydų buvo kaltinami dėl bendradarbiavimo su sovietine valdžia. Uždaryti į kalėjimą žydai vėliau buvo nuvežti į Antakalnio II kaimą ir žiauriai nužudyti.²¹³ Žydų suėmimai ir toliau tęsėsi. Buvo kalinami ir pagyvenę žmonės ir mažamečiai vaikai iš Ukmergės miesto ir kitų apskrities miestelių. Visi suimtieji buvo varomi į Ukmergės kalėjimą arba Vaitkuškio dvarą. Pastatams persipildžius, žydai buvo varomi į Pivonijos mišką ir ten nužudomi.²¹⁴ Masiškiausias žydų naikinimas vyko rugpjūčio-rugsėjo mėnesiais. 1941 m. sausio mėn., surašymo duomenimis Ukmergės mieste ir apskrityje gyveno 7312 žydų. Holokaustą išgyventi pavyko vos keliolikai ir po Antrojo pasaulinio karo liko vos 0,1 % žydų tautybės gyventojų Ukmergėje.²¹⁵

Pokario metai Ukmergei buvo sunkūs. Į miestą grįžo totaline prievarta besiremianti sovietų valdžia. Buvo suiminėjami ir į Sibirą tremiami kuo nors valdžiai neįtikę ar visai niekuo dėti žmonės. Šalia turgaus aikštės gulėjo nužudytų Lietuvos partizanų kūnai. Į ištuštėjusius namus kėlėsi žmonės iš kaimų, norėdami išvengti prievartinės kolektyvizacijos. 1950 m. pertvarkius respublikos administracinį suskirstymą, Ukmergės apskritis buvo panaikinta ir suformuotas gerokai mažesnis Ukmergės rajonas. Ukmergės teritorija padalinta į Ukmergės, Smėlių, Širvintų ir Kavarsko rajonus (1955 m. Ukmergės ir Smėlių rajonai sujungti). 1951 m. nugriautas ir užkastas Lietuvos Nepriklausomybės dešimtmečiui (1930 m.) pastatytas paminklas „Lituania Restituta“, buldožeriais sunaikintos žydų kapinės Užupyje.²¹⁶

²¹⁰ *Ukmergė: knyga apie Ukmergės kraštą*. Ukmergė: Ukmergės rajono savivaldybė, 2010, p. 29-30.

²¹¹ Miškinis, Algimantas. *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*. T. 10, Vilnius: Mokslas, 1987, p. 118.

²¹² Vytas, Vytautas. Trumpai apie Ukmergės miestą ir jo gyventojus. In: *Eskizai*, Ukmergė, 1994, Nr. 6-7, p. 120-121.

²¹³ *Holokaustas Ukmergėje*./ sud. Neringa Latvytė-Gustaitienė, Vilnius: Valstybinis Vilniaus gaono žydų muziejus, 2012, p. 40-41.

²¹⁴ *Ibid*, p. 47.

²¹⁵ *Ibid*, p. 187.

²¹⁶ *Ukmergė: knyga apie Ukmergės kraštą*. Ukmergė: Ukmergės rajono savivaldybė, 2010, p. 30.

Miesto vaizdą pradėjo keisti sovietiniai pastatai – daugiabučiai, visuomeniniai pastatai, fabrikai ir kiti statiniai. 1954 m. sudarytas pirmasis Ukmergėje daugiabučių namų gyvenamojo kvartalo projektas. 1958 m. Vytauto g. pritaikytas 200 vietų ligoninės projektas. Plečiantis pramonei plėtėsi daugiabučių ir mažėjo sodybinių namų statyba.²¹⁷ 1976 m. pradėtas statyti Pivonijos mikrorajonas.²¹⁸

Ukmergės miesto istoriją, sovietų okupacijos laikotarpiu, reprezentuoja keletas objektų: NKVD skyriaus pastatas, „Stribų“ būstinė, Ukmergės kino teatras „Draugystė“, skulptūra „Vėliavnešiai“ bei akmuo prie Ukmergės kultūros centro. Jie supažindina su sovietine tvarka, jų skleista ideologija bei tragiškais sovietų okupacijos įvykiais.

NKVD skyriaus pastatas (Kauno g. 3)

Šioje vietoje stovėjo medinis vienuolyno namas, kurį 1937 m. sunaikino gaisras. 1938–1939 m. vienuoliai marijonai pasistatė naują vienuolynui pritaikytą namą, kuris iki šių dienų stovi šalia švč. Trejybės bažnyčios. Tačiau vienuoliams net nespėjus įsikurti, 1940 m. naujoji valdžia juos išvaikė, o name įkurdino NKVD. Šio pastato rūsiuose, pokario metais nukankinta daugybė žmonių.²¹⁹ Šiuos įvykius žymi ant pastato esanti memorialinė lenta su užrašu „ŠIAME NAME 1940-1941 / 1941-1944, 1944-1955 METAIS/ BUVO KALINAMI IR KANKINAMI / KOVOTOJAI UŽ LIETUVOS LAISVĘ“. Šiuo metu pastatas priklauso Švč. Trejybės bažnyčiai. Jis nėra įtrauktas į Kultūros vertybių registrą.

35 pav. NKVD skyriaus pastatas, kairėje nuotraukos pusėje

„Stribų“ būstinė (Kauno g. 66)

Pastatas yra įtrauktas į Kultūros vertybių registrą.²²⁰ Kada jis buvo pastatytas nėra žinoma. Teigiama, kad šiame pastate kažkuriuo metu veikė mergaičių gimnazija, tačiau šis teiginys yra abejotinas. Žinomas faktas, kad sovietmečiu, 1946–1950 m., čia buvo kalinami gynėjai už Lietuvos laisvę – čia veikė Ukmergės apskrities „stribų“ būstinė.²²¹ Ant pastato yra memorialinė lenta su įrašu „Šiame name 1946-1950 metais / buvo kalinami ir kankinami

²¹⁷ Miškinis, Algimantas. *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*. T. 10, Vilnius: Mokslas, 1987, p. 119-120.

²¹⁸ Miškinis, Algimantas. Ukmergė. In: *Lietuvos urbanistika: problemos ir realijos, straipsnių rinkinys*, Kaunas, 1989, p. 256.

²¹⁹ Ramanauskas, Vaclovas. Ukmergės švenčiausios trejybės bažnyčios istorija. In: *Eskizai*, 1992, Nr. 4-5, p. 11.

²²⁰ Namas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=11296>.

²²¹ *Ukmergės miesto viešosios turizmo infrastruktūros išvystymo galimybių studija*, Vilnius: VŠĮ „Turizmo plėtros institutas“, 2008, p. 45.

/ kovotojai už Lietuvos laisvę“. Objektas yra medinis, stačiakampio tūrio, dengtas pusvalmi- niu stogu. Centre įkomponuotas mezoninas su balkonu paremtu kolonomis ir trikampiū stoge- liu kuria modifikuoto portiko vaizdą.

36 pav. „Stribų“ būstinė

Ukmergės kino teatro „Draugystė“ pastatas (Kęstučio a. 9)

Buvusio kino teatro „Draugystė“ pa- statas yra įtrauktas į Kultūros vertybių regis- trą.²²² 330 vietų kino teatro pastatas pastatytas 1954 m. pagal tipinį projektą.²²³ Objektas dvie- jų aukštų, stogas keturšlaitis, dengtas skarda. Priekiniame fasade yra mezoninas su arkine an- ga, dvi jonėninės kolonos. 2005 m. nutarta į šį pastatą perkelti Ukmergės kraštotyros muziejų. Iki šių dienų, čia įsikūrusi tik muziejaus admi- nistracija. Valstybės investicijų programa šiais 2014 m. „Draugystės“ rekonstrukcijai skyrė 1 milijoną 295 tūkstančius litų. Už šias lėšas planuojama parengti rekonstrukcijos projektą ir sutvarkyti pastato fasadą. Čia planuojama įkurti ne tik muziejų, bet ir miesto reprezentacinę salę.²²⁴

37 pav. Kino teatro „Draugystė“ pastatas

37 pav. Kino teatro „Draugystė“ pastatas

Skulptūra „Trys vėliavnešiai“

Skulptūra „Trys vėliavnešiai“ pastatyta 1975 m. Ukmergės miesto centre, Kęstučio aikštėje (tuometinėje Tarybų aikštėje), nugriauto Nepriklausomybės paminklo vietoje. Skulptūra vaizduoja tris vyrus nešančius vėliavą. Skulptorius – V. Krutinis, architektė J. Banienė.²²⁵ Skulptūra vaizduoja revoliucinę krašto praeitį, komunistinių idėjų įgyven-

²²² Ukmergės kino teatro „Draugystė“ pastatas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=33738>.

²²³ Miškinis, Algimantas. *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*. T. 10, Vilnius: Mokslas, 1987, p. 119.

²²⁴ Būsimo muziejaus vizijos. In: *Vilkmerge.lt* [žiūrėta 2014 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą: http://www.vilkmerge.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=15475:busimo-muziejaus-vizijos&catid=101&Itemid=550.

²²⁵ Miškinis, Algimantas. Ukmergė. In: *Lietuvos urbanistika: problemos ir realijos, straipsnių rinkinys*, Kaunas, 1989, p. 255.

dinimą.²²⁶ 1988 m. kuomet buvo nutarta atstatyti Lietuvos nepriklausomybės paminklą, ši

skulptūra buvo perkelta į Kauno ir Deltuvos gatvių sankryžoje esantį skverelį.²²⁷ Nors ši skulptūra reprezentuoja sovietinę ideologiją, tačiau ji pasiliko Ukmergėje iki šių dienų. Svarbu pastebėti, kad ekspresyvi skulptūros kompozicija gerai iliustruoja 8 deš. Lietuvos monumentaliosios skulptūros tradicijas, tačiau didžiausias trūkumas tas, kad šalia jos nėra jokios informacinės lentelės, kuri pristatytų skulptūros reikšmę žvelgiant iš dabartinių laikų perspektyvos.

38 pav. Skulptūra „Trys vėliavnešiai“

Akmuo prie Ukmergės kultūros centro (Kauno g.)

Akmuo prie Ukmergės Kultūros centro yra gamtos paveldo objektas. Riedulys buvo aptiktas prie Šventosios upės kasant molio karjerą, 7 m. gylyje. Akmuo sveria apie 75 tonas. Jis buvo pastatytas 1975 m. pažymint miesto 750 metų sukaktį (pagal 1225 m. datą). Prie akmens pritvirtintas moters su dviem vilkais bareljefas (skulptorius Vaclovas Krutinis). 1974 m. akmuo paskelbtas geologiniu gamtos paminklu, 1985 m. priskirtas prie regioninės reikšmės paminklų.²²⁸ Tačiau šiuo metu akmuo kaip gamtos paminklas nėra saugomas.

39 pav. Paminklinis akmuo

Sovietų okupacijos laikotarpį laikinai nutraukė Antrasis pasaulinis karas, kurio metu Lietuvą buvo okupavusi nacistinė Vokietija. Skaudžius šio laikotarpio įvykius Ukmergėje, primena masinė holokausto aukų kapavietė.

²²⁶ Bagdonas, Vytautas. Kokias vėliavas neša „Vėliavnešiai“. In: *XXI amžius* [žiūrėta 2014 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: http://www.xxiamzius.lt/archyvas/xxiamzius/20011205/istd_02.html.

²²⁷ Daunys, Juozas. Ukmergės sąjūdis. Nepriklausomybės paminklo „Lituania restituta“ atstatymas. In: *Eskizai*, 2010, Nr. 20, p. 157.

²²⁸ Isokas, Gediminas. *Lietuvos gamtos paminklai*, Vilnius: Mintis, 1995, p. 328.

Masinė holokausto aukų kapavietė (Pivonijos šilė, 1 km. į šiaurę nuo Vaitkuškio)

1941 m. liepos mėn. Ukmergės ir apylinkių žydai buvo suvaryti į Užupyje įkurta getą. Iš čia jie buvo grupėmis varomi į Vaitkuškio dvaro rūmus, o iš ten – žudymui į netoliese esantį Pivonijos šilą. Čia buvo nužudyta apie 7000 žydų.

40 pav. Paminklas žydų žudynių vietoje

Paminklas žudynių vietoje buvo pastatytas 1953 m. 1998 m. žydų bendruomenės iniciatyva buvo pakeista akmeninė plokštė su tekstais. Naujojoje rašoma, kad čia nužudyti 10239 žmonės. Greičiausiai, tai Ukmergės rajone žuvusių žydų skaičius.²²⁹ Paminklas – vertikali penkiabriaunė betono plokšė, prie jos priekinės plokštumos pritvirtinta balto marmuro plokštė su iškalta įrašu lietuvių, rusų ir jidiš kalbomis, nurodyta žudynių data ir žuvusieji.²³⁰ Holokausto aukų kapavietė nėra saugoma valstybės.

Okupacijų laikotarpis primena skaudžius įvykius buvusius visoje Lietuvoje. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę pradėta žvelgti į lietuvišką paveldą, atkreiptas dėmesys į asmenybių nuopelnus miesto raidai. Ukmergėje po nepriklausomybės atgavimo atstatytas sovietmečiu nugriautas paminklas „Lituania Restituta“, paminkliniais akmenimis bei memorialinėmis lentomis paminėtos svarbūs Ukmergės istorijai asmenys.

1.5.3. Nepriklausomos Lietuvos laikai ir kultūros paveldo ištekliai nuo 1990 m.

1988 m. Lietuvoje prasidėjo tautinis sąjūdis. 1988 m. Ukmergės Kultūros rūmuose įvyko Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio grupės susirinkimas, virš Kultūros centro iškelta Tautinė vėliava. 1990 m. atstatytas paminklas „Lituania Restituta“. 1990 m. kovo 11 d. atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę prasidėjo valstybės atkūrimo, ekonomikos ir kitų gyvenimo sričių pertvarkymas.²³¹

1990 m. Ukmergės parke prie ligoninės (Vytauto g. 105) pastatytas paminklinis akmuo gydytojui Kazimierui Mikalauskui. 1996 m. atidengtas paminklinis akmuo partizanų vadui Juozui Krikštaponiui jo vardu pavadintoje miesto aikštėje. Įamžinant Ukmergei nusipelnusių žmonių atminimą, mieste yra pastatų, pažymėtų memorialinėmis lentomis. Memorialinės lentos atidengtos pirmajam miesto burmistrui Boleslovui Dirmantui (Kauno g.

²²⁹ Žydų žudynių vieta. In: *Ukmergės rajono savivaldybė* [žiūrėta 2014 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmerge.lt/go.php/lit/Zydu-zudyniu-vieta/897>.

²³⁰ Šilinienė, Birutė. Hitlerizmo aukų kapinės. In: *Kultūros paminklų enciklopedija: Rytų Lietuva II*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998, p. 108.

²³¹ *Ukmergė: knyga apie Ukmergės kraštą*. Ukmergė: Ukmergės rajono savivaldybė, 2010, p. 33.

22), poetui Vladui Šlaitui (Vytauto g. 62), teisės istorikei, teisės mokslų daktarei, visuomenės veikėjai Jonei Deveikei (Deveikytei)-Navakienei (Vytauto g. 49).²³²

Tarybinių karių kapinės ir antkapinis paminklas tarybiniams kariams (Pašilės g.)

Tarybinių karių kapinės ir antkapinis paminklas tarybiniams kariams yra įtraukti į Kultūros vertybių registrą.²³³ Tarybinių karių kapinės įrengtos 1995 m. Į šias kapines buvo perkelti 1941–1945 m. kare, žuvusių ties Želva ir Šešuoliais karių palaikai, iš Veprių ir Deltuvos. Tai buvo 262-osios šaulių divizijos 1571 kovotojai, iš kurių 1425 žinomi. Paskutiniai kapinių restauracijos darbai Rusijos Federacijos lėšomis atlikti 2006 metais.²³⁴

41 pav. Tarybinių karių kapinės

42 pav. antkapinis paminklas tarybiniams kariams

Antkapinio paminklo autorius Robertas Antinis.²³⁵ Tarybinio kario skulptūra sukurta sovietų laikais, tačiau tikslių metų nepavyko sužinoti. Ant paminklo postameto yra lenta ant kurios iškalti lietuvių ir rusų kalbomis žodžiai: „Žuvusiems tarybiniams kariams – amžinas atminimas“.

Skulptūra „Vilkmergė“

Prasidėjus Lietuviai tautiniam atgimimui atsigręžta į tradicijas, į savarankiškumą. 1998 m. Ukmergėje buvo sukurta ir pastatyta skulptoriaus Vilimo Ketvirčio skulptūra

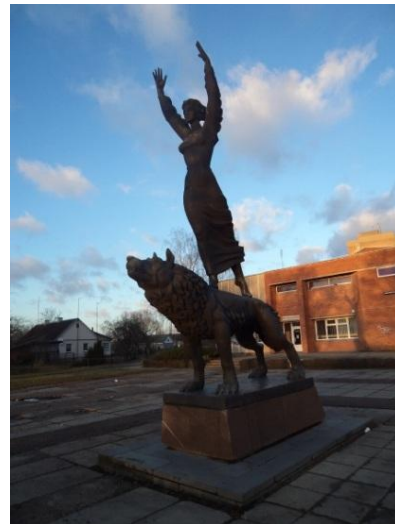
²³² Ukmergės miestas, lankytini objektai. In: *Vilnijos vartai* [žiūrėta 2014 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.vilnijosvartai.lt/locations/listing/?id=224&page=objects>.

²³³ Šie objektai į registrą įtraukti atskirai. Antkapinis paminklas tarybiniams kariams. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=14379>; Kapinės. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=11298>.

²³⁴ Karių kapų ataskaitos kortelė, 53-01. In: *Karo paveldo institutas* [žiūrėta 2014 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://db.militaryheritage.eu/kapaviete?ID=53-01>.

²³⁵ Antkapinis paminklas tarybiniams kariams. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=14379>.

„Vilkmergė“.²³⁶ Ji stovi prie „Pivonijos“ prekybos centro Vilniaus gatvėje. Skulptūra sukurta pagal miesto vardo kilmės motyvus. Ji yra žalvarinė, vaizduoja vilką ir ant jo nugaros stovinčią vaidilutę, į dangų iškėlusią rankas tarsi šaukiančią pagalbos.

43 pav. Skulptūra „Vilkmergė“

²³⁶ Lankytini objektai. In: *Vilnijos vartai* [žiūrėta 2014 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.vilnijosvartai.lt/locations/listing/?id=224&page=objects>.

2. KULTŪROS PAVELDO PRITAIKYMO TURIZMUI GALIMYBĖS

Analizuojant Ukmergės miesto kultūros paveldo išteklių pritaikymo turizmui galimybes, svarbu atlikti teorinį tyrimą. Reikalinga išsiaiškinti kas laikoma kultūros paveldu ir kaip jis gali būti pritaikytas turizmui. Taipogi aktualu išnagrinėti Ukmergės miesto kultūros paveldo pritaikymo turizmui esamą situaciją. Remiantis teorine analize, lengviau atlikti vertingų Ukmergės mieste esančių objektų atranką bei pateikti pasiūlymus turizmo plėtrai Ukmergės mieste.

2.1. Kultūros paveldo ir kultūrinio turizmo teoriniai aspektai

Kultūros paveldo samprata yra nuolat kintanti ir interpretuojama. Šiuo metu skirtinguose įstatymuose, konvencijose, chartijose, taipogi mokslininkų darbuose randama įvairių Kultūros paveldo sampratos variantų. Pagal LR Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymą, *kultūros paveldas*, tai – karta iš kartos paveldimos, perimamos, sukurtos ir perduodamos kultūros vertybės, svarbios etniniu, istoriniu, estetiniu ar moksliniu požiūriu.²³⁷ Įstatyme minima, kad nekilnojamuoju kultūros paveldu laikytini tie objektai, kurie yra įregistruoti į Kultūros vertybių registrą, tačiau šiame darbe į sąvoką žvelgiama plačiau ir darbe analizuojami ne tik į registrą įtraukti objektai. Faro konvencija nurodo, kad *kultūros paveldas*, tai – grupė iš praeities paveldėtų išteklių, kuriuos [...] žmonės suvokia kaip jų nuolat besivystančių vertybių, įsitikinimų, žinių ir tradicijų atspindį ir išraišką. Jis apima visus aplinkos aspektus, kylančius iš žmogaus ir vietovių santykio laikui bėgant.²³⁸ Remiantis šia samprata, kultūros paveldu laikytini iš praeities išlikę ir ją atspindintys įvairūs aplinkos aspektai. Gana paprastą paveldo apibrėžimą pateikia Gregory Ashworth ir Peter Howard, kurie teigia, kad „paveldas yra viskas, ką žmonės nori išsaugoti arba rinkti“. Taip pat jie siūlo paveldo objektus skirstyti į septynias kategorijas: gamta; kraštovaizdis; paminklai; artefaktai; veikla; žmonės; vietovės.²³⁹ Šios septynios paveldo kategorijos apima gamtinį, kultūros materialų ir nematerialų paveldą.

²³⁷ Lietuvos Respublikos Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas. In: *Lietuvos Respublikos Seimas* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.Showdoc_l?p_id=320782.

²³⁸ Kultūros paveldo vertės visuomenei pagrindų konvencija. In: *Kultūros paveldo departamentas* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.kpd.lt/lt/node/1273>.

²³⁹ Ashworth, Gregory; Howard, Peter. *Europos paveldas: planavimas ir valdymas*, Vilnius: Versus Aureus, 2008, p. 17.

Materialinės kultūros paveldas skirstomas į kilnojamąjį ir nekilnojamąjį.²⁴⁰ Pagal LR Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymą, *kilnojamąsios kultūros vertybės*, tai – prieš 50 metų ir anksčiau sukurti pagal paskirtį ir prigimtį kilnojamieji visuomenės ir žmogaus veiklos medžiaginiai kūriniai ir kiti daiktai, turintys didelę kultūrinę vertę.²⁴¹ Nekilnojamasis kultūros paveldas, LR Nekilnojamąjo kultūros paveldo apsaugos įstatyme, pagal sandarą skirtomas į: 1) pavienis objektas; 2) kompleksinis objektas; 3) vietovė.²⁴² Beveik identišką paveldo objektų skirstymą pateikia ir tarptautiniai dokumentai. Pagal UNESCO priimtą konvenciją kultūros paveldu laikomi: 1) paminklai (architektūros, dailės, archeologijos paveldas); 2) pastatų grupės; 3) vietovės (žmonių ir gamtos kūriniai).²⁴³

Analizuojant kultūros paveldo sampratą ir sandarą pastebima, kad didelis dėmesys kreipiamas į paveldo vertes. Kultūros paveldo išteklių patrauklumui svarbu kaip jis yra suvokiamas ir naudojamas. Kaip teigia Edita Riaubienė, kultūros paveldo vertę dažniausiai lemia pats suvokėjas, kuris įvairiais visuomenės raidos tarpsniais jam priskiria tam tikras vertes arba ne.²⁴⁴ Todėl svarbu visuomenę išmokyti suprasti paveldo vertingumą bei išskirtinumą. Paveldo verčių įsisąmoninimas ir supratimas leidžia suvokti paveldą kaip kultūros vertybę, o suvokus vertybės reikšmę bus kreipiamas didesnis dėmesys į jo išsaugojimą bei puoselėjimą. Paveldo verčių analizę dar XX a. pr. atliko austrų meno teoretikas, istorikas Aloisas Rieglis. Jis atsiribojo nuo meninės vertės kaip vienintelio kokybės kriterijaus ir skiria dviejų rūšių verčių kategorijas: 1) Memorialinės vertės – susijusios su praeitimi ir remiasi istorine atmintimi; 2) dabarties vertės – kylančios iš dabarties poreikių.²⁴⁵ Būtent dabarties vertes A. Rieglis siejo su praktiniu paminklų naudojimu, kurio interesas yra išsaugoti. Kiek vėliau XX a. I. p. paveldo vertės įtvirtintos tarptautiniu mastu, kuomet 1931 m. Atėnuose įvykusios tarptautinės konferencijos išvadose kalbama apie „paminklų meninės, istorinės ir mokslinės vertės išsaugojimą“.²⁴⁶ Apie atskiras vertes kalbama iki

²⁴⁰ Glemža, Jonas, Rimantas. *Nekilnojamąjo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2002, p. 7.

²⁴¹ Lietuvos Respublikos Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas. In: *Lietuvos Respublikos Seimas* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=24349&Condition2=>.

²⁴² Lietuvos Respublikos Nekilnojamąjo kultūros paveldo apsaugos įstatymas. In: *Lietuvos Respublikos Seimas* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=320782.

²⁴³ Pasaulinio kultūros ir gamtos paveldo globos konvencija. In: *Lietuvos Respublikos Seimas* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=36755&Condition2=>.

²⁴⁴ Riaubienė, Edita. Kultūros paveldo verčių suvokimo ir vertinimo tendencijos. In: *Urbanistika ir architektūra*, 2000, T. 24, Nr. 1, p. 3.

²⁴⁵ Čepaitienė, Rasa. *Paveldosauga globaliajame pasaulyje*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2010, p. 94.

²⁴⁶ Atėnų konferencijos dienotvarkė. In: *Architektūros paminklai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993, T. 13, p. 74-77.

1964 m., kai Venecijos chartijoje visos vertės sujungiamos į vieną - Kultūrinės vertės sąvoką. Čia pripažintas įvairialypis paveldo vertingumas, įvardijant jį kaip kultūrinę vertę.²⁴⁷

Šių laikų paveldo verčių analizę, pateikia kultūros paveldo ekspertai B. M. Feilden ir J. Jokilehto. Verta pastebėti, kad jų skirstymas panašus į minėto A. Rieglio. Jie taipogi vertes išskiria į dvi grupes: 1) kultūrinės vertės, kurias sudaro tapatumo, meninė ir techninė bei retumo vertės. Šios vertės susijusios su paveldo ištekliais bei jų sąryšiu su šiuolaikiniais stebėtojais, jos priklauso nuo interpretavimų, kurie atspindi mūsų laiką. 2) šiuolaikinės socialinės-ekonominės vertės, kurias sudaro ekonominė, panaudos, švietimo, socialinė, politinė vertės. Šios vertės susijusios su dabartine visuomene ir jos socialine-ekonominė bei politine infrastruktūra.²⁴⁸ B. M. Feilden ir J. Jokilehto teigia, kad vertinant paveldą reikalinga atsižvelgti į tris laiko fazes: 1) objekto sukūrimo fazę; 2) laikotarpį nuo sukūrimo baigties iki mūsų dienų ir 3) paminklo suvokimo, vykstančio mūsų sąmonėje esamu laiku. Šių fazių seka, sudaro ištekliaus istorijos laiko liniją. Tai reiškia, kad objektas patiria kitimus laiko tekmeje, o atsiradę pokyčiai tampa neatsiejama jo dalimi ir charakterio ypatybe. Todėl reikia objektą vertinti atsižvelgiant į laiko paliktus pėdsakus, be to svarbu suprasti tai, kad šiandien iš pagrindų atkurtas objektas, tai jau nebe praeities, o dabarties kūrinys.²⁴⁹ Kalbant apie paveldo kultūrinės vertės paprasčiausia būtų remtis LR Kilnojamųjų kultūros vertybių ir LR Nekilnojamojo kultūros paveldo aspaugos įstatymais, kuriuose įvardintos šios kultūrinės vertės: archeologinė, etnokultūrinė, mitologinė, memorialinė, architektūrinė, techninė, technologinė, urbanistinė, istorinė, meninė, mokslinė ir kt. Nors kultūrinės vertės sąvoka yra labai apibendrinta ir daug apimanti, o atskiros vertės tarpusavyje susijusios, tačiau pagal šiuos bruožus lengviausia objektams priskirti vieną ar kelias vertes.

Remiantis minėtu teoretikų verčių skirstymu, atkreipiamas dėmesys į panaudos vertę, kuri susijusi su objektų naudojimu visuomenės reikmėms. Šią vertę pripažįsta ir profesorius Jurgis Bučas, kuris teigia, kad paveldas turi būti pritaikytas naudoti, nes naudodami galime išsaugoti. Tačiau, anot profesoriaus, mūsų šalyje paveldonaudos prasmė ir reikšmė dar nėra suprasta, neįvertintos ir paveldo panaudos galimybės.²⁵⁰ Todėl tik suvokus paveldo išteklių įvairovę, objektų vertingumą, bus galima sudaryti sąlygas juos pažinti ir išsaugoti.

Vienas iš paveldo išsaugojimo būdų yra kultūros paveldo animavimas, kuris gali būti traktuojamas kaip kultūros paveldo išteklių naudojimas. Kultūros paveldo animavimas

²⁴⁷ Tarptautinė paminklų ir jų kompleksų konservavimo ir restauravimo chartija. In: *Architektūros paminklai*. T. 4, Vilnius: Mokslas, 1977, p. 75-77.

²⁴⁸ Feilden, M. Bernard; Jokilehto, Jukka. *Pasaulio kultūros paveldo vietų bei vietovių priežiūros gairės*. Vilnius: Savastis, 1998, p. 20-21.

²⁴⁹ *Ibid*, p. 18.

²⁵⁰ Bučas, Jurgis. Kurti naują saugant seną vertę, arba paveldonauda paveldosaugoje. In: *Archiforma*, 2013, Nr. 1-2, p. 100.

išvertus iš lotynų kalbos reiškia „gaivinimas, tam tikros veiklos gyvinimas, aktyvinimas“. Kultūros srityje animacija reiškia ne tik kultūros ir meno procesų skatinimą, bet ir visuomenės gyvenimo aktyvinimą per meninę ir kultūrinę veiklą. Animacijos veikla įtraukia žmones į patį procesą.²⁵¹ Vienas iš paveldo pritaikymo būdų yra edukacijos. Per edukaciją ugdomas paveldo naudotojų sąmoningumas, nuo mažens mokant ir mokantis pažinti savo ir kitų kraštų istoriją. Edukacijos dėka formuojasi turistinis potencialas. Švietimas įgalina paveldo išteklius būti kultūrinio turizmo objektu ir integruoti jį į kasdienį gyvenimą.²⁵²

Verta paminėti šiuo metu vis populiarėjančią paveldo pristatymo galimybę „geocaching“, kuri lietuviškai galima pavadinti „lobių paieška“, „geo-slėptuvės“. Tai sistema, kuomet vartotojai sukuria slėptuvę jiems gerai žinamoje vietoje, ar toje vietoje, kurią nori išpopuliarinti. Tą vietovę aprašo ir kartu su GPS koordinatėmis užregistruoja „Geocaching“ internetinėje sistemoje.²⁵³ Tai vienas mėgstamiausių keliavimo būdų žmonėms, kurie mėgsta aktyvų ir azartišką keliavimą.²⁵⁴ Patį keliavimą po lankytinas vietas galima laikyti kaip vieną iš kultūros animavimo sričių, nes jis teikia edukacinę prasmę. Be to, žmogus gali pasirinkti sau prieinamiausią ir labiausiai patinkančią būdą – ar keliauti minėtu „lobių paieškos“ būdu, ar keliauti pasitelkiant turistinius maršrutus, pasirinkti keliavimą individualiai ar su gidu.

Pastaraisiais metais turizmas sparčiai plėtojamas – daugėja naujų turizmo paslaugų, jos tampa įvairesnės, gerėja turizmo infrastruktūros kokybė. Pagal LR Turizmo įstatymą, *turizmas*, tai – tikslinga žmonių veikla, susijusi su kelione ir laikinu buvimu už nuolatinės gyvenamosios vietos ribų ne ilgiau kaip vienerius metus, jei ši veikla nėra mokymas ar mokamas darbas lankomoje vietovėje.²⁵⁵ Kadangi kalbama apie kultūros paveldo objektų pritaikymą turizmo reikmėms, tikslinga vartoti kultūrinio turizmo terminą, kuris yra vienas iš turizmo rūšių. *Pažintinis kultūrinis turizmas* – kai keliaujama pažinimo tikslu, norint susipažinti su kultūrinėmis, istorinėmis savo ar kitos šalies vertybėmis.²⁵⁶ Pagal Nacionalinę turizmo plėtros programą 2014 – 2020 m. *Kultūrinis turizmas* – turizmo rūšis, kai keliaujama norint pažinti kultūrinę aplinką, taip pat kraštovaizdžius, kultūros ir gamtos paveldą, tradicijas, išskirtinį vietos gyvenimo būdą, įvykius, kultūros renginius, pramogas,

²⁵¹ *Kultūros animacija: metodinė priemonė*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2007, p. 10-11.

²⁵² Veliutė, Ingrida. *Kauno tvirtovės istorinis bei architektūrinis paveldas ir jo animavimo galimybės*. Daktaro disertacija. Kaunas: VDU, 2012, p. 103.

²⁵³ *Ibid.*, p. 124-125.

²⁵⁴ Ukmergės mieste paslėpti lobiai šalia šių darbe analizuojamų objektų: šalia Nepriklausomybės paminklo, ant piliakalnio, šalia „Vėliavnešių“ skulptūros, senosiose stačiatikių kapinėse kur šiuo metu stovi Šv. Prisikėlimo cerkvė.

²⁵⁵ Lietuvos Respublikos Turizmo įstatymas. In: *Lietuvos Respublikos Seimas* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.].

Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=404344.

²⁵⁶ Grecevičius, Petras; Armaitienė, Aušrinė ir kt., *Turizmas: vadovėlis*, Kaunas: Kauno kolegijos leidybos centras, 2002, p. 83.

vaizduojamą ir scenos menus, kitus kūrybinių ir kultūrinių pokyčių procesus.²⁵⁷ Kultūrinio turizmo chartija kultūrinį turizmą įvardija kaip vieną iš turizmo formų, kurių vienas iš tikslų atskleisti kultūros paminklus ir vietas. Šiems objektams turizmas daro teigiamą įtaką, nes prisideda prie jų išlaikymo ir apsaugos.²⁵⁸

Kultūrinio turizmo užuomazgas galima atrasti jau Senovės Egipto laikais, kuomet egiptiečiai keliavo, kad pamatytų įspūdingus statinius, meno vertybes.²⁵⁹ V a. pr. Kr. pirmą kartą paminėti 7 pasaulio stebuklai, kas leidžia įžvelgti paveldo apsaugos ir turizmo ryšio užuomazgas. Tačiau tai tik pavieniai atvejai, nes didesnis susidomėjimas paveldu prasidėjo Renesanso epochoje. Pradedami analizuoti antikos meno pavyzdžiai ir tuo pačiu keliamas juos pamatyti.²⁶⁰ Žinoma, laikui bėgant kultūros paveldo objektų pažinimo poreikis vis augo, tačiau anot J. Bučo, kultūros paveldo, kaip turizmo išteklių naudojimas tapo ypač aktuali tik po Antrojo pasaulinio karo. Tuomet paveldosaugos institucijos ir turizmo bendrovės suprato, kad turizmas – ne tik žmonių sveikatos šaltinis ir finansinės pajamos, bet ir kultūros vertybių populiarinimo priemonė, jų apsaugos skatintojas. Taip pat, kad kultūros vertybių apsauga ir turizmas yra partneriai ir kad kultūros vertybių apsauga ir populiarinimas abipusiškai naudingas.²⁶¹

Šiuo metu pastebimas augantis kultūros paveldo pritaikymas turizmui. Svarbu surasti būdų, kaip galima panaudoti paveldą, kad jis būtų patrauklus visuomenei. Turizmo specialistas Gintautas Indriūnas išskyrė šias kultūrinių išteklių panaudos galimybes: 1) ekspoziciniais tikslais: muziejams, galerijoms, parodoms, kultūriniais renginiais, kompleksinėms ekspozicinėms programoms. 2) pritaikant turizmo paslaugų infrastruktūrai: apgyvendinimui, maitinimui, kultūriniais centrams, konferencijų ir renginių centrams, mokymo centrams, gyvajai etnokultūrinei veiklai ir pan. 3) kompleksinio pobūdžio priemonėms, kurios jungia dvi pirmąsias. 4) netiesioginio pobūdžio priemonės – šalies ir turizmo įvaizdžio formavimo priemonėse (leidiniuose, video medžiagoje ir pan.). 5) tyrimų tikslais.²⁶² Pasitelkus šias panaudos galimybes, gali būti sukurtas unikalus turizmo produktas, kuris padėtų susipažinti su istorija, kultūros įžymybėmis, sustiprintų krašto identiteto reikšmę, prisidėtų prie paveldo supratimo ir išsaugojimo.

²⁵⁷ Lietuvos turizmo plėtros programa 2014-2020 m. In: *Lietuvos Respublikos ūkio ministerija* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: http://www.ukmin.lt/web/lt/turizmas/nacionaline_turizmo_pletros_programa.

²⁵⁸ Kultūrinio turizmo chartija. In: *Kultūros paveldo apsauga: reglamentuojančių dokumentų rinkinys*, Vilnius: Savastis, 1997, p. 239-241.

²⁵⁹ Balenžaitis, Alvydas; Žuromskaitė, Brigita. *Turizmo vadyba: tarptautinio turizmo administravimo įvadas*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 12.

²⁶⁰ Čepaitienė, Rasa. *Paveldosauga globaliajame pasaulyje*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2010, p. 112-113.

²⁶¹ Bučas, Jurgis. Kultūros paveldo kraštovarkinis potencialas. In: *Urbanistika ir architektūra*, 1997, Nr. 1 (23), p. 47.

²⁶² Indriūnas, Gintautas. *Kultūros vertybių panaudojimas*, p. 3 [žiūrėta 2014 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą <http://www.logincee.org/file/5354/library>.

Šiuo metu paveldo vietas lanko vis daugiau turistų, nes paveldas yra vienas iš kultūros sričių, o kultūros vartojimas sparčiai auga. Tačiau svarbu nepamiršti, kad vis didėjantis susidomėjimas kultūros paveldu gali sukelti ir nemažai rūpesčių. XX a. paskutiniame dešimtmetyje pradėjo ryškėti turizmo individualizavimo kryptis, kai visuomenės dėmesio centre atsiranda asmenybė su savo poreikių įvairove. Prekė ar paslauga perkama dėl to, kad jos vartojimas leidžia patirti naujų įspūdžių. Todėl pagrindine objekto verte tampa jo patrauklumas. Išryškėjo tendencija suprekinti kultūrinę patirtį.²⁶³ Iš čia kyla ir problemos.

Pirmiausia, norint pritraukti kuo daugiau turistų, kultūros paveldo objektas kardinaliai keičiamas, autentiškos medžiagos keičiamos šiuolaikinėmis, kartais visapusiškai pertvarkomas ir interjeras ir išorė – taip sunaikinamas autentiškas sluoksnius. Ekonominis aspektas tampa lemiamu faktoriumi, trukdančiu suvokti kultūros paveldo autentiškumo esmę. Svarbu išsaugoti istorines konstrukcijas ir autentiškus paviršius, nes jie yra praeities liudytojai. Autentiškumo atžvilgiu ypatingai svabu naudoti tokias pačias medžiagas ir techniką, kokiomis naudojosi praeities meistrai.²⁶⁴ Žinoma, šiuo metu tradiciniai metodai naudojami itin retai, dėl jų komplikų gavimo, meistrų nebuvimo, be to remiamasi nuostata, kad šiuolaikinės priemonės yra saugesnės ir gali garantuoti objekto ilgaamžiškumą. Problema yra tuomet, kai objektas yra iš pagrindų atkuriamas, atstatomas, neturint jokių patikimų istorinių faktų, kaip jis atrodė, iš ko buvo pagamintas, ar kurioje vietoje stovėjo. Taip sukuriama istorijos klastotė, kuriai klaidingai priskiriamos kultūrinės vertės.

Be visa to, prie šiuolaikinių paveldo pritaikymo turizmui problemų galima priskirti ir istorinio pasakojimo klastojimą, kuris neretai pateikiamas turistui, norint jį sužavėti. Pasakojant apie praeities įvykius remiamasi vien legendomis, padavimais, išgalvotomis istorijomis ir atitrūkstama nuo tikrovės. Žinoma, šie pasakojimai pagyvina paveldo pristatymą visuomenei, tačiau turi būti aiški takoskyra tarp legendų ir autentiškų faktų. Tai būtų aktualu ne tik vedant turistines ekskursijas, bet ir leidžiant įvairius leidinius, kuriuose pristatoma istorija ir kultūros paveldas.

Apibendrinant galima teigti, kad objektus svarbu išsaugoti, išlaikyti tokios būklės, kuri atliktų kultūrinio ugdymo vaidmenį. Šis vaidmuo yra labai svarbus visuomenei, nes yra asmens ir vietos tapatybės pagrindas.

²⁶³ Čepaitienė, Rasa. *Paveldosauga globaliajame pasaulyje*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2010, p. 24-25.

²⁶⁴ Sandström, Hans. Tradicinių medžiagų ir amatų svarba. In: *Kultūros paveldas ir turizmas*. Vilnius: Kultūros paveldo departamentas, 2009, p. 119.

2.2. Kultūros paveldo išteklių ir kultūrinio turizmo situacija Ukmergės mieste

Kultūros paveldo išteklių gausumas bei jų būklė, gali nulemti kultūrinio turizmo išvystymo situaciją tam tikroje vietovėje. Turistui patrauklūs tie paveldo objektai, kurie turi ne tik didelę kultūrinę vertę, bet taip pat yra pritaikyti lankytojų poreikiams, estetiškai patrauklūs bei įdomūs. Taipogi turistams ypatingai svarbu, ar pakankamai išplėtotą turizmo infrastruktūrą, kuri teikia paslaugas vietos lankytojams bei palengvina prieinamumą prie paveldo objektų. Taigi pirmiausia derėtų gerai išnagrinėti esamą kultūros paveldo išteklių ir kultūrinio turizmo situaciją Ukmergės mieste. Tai padarius bus galima pateikti naudingus praktinius pasiūlymus Ukmergės kultūros paveldo išteklių pažinimui.

Nors Ukmergėje yra gausu kultūros paveldo objektų, tačiau dauguma jų nėra pritaikyti turistų poreikiams. *Ukmergės miesto viešosios turizmo infrastruktūros išvystymo galimybių studijoje*²⁶⁵, pateikiama Ukmergės miesto kultūrinių išteklių analizė bei turistinio patrauklumo vertinimas. Objektų vertinimas atliktas pagal keturis kriterijus: reikšmingumas; turizmo infrastruktūra; turistinis patrauklumas; pritaikymo turizmui svarba. Studijoje nustatyta, kad turizmo požiūriu patraukliausi 6 kultūros paveldo objektai, tai Ukmergės piliakalnis; Ukmergės senamiestis; Senoji miesto vieta; Ukmergės arklių pašto statinių kompleksas; Ukmergės siaurojo geležinkelio stotis ir Ukmergės gaisrinės bokštas.²⁶⁶ Tačiau negalima pilnai sutikti su tokiu skirstymu. Daugiau dėmesį kreipiant į tai, ar objektai pritaikyti turizmui ir koks jų turistinis patrauklumas, galima išskirti šiuos įdomiausius Ukmergės miesto kultūros paveldo objektus: Ukmergės senamiestis, Ukmergės piliakalnis bei gaisrinės bokštas. Taip pat prie patraukliausių objektų priskirtini ir sakraliniai pastatai, kurie pasižymi konfesijų įvairove. Turizmo studijoje išskirti Ukmergės arklių pašto statinių kompleksas bei Ukmergės siaurojo geležinkelio stotis nors ir yra vertingi, tačiau jie visiškai nepritaikyti turistų lankymuisi, o Senosios miesto vietos teritorija sutampa su piliakalnio bei senamiesčio teritorijomis, todėl minėti objektai šioje darbo dalyje atskirai neaptariami. Toliau plačiau analizuojami tie objektai, kurie išskirti pagal tai, ar jie yra pritaikyti turizmui ir patrauklūs lankymuisi.

Vienas iš patraukliausių turizmui kultūros paveldo objektų Ukmergėje yra senamiestis. Ukmergė – vienas iš septynių Lietuvos miestų, kuris gali didžiulis iki šių dienų

²⁶⁵ *Ukmergės miesto viešosios turizmo infrastruktūros išvystymo galimybių studija*, Vilnius: VŠĮ „Turizmo plėtros institutas“, 2008, 80 p.

²⁶⁶ *Ibid*, p. 37-41.

išlikusiais senaisiais pastatais bei gatvių struktūra²⁶⁷. Miestas išlaikė beveik nepakitusią nuo XV a. pab.–XVI a. pr. radialinio plano struktūrą bei gatvių tinklą. Tuo metu pasikeitus pagrindinių kelių trasoms, susiformavo nauja turgaus aikštė, kuri yra beveik toje pačioje vietoje, kur dabartinė miesto aikštė (Kęstučio a.). Senamiestyje vyrauja istorizmo laikotarpio (XIX a. pab.–XX a. I pusės) pastatai, kurie ir iki šių dienų išlaikė savo formas. Turizmo atžvilgiu svarbu tai, kad senamiesčio teritorijoje yra išsidėstę svarbiausi kultūros paveldo ištekliai, todėl dėl nedidelių atstumų, galima aplankyti beveik visas Ukmergės miesto kultūros paveldo vertybes pėsčiomis. Tačiau senamiesčio teritorija nėra pritaikyta turizmui. Visų pirma, susiduriama su elementariausiomis problemomis – trūksta informacinių nuorodų, stendų, kurie supažindintų su Ukmergės senamiesčiu ir jame esančiais objektais ne tik turistus, bet ir paprastus praeivius.

Kaip vieną iš patraukliausių objektų, pritaikytų turistų lankymuisi, galima išskirti ir Ukmergės piliakalnį. 2011 m. laimėjus projektą dėl Ukmergės piliakalnio sutvarkymo ir gavus lėšų iš ES, iki 2013 m. vasaros buvo atlikti piliakalnio papėdės tvarkymo darbai. Ukmergėlės upelio šlaitai iškloti lauko akmenimis, per upelį nutiestas arkos tipo tiltelis. Restauruoti prie piliakalnio esantys griuvėsiai (buv. žydų pirtis). Sumontuota scena, įrengtas amfiteatras. Nutiesti pėsčiųjų ir dviratininkų takai. Numatoma vykdyti ir antrąjį darbų etapą, kurio metu numatyta sumontuoti laiptus į piliakalnį, juos apšviesti, ant piliakalnio iškirsti medžius, kad užkopusiems į jo viršų atsivertų visas Ukmergės vaizdas.²⁶⁸ Pabaigus vykdyti Ukmergės piliakalnio sutvarkymo projektą, jis taps dar patrauklesne turistų traukos vieta.

Kitas atraktyvus objektas turistams - XIX a. pab. statytas gaisrinės bokštas, šiuo metu priklausantis Ukmergės kraštotyros muziejui. Jame įrengta apžvalgos aikštelė į kurią galima pakilti mediniais laiptais. Nuo jos atsiveria puikus vaizdas miestą ir kai kuriuos lankytinus objektus, todėl turistui sukelia teigiamas emocijas. Į šį objektą lankytojai gali pakilti susitarę ir laiką susiderinę su Ukmergės kraštotyros muziejaus darbuotojais.

Ukmergėje gausu įvairių konfesijų maldos namų, kurie gali pritraukti turistus, besidominančius sakraliniu paveldu. Beveik visi maldos namai iki šių dienų atlieka pirminę paskirtį. Tik žydų maldos namuose Didžiojoje Sinagogoje šiuo metu įkurta Ukmergės sporto mokykla, todėl pastatas yra stipriai pakeistas ir iš išorės ir iš vidaus. Su sakraliniu paveldu susijusios ir įvairios laidojimo vietos, kurių Ukmergės mieste yra pakankamai daug. Jų būklė patenkinama, laidojimo vietos nuolatos prižiūrimos ir tvarkomos.

²⁶⁷ Į Lietuvos kultūros vertybių registrą įtraukti Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Kėdainių, Telšių, Trakų ir Ukmergės senamiesčiai. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/>.

²⁶⁸ Sutvarkytas piliakalnis laukia ukmergiškių ir svečių. In: *Gimtoji žemė*, 2013, liepos 30, p. 1, 5.

Beveik visi darbe analizuoti kultūros paveldo objektai (visuomeniniai pastatai, gyvenamieji namai) ir šiuo metu naudojami įvairioms paskirtims. Objektuose įsikūrusios visuomeninės įstaigos, organizacijos, įrengtos komercinės patalpos ar gyvenamieji būstai. Tačiau 5 darbe aprašyti objektai yra arba beveik arba visiškai apleisti ar nenaudojami. Tai buv. mergaičių gimnazijos pastatas (p. 33) kuris yra ir visiškai apleistas ir nenaudojamas. Žydų maldos namai (Vilkmergėlės g. 13) (p. 30), kurie paskelbi valstybės saugomu objektu, iš išorės sutvarkyti, tačiau nenaudojami. Kitas su žydų tauta susijęs objektas – žydų pradinė mokykla (p. 31-32), kuri yra naudojama bendruomenės reikmėms, tačiau pats pastatas yra visiškai apleistas. Geležinkelio stoties pastatas (p. 36-37) taipogi apleistas, tik dalyje jo, įrengtos komercinės patalpos. Bei šiuo metu nenaudojamas ir apleistas vienas iš sovietmečio palikimo objektų – kino teatras „Draugystė“ (p. 51). Nors į pastatą jau nuo 2005 m. planuojama perkelti Ukmergės kraštotyros muziejų, tačiau kol kas čia įsikūrusi tik muziejaus administracija. Šiuo metu kalbama apie tai, kad buvusiam kino teatre bus įkurtas muziejus (galbūt atspindintis sovietmetį) ir rajono reprezentacinė erdvė.²⁶⁹

Darbe analizuota keletas objektų, kurie priklausė buvusioms Ukmergės kareivinėms.²⁷⁰ Rusijos kariuomenė Ukmergėje įsikūrė po 1795 m. XIX a. I. pusėje buvo statomi mediniai kareivinių pastatai, vėliau pradėti statyti ir mūriniai. 1931–1932 m. pastatytos naujos mūrinės Ukmergės kareivinės – didžiausias plano gabaritais tokios paskirties statinys Lietuvoje, kuris iki šių dienų neišliko. 1938 m. Ukmergės kareivinių situacijos plane užfiksuota 48 pastatai, jų tarpe 19 mūrinių. Po Antrojo pasaulinio karo kariniame miestelyje įsikūrė sovietų kariuomenė. Išgriauta daug medinių pastatų. Naujai pastatyta surenkamų pastatų ir daugiabučių gyvenamųjų namų kariškams.²⁷¹ Buvusio karinio miestelio teritorijoje išliko nemažai mūrinių kareivinėms priklausiusių pastatų, tačiau dauguma jų apleisti ir nenaudojami. 2007 m. buvo nutarta visą karinio miestelio teritoriją pritaikyti visuomeninėms reikmėms. Čia turėjo būti įkurtas militarinių pramogų parkas, amatų miestelis, laisvalaikio pramogų parkas, įkurti ekspoziciniai namai. Projektas buvo pradėtas įgyvendinti, buvo gauta parama iš ES, teritorijos grunto parengimui, miestelio pastatų likvidavimui ir dokumentų rengimui.²⁷² Tačiau visas projektas taip ir liko neįgyvendintas, nes jam reikėjo daug lėšų. Tai būtų buvęs unikalus pramogų kompleksas, pritraukęs ne tik Lietuvos, bet ir užsienio turistus. Šiuo metu Ukmergės karinio miestelio

²⁶⁹ Gryninama Ukmergės muziejaus vizija. In: *Ukmergės žinios* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://ukzinius.lt/kult%C5%ABra/3267-gry%C2%ADni%C2%ADna%C2%ADma-uk%C2%ADmer%C2%ADg%C4%97s-mu%C2%ADzie%C2%ADjaus-vi%C2%ADzi%C2%ADja.html>.

²⁷⁰ Pastatas Deltuvos g. 19, p. 32-33; Pastatas Deltuvos g. 10 C, p. 33.

²⁷¹ Ukmergės karinis miestelis. In: *Architektūros ir urbanistikos tyrimų centras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/public/HeritageObject.aspx?id=1558>.

²⁷² Ukmergėje bus įkurtas kompleksinis poilsio, švietimo, prekybos ir pramogų parkas. In: *Bernardinai* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/archyvas/straipsnis/58339>.

teritoriją ketinama pritaikyti miesto plėtrai. Numatyta šioje vietoje statyti gyvenamuosius namus, komercinės paskirties objektus, o pirminio sumanymo atsisakyta.

Vietovės turistiniam patrauklumui ir prieinamumui labai svarbi turizmo infrastruktūra. Pagal LR Turizmo įstatymą²⁷³, *turizmo infrastruktūra* – tai, statiniai ir įrenginiai, kiti objektai (turizmo trasos, pėsčiųjų (dviračių) takai, poilsio, apžvalgos ar stovėjimo aikštelės, stovyklavietės ir jų įrenginiai, paplūdimių įrenginiai, informacijos, higienos ir atliekų surinkimo, kiti renginių, lankytojų aptarnavimo ir poilsio objektai), skirti turistinių objektų lankymui ir (ar) poilsio organizavimui.

Vienas iš svarbiausių turizmo infrastruktūros elementų – informacijos šaltiniai. Tačiau Ukmergės mieste pastebimas didelis turistinės informacijos trūkumas. Pačiame mieste nėra nuorodų į lankytinus objektus, nėra informacinių stendų, tik ant kai kurių pastatų yra memorialinės lentos. Turistui sunku identifikuoti vietą, kurioje jis yra, o tuo labiau gauti apie ją istorinę informaciją. Tai apsunkina turistų savarankišką lankymąsi mieste. Tik šiais, 2014 m. Ukmergės turizmo ir verslo informacijos centro (toliau TVIC) iniciatyva ant autobusų stotelių užklijuoti žemėlapiai, kurie pristato centrinę senamiesčio dalį, nurodo lankytinus objektus ir kitus turistui svarbius objektus (maitinimo, apgyvendinimo įstaigas ir kt.).

Atvykusiems į miestą turistams, ar vietiniams gyventojams, informacijos apie lankytinus objektus gali suteikti minėtas TVIC²⁷⁴. Tačiau šis centras dirba tik darbo dienomis, o savaitgaliais kuomet galimas didesnis turistų srautas, nedirba. Tai sudaro sunkumus rasti informacijos apie Ukmergėje esančias lankytinas vietas. Todėl norint aplankyti kultūros paveldo objektus, reikalinga patiems lankytojams pasiruošti ir savarankiškai susirasti informacijos. Šiais, šiuolaikinių technologijų, laikais, informacija lengviausiai prieinama internetu. Informacija apie turizmą Ukmergėje yra talpinama dviejose svetainėse: Ukmergės rajono savivaldybės (www.ukmerge.lt) ir TVIC (<http://www.ukmergeinfo.lt/>). Ukmergės rajono savivaldybės internetiniame puslapyje pateikiama trumpa informacija apie turizmo paslaugas Ukmergės rajone, čia galima rasti žemėlapius, sudarytus maršrutus po miestą ir rajoną, informacinius leidinius, su turizmu susijusius dokumentus. TVIC internetiniame puslapyje pateikiama daugiau informacijos apie turizmo galimybes Ukmergėje. Čia pateikiami lankytinų vietų aprašymai, turizmo maršrutai, įvairių pramogų pasiūlymai, turizmo infrastruktūros informacija bei kita naudinga informacija miesto svečiams.

Šiose svetainėse siūloma keletas turistinių maršrutų, kuriais naudojantis būtų galima pažinti Ukmergės miesto vertybes. Vienas iš siūlomų maršrutų - *Senoji Ukmergė*, kuriame

²⁷³ Lietuvos Respublikos Turizmo įstatymas. In: *Lietuvos Respublikos Seimas* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=404344.

²⁷⁴ 2002 m. įkurtas Ukmergės rajono verslo informacijos centras, o 2006 m. pakeistas pavadinimas į Ukmergės turimo ir verslo informacijos centras ir išplėstos centro funkcijos.

siūloma aplankyti 12 objektų. Kitas maršrutas *Šventosios upe* – siūlomas vandens turizmo mėgėjams. Keliaujant Šventosios upe pro Ukmergės rajoną, siūloma stabtelėti poilsiui mieste bei aplankyti muzeijų, piliakalnį ir arklių pašto stotį.²⁷⁵ 2014 m. parengtas minėtas turistinis žemėlapis *Sveiki! Aš-Ukmergės senamiestis*. Žemėlapyje pavaizduoti kultūros paveldo objektai esantys Ukmergės senamiestyje bei visa kita reikalinga informacija turistui – kur yra turizmo informacijos centras, viešbutis, muziejus, maitinimo įstaigos, prekybos centras ir kita.²⁷⁶ Šalia žemėlapio įkelta trumpa tekstinė dalis apie atskirus objektus lietuvių ir anglų kalbomis. Joje pateikta trumpa informacija apie patį senamiestį ir 13 jame esančių objektų. Šis žemėlapis naudingas norintiems pažinti miesto senamiestį. Jame pažymėti svarbiausi objektai, tačiau norintiems sužinoti daugiau informacijos apie miestą ir jame esančias kultūros vetybes, parengtas žemėlapis gali pasirodyti kiek per siaurias ir pristatantis per mažai objektų, nes apima tik centrinę Ukmergės senamiesčio dalį. Dar vienas parengtas informacinis bukletas, kuriame siūlomas maršrutas pristatantis žydų praeitį - *Ukmergės žydų bendruomenė*. Jame yra žemėlapis, kuriame sužymėti 7 objektai, kurie susiję su žydų praeitimi, taip pat pateikiami tų objektų aprašymai lietuvių ir anglų kalbomis.²⁷⁷ Kiti TVIC siūlomi maršrutai daugiau orientuoti ne į miesto lankytinus objektus, bet į viso Ukmergės rajono kultūros paveldo išteklius.

Abiejose minėtose internetinėse svetainėse (Ukmergės rajono savivaldybės (www.ukmerge.lt) ir TVIC (<http://www.ukmergeinfo.lt/>)), kai kuri informacija dubliuojasi, be to, jos abi pateikia fragmentiškas ir neišsamias žinias apie Ukmergės miesto lankytinus objektus. To neužtenka norint išsamiau susipažinti su Ukmergės miesto kultūros paveldo ištekliais, todėl savarankiškai ruošiantis būtų galima naudotis papildoma literatūra. Tačiau šiuo metu, pavienius Ukmergės lankytinus objektus pristato tik informaciniai, reprezentaciniai leidiniai, bei bendri visai Lietuvai išleisti kelionių vadovai. Nors informaciniai leidiniai atnaujinami, papildomi, tačiau esmė išlieka ta pati – supažindinti visuomenę su Ukmergės rajono istorija, gamta, verslo plėtra, socialiniu ir ūkiniu gyvenimu bei lankytinomis vietomis, žymiais krašto žmonėmis. Tokie leidiniai leisti 1993 m.²⁷⁸, 1999 m.²⁷⁹, 2000 m.²⁸⁰, 2006 m.²⁸¹, 2008 m.²⁸² Šiuo metu naujausia knyga, išleista 2013 m., *Ukmergė: informacinis-*

²⁷⁵ Maršrutai. In: *Ukmergės turizmo ir verslo informacijos centras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmergeinfo.lt/marsrutai/>.

²⁷⁶ Ukmergės senamiesčio žemėlapis. In: *Ukmergės turizmo ir verslo informacijos centras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmergeinfo.lt/turizmas-ukmergeje/ukmerges-miesto-zeme-lapis/>.

²⁷⁷ Turizmas. In: *Ukmergės rajono savivaldybė* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmerge.lt/index.php?293902817>.

²⁷⁸ *Kviečiame ukmergiškius ir jų svečius: informacinis-reklaminis leidinys*. Ukmergė: Verslininkas, 1993, 31 p.

²⁷⁹ *Ukmergė pristato...* Ukmergė: Ukmergės raj. s-bė, 1999, 64 p.

²⁸⁰ *Ukmergė: dabartis ir perspektyvos*. Ukmergė: Valdo leidykla, 2000, 15 p.

²⁸¹ *Ukmergė: informacinis-reprezentacinis leidinys*. Vilnius: Ekspres leidyba, 2006, 96 p.

reprezentacinis leidinys, kuri laisvai prieinama internete²⁸³. Taip pat kai kurie lankylini objektai įtraukti į išleistus kelionių vadovus skirtus keliauti po Lietuvą. Pavyzdžiui *Lietuva: 100 vietų, kurias turite pamatyti*²⁸⁴, Algimanto Semaškos ir Ingridos Semaškaitės *Visa turistinė Lietuva*²⁸⁵ ir kt. Tačiau visuose minėtuose leidiniuose pateikiama tik fragmentiška informacija apie pavienius objektus.

Be informacinės sklaidos apie turizmo išteklius, turizmo infrastruktūrai svarbi apgyvendinimo ir maitinimo įstaigų pasirinkimo galimybė bei teikiamų paslaugų kokybė. Ukmergės mieste yra labai menka apgyvendinimo įstaigų pasirinkimo įvairovė, nes šias paslaugas teikia tik du, 3 žvaigždučių viešbučiai: „Big stone“ ir Ukmergės sveikatingumo centro „Sinergija“ viešbutis. Kitų apgyvendinimo sektoriaus paslaugų Ukmergėje nėra. Nors mieste galima gauti tik gana aukšto lygio apgyvendinimo paslaugas, tačiau tai gali būti ir trūkumas, kadangi turistai turės ieškoti pigesnio nakvynės varianto toliau už miesto ribų.

Maitinimo paslaugos, kaip ir apgyvendinimas yra svarbi turizmo paslaugų sudėtinė dalis. Šiuo metu Ukmergės mieste maitinimo paslaugas teikia 16 įstaigų (3 restoranai, 8 kavinės, 5 picerijos). Turistams patraukios maitinimo įstaigos gali būti šios: kavinė „Piliakalnis“ įsikūrusi šalia Ukmergės piliakalnio, įrengta lauko kavinė, nuo kurios atsiveria puikus vaizdas į piliakalnį; kavinė „Du bokalai“ įsikūrusi buvusiuose žydų našlaičių namuose bei restoranas „Vilkmergė“ – seniausia Ukmergėje veikianti maitinimo įstaiga nuo 1965 m. Turizmo požiūriu svarbią reikšmę vaidina tradicinių patiekalų ir gėrimų gamyba, tačiau Ukmergės mieste esančios maitinimo paslaugos neišsiskiria tradicijomis.

Ukmergė turinti daug reikšmingų kultūros paveldo išteklių, turi dideles galimybes plėtoti turizmo paslaugas. Ukmergės turistinis potencialas šiuo metu yra pakankamai didelis, tačiau reikia pasistengti išnaudoti visus turimus išteklius ir galimybes. Ukmergės miestas dėl patogios geografinės padėties yra svarbus nacionaliniuose maršrutuose. Pagal Nacionalinę turizmo plėtros 2007–2013 metų programą Ukmergė patenka į du nacionalinius maršrutus: Ukmergės miesto senamiesčio zona, yra įtraukta į *Lietuvos senamiesčių turistinį maršrutą*, bei Ukmergės rajono sav. įtraukta į *Rytų Aukštaitijos turistinį maršrutą*. Įtraukus regioną į nacionalinius maršrutus, teikiamas turizmo infrastruktūros plėtros prioritetą sukuriama didelės kultūrinio turizmo plėtros galimybės lankomiems objektams²⁸⁶ Tačiau naujoje 2014–2020 m.

²⁸² *Ukmergė svarbiam sprendimui*. Ukmergė: Valdo leidykla, 2008, 24 p.

²⁸³ *Ukmergė: informacinis-reprezentacinis leidinys*. Ukmergė: Ukmergės raj. s-bė, 2010, p. 3 [žiūrėta 2014 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: http://www.ukmergeinfo.lt/wp-content/uploads/2013/01/knyga_ukmerge.pdf.

²⁸⁴ *Lietuva. 100 vietų, kurias turite pamatyti.*/ sud. V. Kandrotas, Kaunas: Terra publica, 2012, 155 p.

²⁸⁵ Semaška, Algimantas; Semaškaitė, Ingrida. *Visa turistinė Lietuva*, Vilnius: Algimantas, 2012, 879 p.

²⁸⁶ Dėl nacionalinės turizmo plėtros 2007–2013 metų programos patvirtinimo. In: *Lietuvos Respublikos Seimas* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=325084&p_query=&p_tr2=

*Nacionalinėje turizmo plėtros programoje*²⁸⁷ Ukmergė nepatenka į prioritetinius turizmo plėtros regionus kultūrinio turizmo plėtotės atžvilgiu. Todėl tai gali sumenkinti jos vaidmenį ateityje. Ukmergės miestą kerta dvi nacionalinės trasos – vandens turizmo ir autoturizmo, prie kurių numatyta ir suplanuota gausi viešoji turizmo infrastruktūra. Ukmergės rajoną ir miestą kerta nacionalinė *Šventosios upės vandens turizmo trasa*²⁸⁸ ir nacionalinė autoturizmo trasa *Aukštaitijos keliai*²⁸⁹. 2013 m. parengtas *Ukmergės rajono dviračių takų specialusis planas*. Numatyta įrengti dviračių takus bei dviračių infrastruktūros objektus ne tik mieste, bet ir rajone. Ukmergės raj. kerta nacionalinė trasa Čiobiškis-Ukmergė-Ramygala-Krekenava. Šiuo metu dviračių takai mieste įrengti šalia Šventosios upės pakrantės ir Ukmergės piliakalnio, bei atskiros pėsčiųjų-dviratinkų takų atkarpos. Numatoma, kad esamos ir numatomos dviračių trasos sujungs gyvenamąsias vietas su pagrindiniais vietiniais traukos centrais Ukmergės rajone, svarbiausi objektai bus patogiai pasiekiami dviračių transportu.²⁹⁰

Tarptautiniu mastu Ukmergė gali būti patraukli dėl istorinių projektų apimančių kelias valstybes. Vienas jų – projektas *Gediminaičių kelias*, prie kurio miestas prisijungė 2014 m. (kiti Lietuvos miestai – Kaunas ir Trakai). Miestai įsipareigojo plėtoti Gediminaičių dinastijos kultūrinį ir istorinį paveldą, sukurti tarptautinį turistinį maršrutą „Gediminaičių kelias“ Baltarusijos, Lietuvos, Lenkijos ir Ukrainos teritorijose, prisidėti prie istorinių vietų, susijusių su Gediminaičių dinastija, atkūrimo ir atgaivinimo.²⁹¹ Kitas istorinis projektas, vykdomas šiais 2014 m. (gegužės 12 – birželio 1 d.) – „Pašto kelias kelio Sankt Peterburgas–Kaunas–Varšuva“. Tai projektas, kurio metu patyrę karietų važnyčiotojai ir juos lydintys raiteliai keliauja senuoju Sankt Peterburgas–Kaunas–Varšuva arklių pašto keliu, šiandien jungiančiu keturias nepriklausomas valstybes: Lietuvą, Latviją, Rusiją ir Lenkiją. Šiais metais rengiamu žygiu siekiama ne tik atgaivinti ir permąstyti istorinių įvykių svarbą, bet ir didinti Lietuvos žirgininkystės sektoriaus patrauklumą tarptautiniu mastu bei populiarinti gyvąjį paveldą –

²⁸⁷ Lietuvos turizmo plėtros programa 2014–2020 m. In: *Lietuvos Respublikos Ūkio ministerija* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: http://www.ukmin.lt/web/lt/turizmas/nacionaline_turizmo_pletros_programa.

²⁸⁸ Nacionalinių vandens turizmo trasų specialusis planas. In: *Lietuvos Respublikos Ūkio ministerija* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: http://www.ukmin.lt/uploads/documents/imported/lt/veikla/veiklos_sritys/turizmas/aktai/vandens%20turizmo%20aiskinamasis-sprendiniai.pdf.

²⁸⁹ Nacionalinio lygmens autoturizmo specialusis planas. In: *Lietuvos Respublikos Ūkio ministerija* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: http://www.ukmin.lt/uploads/documents/imported/lt/veikla/veiklos_sritys/turizmas/aktai/Autotrasu_sistema.png.

²⁹⁰ Dviračių trasų specialiojo plano koncepcija. In: *Ukmergės rajono savivaldybė* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmerge.lt/go.php/lt/Informacija-apie-rajono-dviraciu-trasu-specialuji-plana/2408>.

²⁹¹ Istorinė vieta, susijusi su Gediminaičių dinastija – Ukmergės piliakalnis. XIII a. ant jo stovėjo Gediminaičio Jogailos pilis. Atlaikiusi daugybę kryžiuočių antpuolių, 1391 m. dviejų Gediminaičių – Vytauto ir Jogailos kovų metu ji buvo sudeginta. Ukmergė prisijungė prie istorinio „Gediminaičių kelio“. In: *Ukmergiėtis* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: http://ukmergiėtis.balsas.lt/naujienos/naujienos/_ukmerge-prisijunge-prie-istorinio-gediminaičiu-kelio-6689/.

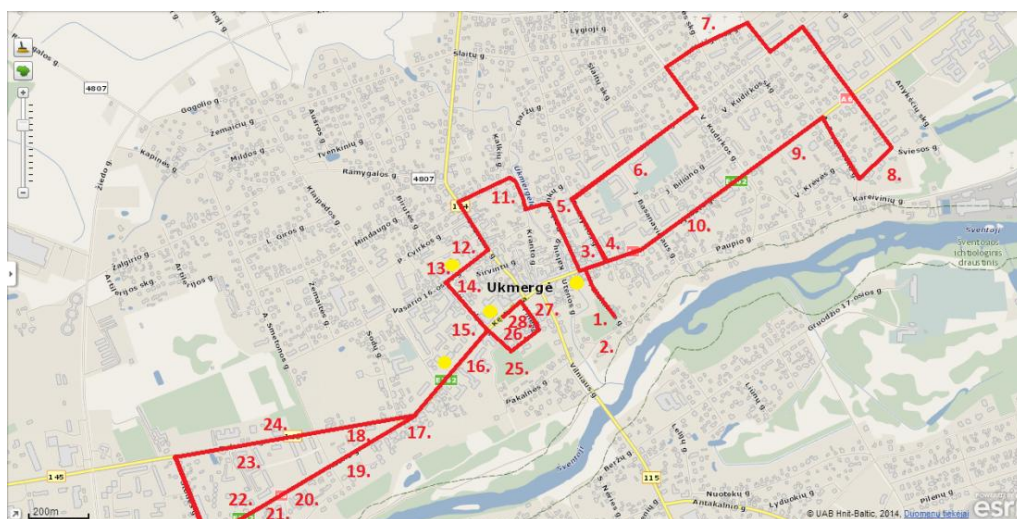
unikalią žemaitukų veislę.²⁹² Šis kelias kerta ir Ukmergės miestą, kuriame yra tiesiogiai su istoriniu keliu susijusi Arklių pašto stotis. Šis projektas yra puikus pavyzdys, kaip įdomiai galima aplankyti kultūros paveldo objektus pasirinkus vieną temą.

Dėl kultūros paveldo išteklių gausumo mieste, nacionalinių turizmo maršruto kelių bei tarptautinių projektų, Ukmergės miestas gali tapti svarbiu turizmo traukos centru. Be to, šiltuoju metų laiku, per Ukmergę kerta dideli srautai žmonių traukiančių poilsiauti į Aukštaitiją. Tačiau šis potencialas neišnaudojamas. Todėl, kad Ukmergė taptų turizmo traukos centru, reikalinga tinkamai panaudoti kultūros paveldo išteklius bei tinkamai išplėtoti turizmo infrastruktūrą.

2.3. Turizmo plėtros galimybės Ukmergėje

Kultūros paveldo animavimas suteikia turistinį patrauklumą. Rengiami įvairūs edukaciniai užsiėmimai, organizuojami renginiai bei ekskursijos gali pritraukti lankytojus pažinti miesto istoriją daugeliui priimtinais būdais. Parengti turizmo maršrutai – vieni iš lengviausiai prieinamų būdų pažinti miestą, leidžiantys savarankiškai arba su gidu aplankyti vertingus objektus. *Turizmo maršrutas* – tai iš anksto pagal kelionės turizmo tikslais tematiką suplanuotas vykimo kelias, jungiantis vienoje ar keliose gyvenamosiose vietovėse turistų lankomas vietas ir turistų aptarnavimo objektus.²⁹³ Svarbiausia, kad parengtas maršrutas būtų įdomus ir atskleistų išsamią ir vertingą informaciją. Todėl išanalizavus Ukmergės miesto kultūros paveldo išteklius, buvo parengti turistiniai maršrutai, kurių tikslas supažindinti visuomenę su Ukmergės miesto vertybėmis, atspindinčiomis miesto istorinę raidą.

2.3.1. Turistinis maršrutas: „Ukmergės miesto kultūros paveldo vertybės“

²⁹² *Pašto kelias Sankt Peterburgas–Kaunas–Varšuva* [žiūrėta 2014 m. gegužės 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.pastokelias.lt/>.

²⁹³ Lietuvos turizmo plėtros programa 2014–2020 m. In: *Lietuvos Respublikos Ūkio ministerija* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: http://www.ukmin.lt/web/lt/turizmas/nacionaline_turizmo_pletros_programa.

Sudarytas turistinis maršrutas apima didelę miesto teritoriją ir supažindina su beveik visais darbe analizuotais objektais. Šis maršrutas skirtas keliaujantiems pėsčiomis, tačiau jį galima apvažiuoti ir su dviračiais. Atsižvelgiant į turistų poreikius, galimybes, metų laikus, tuo metu vykstančius renginius, maršrutą galima koreguoti pagal esamą situaciją. Maršruto kelią galima dalinti į kelias dalis ir atsisakyti kažkurios trasos. Priede Nr. 2 pateikiami atskirų maršruto dalių žemėlapiai (p. 92-93). Juose nurodyta, kiekvienai miesto daliai, skirtinga objektų seka, dėl galimybės pasirinkti norimą kelią. Siekiant sutrumpinti kelionę ir atsisakyti tam tikros maršruto dalies tikslingiausia būtų miesto centrą jungti su kita pasirinkta miesto dalimi.

Pateiktame maršruto variante, ekskursija pradedama ties Ukmergės miesto kūrimosi simboliu – piliakalniu, baigiama prie Lietuvos Nepriklausomybės paminklo taip siekiant atskleisti miesto raidos nuoseklią chronologiją. Keliaujama remiantis skaičių seka. Maršrutas sudarytas žiediniu principu, kad pradėjus ekskursiją vienoje vietoje, jos pabaigoje grįžtama į beveik tą pačią vietą. Šis maršrutas gali būti tinkamas ekskursijai su gidu, kuris ne tik lydės kelionės metu, bet ir papasakos apie konkrečius objektus. Žemėlapyje pažymėtos siūlomų maitinimo įstaigų vietos (geltonos spalvos apskritimo forma).

Pavadinimas. „Ukmergės miesto kultūros paveldo vertybės“

Tikslinė grupė. Lankytojai, kurie siekia praleisti laisvalaikį pagal savo interesus; Turistai norintys susipažinti su kraštovaizdžiu, architektūra, kultūriniu paveldu; Moksleivių grupės, suaugusiųjų grupės, pavieniai turistai, keliaujantys pėsčiomis arba dviračiais.

Atstumas. ~ 8 km.

Preliminari maršruto trukmė: ~ 2 val. be gido, ~ 4 val. su gidu.

Maitinimas: restoranas „Vilkmergė“, kavinės „Du bokalai“, „Piliakalnis“, „Greita“.

Objektai:

1. Piliakalnis. Piliakalnis yra Ukmergės miesto susikūrimo simbolis, nes nuo jo pradėjo formotis visa gyvenvietė. Pagal šiuo metu atliktus žvalgomuosius archeologinius tyrimus aplink piliakalnį, jis datuojamas XIV-XV a. viduriu. Ant piliakalnio stovėjo Vilkmergės pilis minima iki XV a. vid. (žr. p. 19-20).

2. Ukmergės Švč. Dievo Motinos Globėjos (Pokrovo) sentikių cerkvė (Švč. Panelės užtarytojos) (Paupio g. 5). Senktikių cerkvė yra šalia Ukmergės piliakalnio. Sentikių Šv. Nikolo religinė bendruomenė Umergėje susibūrė 1863 m. Manoma, kad Ukmergės Švč. Panelės Užtarytojos (Pokrovo) sentikių cerkvė pastatyta 1865 m. Tai medinės architektūros paveldo objektas (žr. p. 27).

3. Ukmergės „Saulės“ gimnazija (Vytauto g. 20). Šis objektas buvo pastatytas apie 1840 m. kaip bajorų vaikų mokykla. 1918 m. jame buvo įkurta pirmoji lietuviška gimnazija

Ukmergėje, pavadinta „Saulės“ gimnazija. Gimnazija šiame pastate veikė iki 1938 m. kuomet buvo pastatyti nauji rūmai (dab. A. Smetonos gimnazija) (žr. p. 30-31).

4. Dumbrių namas (Vytauto g. 22). Gyvenamasis namas 1934 m. pastatytas Ukmergės ligoninės chirurgo Aleksandro Dumbrio (1900-1954 m.) Tarpukariu pastate veikė privati Dumbrio klinika. Dumbriams namas priklausė iki 1940 m., kuomet jis buvo nusavintas Raudonosios Armijos reikalams. Po II-ojo Pasaulinio karo čia įsikūrė Ukmergės rajoninė biblioteka (žr. p. 45-46).

5. Šv. Petro ir Šv. Povilo bažnyčia (Bažnyčios g. 8). Bažnyčios teritorijoje jau 1387 m. karaliaus Jogailos įsakymu buvo pastatyta pirmoji miesto parapijinė bažnyčia. Dabartinė bažnyčia pastatyta 1800–1818 m. (žr. p. 24-25).

6. Ukmergės Antano Smetonos gimnazija (J. Basanavičiaus g. 7) Šis objektas buvo pastatytas 1938 m., jau veikusiai Ukmergės „Saulės“ gimnazijai, kuriai reikėjo daugiau ir didesnių patalpų mokiniams. Gimnazija pavadinta Antano Smetonos vardu. Projekto autorius – architektas Feliksas Bielinskis (žr. p. 44-45).

7. Senosiose miesto kapinėse esantys objektai (Vaižganto kapinės) (Vaižganto g.) Šiose kapinėse yra Lietuvos karių kapai. Čia palaidoti 1919–1926 m. nepriklausomybės kovose su bermontininkais ir lenkais žuvę kariai (virš 60 asmenų). Paminklas pastatytas 1923 m. (žr. p. 46). Taipogi čia yra Ukmergės kapinių koplyčia, kurios pastatymo iniciatorius buvo vyskupas M. Valančius. 1868 m. jau buvo išmūryti koplyčios pamatai (žr. p. 39-40).

8. Šv. Prisikėlimo cerkvė (Kareivinių g. 38) Dabartinės Šv. Prisikėlimo cerkvės vietoje, XIX a. vid. buvo kapinės (išlikusios iki šių dienų). 1882 m. buvo pastatyta siena iš lauko akmenų. 1868–1869 m., kapinėse buvo pastatyta dabartinė nedidelė cerkvė (žr. p. 27-28).

9. Žydų ligoninės pastatas (Vytauto g. 75A) Šiai naujajai žydų ligoninei statyti projektas buvo parengtas 1888 m. Ji buvo pastatyta 1893-1895 m. Nors ligoninė buvo įkurta žydų, tačiau ja naudojosi visi miesto ir apskrities ligoniai (žr. p. 34).

10. Deveikio namas (Vytauto g. 49) Tai vadinamas „Meškų namas“. Jį pastatė svarbūs Ukmergės verslininkai Kazimieras Deveikis su žmona Teofile 1912-13 m. Namas žymus horeljefinėmis lokių skulptūromis ir tuo, kad pastačius namą jis buvo papuoštas Vyčio herbu. Caro policija Vytį norėjo nuimti, bet savininkas apsigynė aiškindamasis, kad tai Šv. Jurgis. (žr. p. 38-39).

11. Žydų maldos namų pastatas (Vilkmergėlės g. 13). Ukmergėje buvo keletas žydų maldos namų. Nuo buvusios gatvės pavadinimo šie maldos namai buvo vadinami Egipto maldų namais. Jie pastatyti 1889 m. (žr. p. 30).

- 12. Žydų pradinė mokykla** (Vasario 16-osios g. 11). Tai žydų mokyklos pastatas, kurio statybas parėmė iš Ukmergės kilęs žydas Ch. Freinkelis. Mokykla pastatyta 1898 m. Pamokos vyko hebrajų kalba (žr. p. 31-32).
- 13. Žydų našlaičių namai** (Vasario 16-osios g. 15) Šiame pastate buvo žydų našlaičių namai, įkurti apie 1922 m. Amerikos žydo M. Rozenbliumo lėšomis. Objektas pastatytas pagal inžinieriaus B. Klingo projektą (žr. p. 42-43).
- 14. Didžioji žydų sinagoga** (Vienuolyno g. 2). Pirmą kartą dokumentuose minima 1721 m. sinagoga buvo medinė ir stovėjo maždaug toje pačioje vietoje kaip ir ši sinagoga. 1851 m. sinagoga buvo perstatyta. Ji tapo dideliu mūriniu stačiakampio plano pastatu (žr. p. 28-30).
- 15. Švč. Trejybės bažnyčia** (Kauno g. 1). Šios bažnyčios pirmtakė Pijorų Švenčiausios Maloningosios mergelės bažnyčia. Šioje vietoje XVIII a. vid. buvo pastatyta medinė pijorų bažnyčia, vienuolynas ir mokykla. 1861 m. pijorų bažnyčia buvo uždaryta ir sugriauta. Jos vietoje pastatyta cerkvė 1865-1869 m., kuri 1918 m. buvo perduota katalikams (žr. p. 25-26).
- 16. Akmuo prie Ukmergės kultūros centro** (Kauno g.) Akmuo prie Ukmergės Kultūros centro yra geologinis gamtos paveldo objektas. Riedulys buvo aptiktas prie Šventosios upės kasant molio karjerą, 7 m. gylyje. Akmuo sveria apie 75 tonas. Jis buvo pastatytas pažymint miesto 750 metų sukaktį (žr. p. 52).
- 17. Ukmergės bankas** (Kauno g. 30). Tai tarpukario architektūros paveldo objektas, statytas XX a. 3 deš. Projekto autorius nežinomas. 2007 m. buvo restauruotas. Restauracijos autorius A. Gvildys (žr. p. 43-44).
- 18. Skulptūra „Trys vėliavnešiai“.** „Vėliavnešiai“ – sovietmečio palikimo simbolis Ukmergėje. Ši skulptūra buvo pastatyta 1975 m. Ukmergės miesto centre, Kęstučio aikštėje (tuometinėje Tarybų aikštėje), nugriauto Nepriklausomybės paminklo vietoje. Atgavus Lietuvai nepriklausomybę perkelta į dabartinę vietą (žr. p. 51-52).
- 19. „Stribų“ būstinė** (Kauno g. 66). Sovietmečiu, 1946-1950 metais, čia buvo kalinami gynėjai už Lietuvos laisvę – čia veikė Ukmergės apskrities „stribų“ būstinė (žr. p. 50-51).
- 20. Ukmergės arklių pašto stoties statinių kompleksas** (Kauno g. 80). Lietuvoje tiesiant Sankt Peterburgo-Varšuvos trakto Kauno-Daugpilio ruožą (1830–1835 m.), kelias ėjo ir pro Ukmergės miestą. Naujam plentui reikėjo ir naujos didelės stoties. Jos projektą 1834 m. paruošė V. Ritšelis (žr. p. 35-36).
- 21. Namas su liaudies architektūros elementais** (Kauno g. 86). Medinis gyvenamasis namas pastatytas XIX a. pab. (žr. p. 37).
- 22. Siaurojo geležinkelio stoties pastatas** (Kauno g. 37 b). Siaurasis geležinkelis buvo nutiestas ir iš Jonavos į Ukmergę vokiečių įsakymu 1916 m. Šis, XIX a. pab. pastatas buvo pritaikytas siaurojo geležinkelio reikmėms, čia buvo įkurta stotis (žr. p. 36-37).

23. Buv. mergaičių gimnazija (Deltuvos g. 10 C). Objektas yra XX a. pr. paminklas, Žinoma, kad jame 1908 m. buvo įkurta visuomeninė 7 klasių mergaičių mokymo įstaiga, 1912 m. buvo pertvarkyta į gimnaziją. Vėliau pastatas buvo naudojamas Ukmergės kareivinių reikmėms (žr. p. 33).

24. Buv. berniukų gimnazija (Deltuvos g. 19) Pagal archyvinę nuotrauką galima spręsti, kad 1913 m. čia veikė Ukmergės miesto berniukų gimnazija. Vėliau pastatas naudotas kareivinių reikmėms. Šiame pastate buvo įkurtos artilerijos grupės kareivinės (žr. p. 32-33).

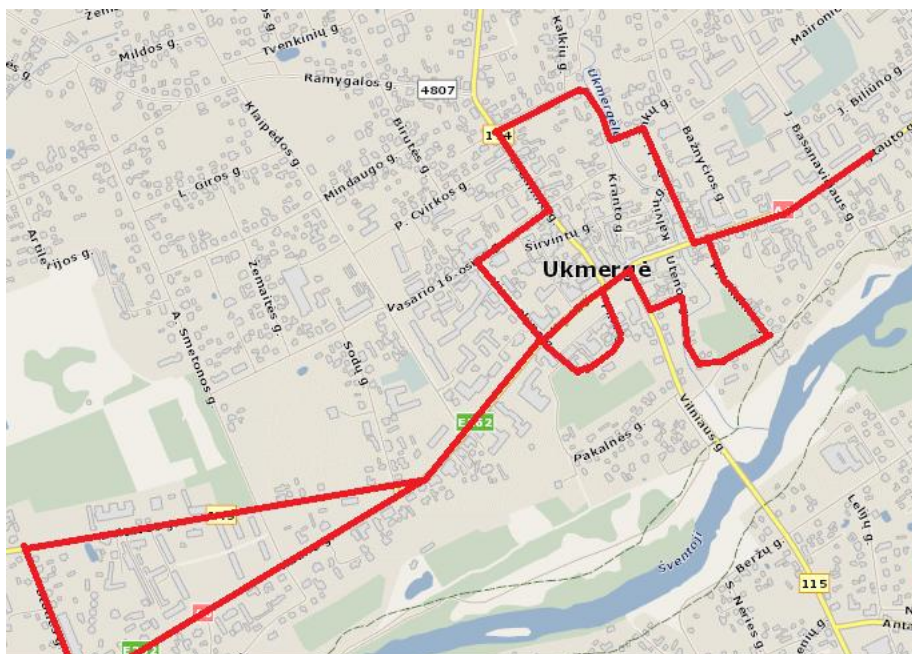
25. Pilies kalnas. Ant šio kalno XV a. pr. buvo pastatyta mūrinė pilis, kuri 1794 m. buvo susprogdinta. Teigiama, kad jos pamatus dar buvo galima matyti Pirmojo pasaulinio karo metais, o iš išardytų pilies griuvėsių pastatyti keli mūriniai namai Vilniaus g. (žr. p. 19-20).

26. Ukmergės gaisrinės bokštas (Pilies g. 9) Šiuo metu čia veikia apžvalgos aikštelė, todėl, visi norintys gali iš viršaus pažvelgti į Ukmergės miestą (žr. p. 34-35).

27. Ukmergės kino teatro „Draugystė“ pastatas (Kęstučio a. 9). 330 vietų kino teatro pastatas buvo pastatytas 1954 m. pagal tipinį sovietmečio laikų projektą (žr. p. 51).

28. Lietuvos Nepriklausomybės paminklas (Kęstučio a.) Paminklo maketą 1928 m. parengė L. Truikys. 1930 m. jį pradėjo statyti skulptorius Silvanas Eugenijus Jakševičius Nugriautas ir užkastas 1951 m. Atstatytas iš užkastų paminklo dalių 1990 m. (žr. p. 47-48).

2.3.2. Orientacinis turistinis maršrutas „Atrask senąją Ukmergę“

Orientacinis turistinis maršrutas skirtas keliauti savarankiškai. Pagal duotas nuotraukas ir objektų aprašymus turistai turi atpažinti ir surasti objektus. Pateikti objektų aprašymai padeda ne tik surasti objektą, bet ir susipažinti su jo istorija. Tokiu būdu keliaujant lavinama žmogaus atmintis, jis intensyviau įsiskaito į objekto istoriją, o tai padeda ilgiau ją

atsiminti. Be to, niekas kitas taip nepadedą įsisavinti kažko naujo kaip atraktyvumas, kadangi atsiranda poreikis panaudoti turimas žinias. Maršrutas tinkamas orientacinių varžybų organizavimui.

Orientacinės kelionės pėsčiomis reikalauja išvermės ir miesto pažinimo. Pėsčiomis keliaujant po Ukmergės miestą bus susipažinama ir prisimenama jo praeitis. Sekant fotografijas nueinama maršrutu, kuris pristato Ukmergės miesto istoriją, supažindina su reikšmingais kultūros paveldo objektais. Ukmergės miestą ir jo istoriją žinantiems, siūloma pasitelkti tik nuotraukomis, o miesto svečiams ir žemėlapiu, kuriame pažymėta maršruto trasa. Keliaujant šia trasa stengiamasi atpažinti objektus pavaizduotus nuotraukose. Viso objektų – 15, fotografijų – 14. Fotografijos kartu su tekstu apie objektus pateikiamos darbo priede Nr. 3.

Pavadinimas. „Atrask senąją Ukmergę“

Tikslinė grupė. Lankytojai, kurie siekia praleisti laisvalaikį pagal savo interesus ir originaliai; Turistai norintys susipažinti su kraštovaizdžiu, architektūra, kultūriniu paveldu; Moksleivių grupės, popamokinės veiklos būrelių vadovai ir moksleiviai, mėgstantys aktyvų, pažintinį poilsį.

Atstumas. Nueinama apie 5,5 km.

Preliminari maršruto trukmė: ~ 1:30 val. jeigu nenukrypstama nuo trasos.

IŠVADOS

- Ukmergė yra vienas seniausių Lietuvos miestų. Pagal šiuo metu turimus archeologinius duomenis, miestas buvo įkurtas XIV a. Ukmergės pilis, stovėjusi ant piliakalnio, buvo reikšmingas gynybinis objektas, tai liudija dažnai vykdyti jos puolimai. Kalvoje į vakarus nuo piliakalnio (dab. Pilies kalnas), XV a. pr. buvo pastatyta mūrinė pilis, o ant piliakalnio buvusi medinė, praradusi savo reikšmę, ėmė nykti. Piliakalnio ir Pilies kalno kompleksas yra unikalus objektas Lietuvoje. Jų dėka sukuriama išskirtinė miesto panorama nebūdinga kitiems Lietuvos miestams ir miesteliams, svarbiausios dominantės yra ne statiniai, o gamtos elementai.

- Iš kelių skirtingų pusių vedę keliai lėmė radialinį Ukmergės planą. Iš pradžių keliai kirtosi tarp piliakalnio ir Šventosios upės, nuo XV a. svarbiausi keliai persikėlė ir kirtosi šalia naujosios mūrinės pilies. Vertinga tai, kad kryžkelėje susiformavusi turgaus aikštė, kiek pakeitusi formas ir funkcijas, išliko iki šių dienų kaip Kęstučio aikštė. Beveik toje pačioje vietoje, kiek pakoreguoti, išlikę ir senieji radialiniai keliai, susiformavę XV a. pab.–XVI a. pr. – Kauno, Gedimino ir Vytauto gatvės. Seniausioji išlikusi miesto architektūra reprezentuoja XIX a. pab.–XX a. pr. ir sudaro svarbiausią senamiesčio architektūros audinį. Nors miesto istorinį vaizdą stipriai pakeitė sovietinės okupacijos metu pristatyti tipiniai gyvenamieji namai ir visuomeniniai pastatai, tačiau Ukmergės senamiesčio dvasia vis dar juntama.

- Ukmergėje yra daug kultūros paveldo išteklių, įtrauktų į Kultūros vertybių registrą (nekilnojamųjų 44, kilnojamųjų 24). Nors Kultūros vertybių registras nuolat tikslinamas, tačiau šiuo metu susiduriama su problema, kuomet sunku nustatyti tikslų paveldo objektų skaičių. Kultūros vertybių registro internetiniame puslapyje esančiame sąraše, parodomas per didelis kultūros vertybių skaičius regione (77), kadangi kai kurie nekilnojamieji objektai, pateikiami kaip kompleksai ir kaip pavieniai objektai. Taipogi yra objektų, kuriems teisinė apsauga panaikinta, arba jie visiškai sunykę. Nesigilinant į pateikiamą informaciją, gali būti netiksliai suprantamas objektų kiekis vietovėje. Galima teigti, kad dėl Kultūros vertybių registro internetinėje svetainėje pateikiamo sąrašo duomenų netikslumų, gali būti klaidingai perimta ir tuo pačiu perduota informacija.

- Ukmergės kultūros paveldo vertybės reprezentuoja atskirus istorijos laikmečius. Ukmergės miesto susikūrimą ir plėtrą iki 1795 m. reprezentuoja tik keletas objektų (4), kurių ryškiausias yra Ukmergės piliakalnis, simbolizuojantis miesto pradžią. Vėlesnius, LDK laikus, mena tik Pašilės šv. Barbaros bažnyčia. Daugiausiai išlikusių paveldo objektų (21), primena Rusijos imperijos laikotarpį 1795–1918 m. – tai įvairių konfesijų sakraliniai pastatai (bažnyčios, cerkvės, sinagogos), žydų tautos paveldas. Tarpukario laikotarpį žyminčių objektų Ukmergėje nėra gausu (6). Svarbiausi šį laikmetį atspindintys objektai yra Lietuvos

Nepriklausomybės paminklas bei Lietuvos karių kapai. Su sovietmečiu Ukmergėje supažindina 5 objektai, reprezentuojantys sovietinę architektūrą (kino teatras „Draugystė“), sovietinę ideologiją (skulptūra „Vėliavnešiai“) bei tragiškus sovietų okupacijos įvykius („Stribų“ būstinė, NKVD skyriaus pastatas). Skaudžius nacių okupacijos laikus pristato tik 1 objektas – masinė holokausto aukų kapavietė. Po Lietuvos nepriklausomybės atgavimo ryškių objektų nebuvo sukurta, darbe analizuoti 3 šio laikmečio objektai – „Vilkmergės“ skulptūra, Tarybinių karių kapinės ir antkapinis paminklas.

- Kultūros paveldo sampratą derėtų suvokti plačiau – neapsiriboti vien tik įtrauktais į Kultūros vertybių registrą objektais. Kadangi paveldas gali būti labai įvairus, iš praeities atėjęs aspektas, kurį žmonės nori išsaugoti ir perduoti ateities kartoms. Vienas iš paveldo perdavimo ir išsaugojimo būdų yra turizmas. Todėl svarbu išmokti kultūros paveldą pritaikyti turizmui tinkamai – kad jis nenukentėtų ir kad skleistų teisingą, nesuklastotą informaciją, nes informacija ir įvairūs jos perdavimo būdai yra vieni svarbiausių paveldo pažinimo šaltinių.

- Ukmergės miestas yra patogus turizmo plėtrai, kadangi jis įsikūręs svarbioje kelių kryžkelėje Vilnius-Panevėžys ir Kaunas-Zarasai. Nuo didžiausių miestų atstumai nedideli – nedaugiau 100 km, todėl į turistinius maršrutus jį įtraukti yra patogu. Ypač tikslingas miesto įtraukimas į kelionių paketus, kuomet aplankoma keletas miestų ar gyvenviečių. Miesto vertybės gali tapti patraukliomis ne tik vietiniams gyventojams, bet ir miesto svečiams ar pro šalį pravažiuojantiems asmenims.

- Dauguma Ukmergės kultūros paveldo objektų yra įdomūs moksliniu ir pažintiniu požiūriu, tačiau turizmo organizavimo srityje yra nepatrauklūs. Didžioji dalis objektų nėra pritaikyti konkrečiai turizmui, nes jie naudojami įvairioms visuomeninėms reikmėms, todėl pagrindinė jų funkcija turizmo atžvilgiu gali būti tik lankymas iš išorės. Svarbu tai, kad iš 40 nagrinėtų nekilnojamųjų objektų tik labai maža dalis (5) yra apleisti ar visiškai nenaudojami.

- Analizuojant informaciją apie miesto paveldo išteklius, susiduriama su problema, kadangi pateikta medžiaga įvairioje literatūroje, spaudoje, internetinėje erdvėje yra gana fragmentiška. Populiarinant ir skleidžiant informaciją apie turizmą mieste išryškėja gana didelis pasyvumas. Kaip didelį tūkumą galima išskirti ir tai, kad mieste trūksta informacinių nuorodų, stendų, lentelių ant objektų, padedančių identifikuoti vietą ir apie ją sužinoti.

- Viena iš turizmo plėtros galimybių Ukmergėje yra įvairūs turistiniai maršrutai. Todėl sudaryti maršrutai, kurie pristato Ukmergės miesto istoriją ir paveldo išteklius. Darbe išskirti 2 galimi maršrutų tipai: pažintinis maršrutas bendrai pristatantis Ukmergės istoriją, kultūros paveldo išteklių gausą ir įvairovę; bei turistinis orientacinis maršrutas, kurio metu, atraktyviu būdu siekiama supažindinti visuomenę su Ukmergės miestu. Sudaryti maršrutai skirti ir vietos gyventojams ir miesto svečiams.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

ŠALTINIAI

Nepublikuoti šaltiniai

1. Apskritis mokyklos, teatras, bibliotekos. *UkKM*. Byla Nr. I-37.
2. Archyviniai dokumentai nuo 1868 m. iki 1875 m. *UkKM*. Byla Nr. II-6, l. 41. Vertimas iš *LVIA*, f. 378, B. 1, 1869 m., b. 900, l. 13.
3. Kuzmickas, Algis. *Ukmergės senojo miesto vietos, Pilies ir Pakalnės g. 2009 m., žvalgomųjų archeologinių tyrinėjimų ataskaita*, Vilnius, 2011, LII, F. 1, Nr. 5400, p. 10.
4. Sentikių cerkvė. *UkKM* [Archyvinė nesuinventorinta medžiaga].
5. *UkKM*. Byla Nr. I-37, l. 52-54. Vertimas iš „Kauno gubernijos informacinė knyga 1908 metams“, Kaunas, 1907 m., p. 83-84.
6. Ukmergės katalikų kapinių koplyčia. *UkKM* [Archyvinė nesuinventorinta medžiaga].
7. Vargšų žydų ligoninė. *UkKM* [Archyvinė nesuinventorinta medžiaga].
8. Veliutė, Ingrida. *Kauno tvirtovės istorinis bei architektūrinis paveldas ir jo animavimo galimybės*. Humanitarinių mokslų daktaro disertacija. Kaunas: VDU, 2012, 231 p.

Publikuoti šaltiniai

9. 1850 metų Vilkmergės romos katalikų bažnyčios vizitacija. In: *Eskizai*, Ukmergė, 2012, p. 34-41.
10. 1925 metų Ukmergės šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios inventorius. In: *Eskizai*, Ukmergė, 2012, p. 42-51.
11. A. Smetonos v. vidurinė mokykla. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=2114>.
12. Antkapinis paminklas tarybiniam kariam. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=14379>.
13. Butėnas; Eugenijus; Jarockis, Romas. Žvalgomieji tyrimai Ukmergės senamiestyje. In: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje*, 2011, p. 444.
14. Dėl nacionalinės turizmo plėtros 2007–2013 metų programos patvirtinimo. In: *Lietuvos Respublikos Seimas* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?P_id=325084&p_query=&p_tr2=.
15. Dumbrių namas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=1732>.
16. Dviračių trasų specialiojo plano koncepcija. In: *Ukmergės rajono savivaldybė* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmerge.lt/go.php/lit/Informacija-apie-rajono-dviracių-trasų-specialų-plana/2408>.
17. Istorinė pažyma, 1. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=35184>.

18. Istorinė pažyma, 2. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=35184>.
19. Jarockis, Romas. Žvalgomieji tyrinėjimai Ukmergėje, Paupio ir P. Cvirkos g. In: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje*, 2003, p. 193.
20. Kapas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=11292>.
21. Kapinės. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=11298>.
22. Karių kapų ataskaitos kortelė, 53-0I. In: *Karo paveldo institutas* [žiūrėta 2014 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://db.militaryheritage.eu/kapaviete?ID=53-0I>.
23. Kultūrinio turizmo chartija. In: *Kultūros paveldo apsauga: reglamentuojančių dokumentų rinkinys*. Vilnius: Savastis, 1997, p. 239-241.
24. Kultūros paveldo vertės visuomenei pagrindų konvencija. In: *Kultūros paveldo departamentas* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.kpd.lt/lt/node/1273>.
25. *Kultūros vertybės bendrieji duomenys* [žiūrėta 2014 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://195.182.68.156/DB/pilnas.jsp?mc=2115>.
26. Latvis, Henrikas; Vartbergė, Hermanas. *Livonijos kronikos.*/ Vert. J. Jurginis. Vilnius: Mokslas, 1991, 222 p.
27. Lietuvos karių kapai. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=17048>.
28. *Lietuvos metraštis: Bychovco kronika.*/ Red. K. Korsakas, Vilnius: Vaga, 1971, 396 p.
29. Lietuvos nepriklausomybės paminklas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=15795>.
30. Lietuvos Respublikos Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas. In: *Lietuvos Respublikos Seimas* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=24349&Condition2=>.
31. Lietuvos Respublikos Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas. In: *Lietuvos Respublikos Seimas* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=320782.
32. Lietuvos Respublikos Turizmo įstatymas. In: *Lietuvos Respublikos Seimas* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=404344.
33. Lietuvos turizmo plėtros programa 2014-2020 m. In: *Lietuvos Respublikos Ūkio ministerija* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: http://www.ukmin.lt/web/lt/turizmas/nacionaline_turizmo_pletros_programa.
34. Literatūros tyrinėtojo Vinco Kuzmicko kapas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=16928>.
35. Nacionalinio lygmens autoturizmo specialusis planas. In: *Lietuvos Respublikos Ūkio ministerija* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: http://www.ukmin.lt/uploads/documents/imported/lt/veikla/veiklos_sritys/turizmas/aktai/Autotrasu_sistema.png.

36. Nacionalinių vandens turizmo trasų specialusis planas. In: *Lietuvos Respublikos Ūkio ministerija* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: http://www.ukmin.lt/uploads/documents/imported/lt/veikla/veiklos_sritys/turizmas/aktai/vandens%20turizmo%20aiskinamasis-sprendiniai.pdf.
37. Namas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=11296>.
38. Namas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=31801>.
39. Namas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=1731>.
40. Papildomi duomenys. In *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=1732>.
41. Pasaulinio kultūros ir gamtos paveldo globos konvencija. In: *Lietuvos Respublikos Seimas* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=36755&Condition2=>.
42. Pastatas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=35166>.
43. Pastatas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=34061>.
44. Pastatas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=35184>.
45. Pastatas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=35174>.
46. Pašilės kapinių tvora su vartais. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=31610>.
47. Pašilės Šv. Barboros bažnyčia. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=2935>.
48. Pašto stoties statinių kompleksas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=25789>.
49. Piličiauskas, Gytis; Piličiauskienė, Giedrė. Archeologiniai tyrimai Ukmergėje, Utenos gatvėje. In: *Lietuvos archeologija*, T. 37, 2011, p. 220.
50. Siaurojo geležinkelio stoties pastatas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=2115>.
51. Sinagoga. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=2273>.
52. Smetonos v. vidurinė mokykla. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=2114>.
53. Šv. Petro ir Šv. Povilo bažnyčia ir varpinė. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=17240>.

54. Švč. Trejybės bažnyčia. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=2119>.
55. Tarptautinė paminklų ir jų kompleksų konservavimo ir restauravimo chartija. In: *Architektūros paminklai*, Vilnius: Mokslas, 1977, T. 4, p. 75-77.
56. Ukmergės bankas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=2408>.
57. Ukmergės gaisrinės bokštas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=31799>.
58. Ukmergės kapinių kolyčia. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=31800>.
59. Ukmergės kino teatro „Draugystė“ pastatas. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=33738>.
60. *Ukmergės miesto viešosios turizmo infrastruktūros išvystymo galimybių studija*. Vilnius: VšĮ „Turizmo plėtros institutas“, 2008, 80 p.
61. Ukmergės piliakalnis. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=3539>.
62. *Ukmergės rajono savivaldybės teritorijos bendrasis planas iki 2016 metų*, UAB Statybos strategija, 2011, 68 p.
63. Ukmergės senamiesčio aiškinamasis raštas. In: *Įsakymas. Dėl Ukmergės senamiesčio (unikalus kodas kultūros vertybių registre: 17116) teritorijos ir apsaugos zonos ribų plano patvirtinimo, 2010 m. spalio 18 d. Nr. IV-511*. p. 12. [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.dok_priedas?p_id=42420.
64. Ukmergės senamiesčio Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialusis planas. 2010 m. [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.kpd.lt/failai/Aiskinamasis%20rastas%2012.pdf>.
65. Ukmergės senamiestis. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=17116>.
66. Ukmergės senojo miesto vieta. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=2990>.
67. Ukmergės Švč. Dievo Motinos Globėjos sentikių cerkvė. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=35159>.
68. *Ukmergės žydų bendruomenės istorija*, / sud. J. Zareckas, Ukmergė: Valdo leidykla, 2008, p. 93-95.
69. Ukmergės žydų senosios kapinės. In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=33252>.

LITERATŪRA

Knygos

70. Ashworth, Gregory; Howard, Peter. *Europos paveldas: planavimas ir valdymas*, Vilnius: Versus Aureus, 2008, 199 p.

71. Balenžaitis, Alvydas; Žuromskaitė, Brigita. *Turizmo vadyba: tarptautinio turizmo administravimo įvadas*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, 190 p.
72. Čepaitienė, Rasa. *Paveldosauga globaliajame pasaulyje*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2010, 375 p.
73. Feilden, M. Bernard; Jokilehto, Jukka. *Pasaulio kultūros paveldo vietų bei vietovių priežiūros gairės*. Vilnius: Savastis, 1998, 141 p.
74. Gelūnas, Stasys. *Ukmergės ir apylinkių praeities apžvalga nuo seniausių laikų iki 1940 metų*. Ukmergė: Ukmergės spaustuvė, 1994, 44 p.
75. Glemža, Jonas, Rimantas. *Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2002, 240 p.
76. Grecevičius, Petras; Armaitienė, Aušrinė ir kt., *Turizmas: vadovėlis*, Kaunas: Kauno kolegijos leidybos centras, 2002, 318 p.
77. *Holokaustas Ukmergėje.*/ sud. Neringa Latvytė-Gustaitienė, Vilnius: Valstybinis Vilniaus gaono žydų muziejus, 2012, 190 p.
78. Isokas, Gediminas. *Lietuvos gamtos paminklai*, Vilnius: Mintis, 1995, p. 328.
79. *Kai milžinai gyveno: padavimai apie miestus, ežerus, kalnus, akmenis*/Sud. B. Kerbelytė. Vilnius: Vaga, 1983, 126 p.
80. *Kultūros animacija: metodinė priemonė*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2007, 194 p.
81. *Kultūros paminklų enciklopedija: Rytų Lietuva II*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998, 391 p.
82. *Kultūros paveldas ir turizmas*, Vilnius: Kultūros paveldo departamentas, 2009, 152 p.
83. Kviklys, Bronius. *Mūsų Lietuva: krašto vietovių istoriniai, geografiniai, etnografiniai bruožai*. T. 2. Vilnius: Mintis, 1991, 752 p.
84. *Lietuva. 100 vietų, kurias turite pamatyti.*/ sud. V. Kandrotas, Kaunas: Terra publica, 2012, 155 p.
85. *Lietuvos architektūros istorija: Nuo XIX a. II-ojo dešimtmečio iki 1918 m.*, Vilnius: Savastis, 2000, T. 3, 509 p.
86. *Lietuvos architektūros istorija: Nuo XVII a. pradžios iki XIX a. vidurio*, Vilnius: Lietuvos enciklopedijų leidykla, 1994, T. 2, 592 p.
87. Lukšionytė, Nijolė; Valinčiūtė-Varnė, Rima. *Menų fakulteto baigiamieji darbai: metodiniai nurodymai: metodinė priemonė*, Kaunas: VDU, 2011, 40 p.
88. Matusas, Jonas. *Švitrigaila Lietuvos didysis kunigaikštis*, Vilnius: Mintis, 1991, p. 124-146.
89. Misius, Kazys; Šinkūnas, Romualdas. *Lietuvos katalikų bažnyčios: žinynas*, Vilnius: Pradai, 1993, 623 p.
90. Miškiniš, Algimantas. *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*. T. 10, Vilnius: Mokslas, 1987, 152 p.
91. Petronis, Julijonas. *Ukmergė*, Vilnius: Mintis, 1976, 72 p.
92. Pleckevičius, Jonas. *Nuo Kauno iki Daugpilio senuoju pašto traktu*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2007, 118 p.
93. Ramanauskas, Raimondas. *Traktas Sankt Peterburgas – Varšuva*, Ukmergė: Valdo leidykla, 2004, 48 p.

94. Rimša, Edmundas. *Lietuvos heraldika*, Vilnius: Baltos lankos, 2008, p. 444-447.
95. Rupeikienė, Marija. *Nykstantis kultūros paveldas: Lietuvos sinagogų architektūra*, Vilnius: E. Karpavičiaus leidykla, 2003, p. 68.
96. Semaška, Algimantas; Semaškaitė, Ingrida. *Visa turistinė Lietuva*, Vilnius: Algimantas, 2012, 879 p.
97. Survila, Michalas. *Ukmergės miesto ir Ukmergės apskrities istorijos apybraiža*. Ukmergė: Valdo leidykla, 2004, 107 p.
98. Ukmergė. Ukmergės miestas. In: *Lietuvos piliakalniai*, Vilnius: Lietuvos kariuomenės Karo kartografijos centras, 2005, T. 3, p. 196.
99. *Ukmergė: knyga apie Ukmergės kraštą*. Ukmergė: Ukmergės rajono savivaldybė, 2010, 95 p.
100. *Ukmergė: trys matymai*./sud. J. Šakienė, Ukmergė: Valdo leidykla, 2005, 51 p.
101. Vanagas, Aleksandras. *Lietuvos miestų vardai*. Vilnius: mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004, p. 230-236.
102. Zabiela G., Baranauskas T., Deltuvos žemė, Lietuvos istorijos metraštis. 1995 metai, Vilnius: LII, 1996, 459 p.
103. Zabiela, Gintautas. *Lietuvos medinės pilys*. Vilnius: Diemedis, 1995, 335 p.
104. Zinkevičius, Zigmantas. *Ukmergės rajono gyvenviečių vardynas: pavadinimų kilmė*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2011, p. 13-20.

Straipsniai

105. Ashworth, Gregory J. Kaip turistai veikia paveldo vietas? In: *Kultūros paveldas ir turizmas*. Vilnius: Kultūros paveldo departamentas, 2009, p. 54.
106. Atėnų konferencijos dienotvarkė. In: *Architektūros paminklai*. T. 13, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993, p.74-77.
107. Atidengta memorialinė lenta. In: *Ukmergės žinios*, 2013 spalio 4, p. 8.
108. Bagdonas, Vytautas. Kokias vėliavas neša „Vėliavnešiai“. In: *XXI amžius* [žiūrėta 2014 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: http://www.xxiamzius.lt/archyvas/xxiamzius/20011205/istd_02.html.
109. Baranauskas, Tomas. Lietuvos miestų ir miestelių pirmųjų paminėjimų datos. In: *Voruta*, 2006, Nr. 4, p. 3.
110. Biržys, Petras. Paminklas Lietuvos didvyriams Ukmergėje. In: *Eskizai*. Ukmergė, 2012, p. 83-89.
111. Bučas, Jurgis. Kultūros paveldo kraštovarkinis potencialas. In: *Urbanistika ir architektūra*, 1997, Nr. 1 (23), p. 47.
112. Bučas, Jurgis. Kurti naują saugant seno vertę, arba paveldonauja paveldosaugoje. In: *Archiforma*, 2013, Nr. 1-2, p. 100.
113. Būsimo muziejaus vizijos. In: *Vilkmerge.lt* [žiūrėta 2014 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą: http://www.vilkmerge.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=15475:busimo-muziejaus-vizijos&catid=101&Itemid=550.
114. Daunys, Juozas. Ukmergės sąjūdis. Nepriklausomybės paminklo „Lituania restituta“ atstatymas. In: *Eskizai*, 2010, Nr. 20, p. 154-161.

115. Gryninama Ukmergės muziejaus vizija. In: *Ukmergės žinios* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://ukzinius.lt/kult%C5%ABra/3267-gry%C2%ADni%C2%ADna%C2%ADma-uk%C2%ADmer%C2%ADg%C4%97s-mu%C2%ADzie%C2%ADjaus-vi%C2%ADzi%C2%ADja.html>.
116. Jonaitis, Marius. Pirmasis pėstininkų DLK Gedimino pulkas XX amžiaus 4-ajame dešimtmetyje. In: *Eskizai*. Ukmergė, 2011, Nr. 21, p. 84-107.
117. Laužikaitė, Lijana. Lietuvos miestelių prekybos pastatai. In: *Žydų kultūros paveldas Lietuvoje*. Vilnius: Savastis, 2005, 157-164 p.
118. Lietuvos savanoriai, palaidoti Ukmergės miesto ir rajono kapinėse. In: *Eskizai*. Ukmergė, 2012, p. 78-82.
119. M. Rozenbliumo žydų našlaičių namai. In: *Ukmergės žinios*, 2012 rugsėjo 7 d., p. 8.
120. Miškinis, Algimantas. Ukmergė. In: *Lietuvos urbanistika: problemos ir realijos, straipsnių rinkinys*. Kaunas, 1989, p. 253-258.
121. Navickienė, Eglė. Nauja architektūra istoriniame kontekste semiotiniu aspektu. In: *Urbanistika ir architektūra*, T. 24, 2000, Nr. 3, p. 115.
122. Pašilės bažnyčia nušvito naujomis spalvomis. In: *Gimtoji žemė* [žiūrėta 2014 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: http://www.gzeme.lt/index.php?s_id=1&n_id=6755.
123. Piličiauskas, Gytis; Piličiauskienė, Giedrė. Archeologiniai tyrimai Ukmergėje, Utenos gatvėje. In: *Lietuvos archeologija*. T. 37, 2011, p. 220.
124. Pupšys, Vytautas. *Istorikė Jonė Deveikytė Navakas*. In: *Eskizai*. Ukmergė, 2012, Nr. 22, p. 103.
125. Ramanauskas, Raimondas. Magdeburgo teisės ir Ukmergė. In: *Eskizai*. Ukmergė, 1992, Nr. 4-5, p. 3-5.
126. Ramanauskas, Raimondas. Stačiatikiai Ukmergėje XIX a. In: *Eskizai*. Ukmergė, 1992, Nr. 4-5, p. 22.
127. Ramanauskas, Raimondas. Žydų bendruomenė Ukmergėje. In: *Žydų kultūros paveldas Lietuvoje*. Vilnius: Savastis, 2005, p. 189-202.
128. Ramanauskas, Vaclovas. Ukmergės švenčiausios trejybės bažnyčios istorija. In: *Eskizai*. Ukmergė, 1992, Nr. 4-5, p. 11.
129. Riaubienė, Edita. Kultūros paveldo verčių suvokimo ir vertinimo tendencijos. In: *Urbanistika ir architektūra*, T. 24, 2000, Nr. 1, p. 3.
130. Sakalienė, Aldona. Skulptorius, dailininkas Silvanas Eugenijus Jakševičius. In: *Eskizai*. Ukmergė, 2010, Nr. 20, p. 150.
131. Sandström, Hans. Tradicinių medžiagų ir amatų svarba. In: *Kultūros paveldas ir turizmas*. Vilnius: Kultūros paveldo departamentas, 2009, p. 118-121.
132. Tautavičius, Adolfas. Grįžta uždrausti vardai. In: *Eskizai*. Ukmergė, 1991, Nr. 1, p. 30-31.
133. Ukmergė prisijungė prie istorinio „Gediminaičių kelio“ In: *Ukmergietis* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://ukmergietis.balsas.lt/naujienos/naujienos/ukmerge-prisijunge-prie-istorinio-gedimainaičiu-kelio-6689/>.
134. Ukmergėje bus įkurtas kompleksinis poilsio, švietimo, prekybos ir pramogų parkas. In: *Bernardinai* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/archyvas/straipsnis/58339>.

135. Ukmergės gimnazijos sienos slėpė istorines vertybe. In: *Lrytas* [žiūrėta 2014 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/sroves/istorija/ukmerges-gimnazijos-sienos-slepe-istorines-vertybes.htm#.Up8vN41kPis>.
136. Vaišvilaitė, Irena. Kultūros paveldas Lietuvoje: vietinių ir regioninių iniciatyvų potencialas. In: *Kultūros paveldas ir turizmas*, Vilnius: Kultūros paveldo departamentas, 2009, p. 13.
137. Vyčas, Vytautas. Ką mena ukmergiškiai, In: *Eskizai*. Ukmergė, 1994, Nr. 6-7, p. 99.
138. Zinkevičius, Zigmas. Ukmergės gimnazijos istorija. In: *Eskizai*. Ukmergė, 2012, Nr. 22, p. 90-97.
139. Žydų draugijos Ukmergėje. In: *Ukmergės žinios*, 2012 lapkričio 23, p. 8.
140. Žydų sinagogos ir maldos namai. In: *Ukmergės žinios, priedas Laiko aidai*. 2012 rugsėjo 28, p. 7.

Informaciniai leidiniai

141. *Kviečiame ukmergiškius ir jų svečius: informacinis-reklaminis leidinys*. Ukmergė: Verslininkas, 1993, 31 p.
142. *Ukmergė pristato*. Ukmergė: Ukmergės raj. s-bė, 1999, 64 p.
143. *Ukmergė svarbiam sprendimui*. Ukmergė: Valdo leidykla, 2008, 24 p.
144. *Ukmergė: dabartis ir perspektyvos*. Ukmergė: Valdo leidykla, 2000, 15 p.
145. *Ukmergė: informacinis-reprezentacinis leidinys*. Vilnius: Ekspres leidyba, 2006, 96 p.
146. *Ukmergė: informacinis-reprezentacinis leidinys*. Ukmergė: Ukmergės raj. s-bė, 2010, 95 p. [žiūrėta 2014 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: http://www.ukmergeinfo.lt/wp-content/uploads/2013/01/knyga_ukmerge.pdf.
147. *Ukmergės žydų bendruomenė*. Informacinis bukletas. Parengė Ukmergės rajono savivaldybės administracijos Kultūros skyrius. Ukmergė: Valdo leidykla, 2008.

Elektroniniai duomenys

148. Indriūnas, Gintautas. *Kultūros vertybių panaudojimas*, p. 3 [žiūrėta 2014 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą <http://www.logincee.org/file/5354/library>.
149. Istorija. In: *Ukmergės „Ryto“ specialioji mokykla* [žiūrėta 2014 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: http://www.rytas.ukmerge.lm.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=3&Itemid=4.
150. Lankytini objektai. In: *Vilnijos vartai* [žiūrėta 2014 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.vilnijosvartai.lt/locations/listing/?id=224&page=objects>.
151. *Lietuvos Statistikos departamentas* [žiūrėta 2014 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/>.
152. Maršrutai. In: *Ukmergės turizmo ir verslo informacijos centras* [žiūrėta 2014 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmergeinfo.lt/marsrutai/>.
153. *Pašto kelias Sankt Peterburgas–Kaunas–Varšuva* [žiūrėta 2014 m. gegužės 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.pastokelias.lt/>.
154. Turizmas. In: *Ukmergės rajono savivaldybė* [žiūrėta 2014 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmerge.lt/index.php?293902817>.
155. Ukmergė. In: *Žydų bendruomenė Lietuvoje* [žiūrėta 2014 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/728/>.

156. Ukmergės karinis miestelis. In: *Architektūros ir urbanistikos tyrimų centras* [žiūrėta 2014 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/public/HeritageObject.aspx?id=1558>.
157. Ukmergės senamiesčio žemėlapis. In: *Ukmergės turizmo ir verslo informacijos centras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmergeinfo.lt/turizmas-ukmergeje/ukmerges-miesto-zemelapis/>.
158. Ukmergės Šv. Petro ir Šv. Povilo bažnyčia. In: *Architektūros ir urbanistikos tyrimų centras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/Public/HeritageObject.aspx?id=1041&oe=3>.
159. Ukmergės Švenčiausios Trejybės bažnyčios istorija. In: *Ukmergės švč. Trejybės parapija* [žiūrėta 2014 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmerges-svc-trejybes-parapija.lt/baznyciosistorija.htm>.
160. Žydai Ukmergėje. In: *Žydai Lietuvoje* [žiūrėta 2014 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/728/>
161. Žydų žudynių vieta. In: *Ukmergės rajono savivaldybė* [žiūrėta 2014 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmerge.lt/go.php/lit/Zydu-zudyniu-vieta/897>.

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

- 1 pav. XIII a. schema: 1 – piliakalnis, 2, 3 – papiliai, 4 – spėjamų kelių trasos. Miškinis, Algimantas. *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*. T. 10, Vilnius: Mokslas, 1987, p. 7.
- 2 pav. XIV a. pab. – XV a. pr. plano schema.: 1 – piliakalnis, 2 – parapijinė bažnyčia, 3 – spėjamų gatvių trasos. Miškinis, Algimantas. *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*. T. 10, Vilnius: Mokslas, 1987, p. 7.
- 3 pav. XV a. pab. – XVI a. pr. plano schema. 1 – mūrinė pilis, 2 – parapiinė bažnyčia, 3 – spėjamų gatvių trasos. Miškinis, Algimantas. *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*. T. 10, Vilnius: Mokslas, 1987, p. 10.
- 4 Pav. *Ukmergės herbas LDK priimtas 1792-05-22* [žiūrėta 2014 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: http://lt.wikipedia.org/wiki/Ukmerg%C4%97s_herbas.
- 5 pav. *Ukmergės herbas LSSR priimtas ~1970 m.* [žiūrėta 2014 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: http://lt.wikipedia.org/wiki/Ukmerg%C4%97s_herbas.
- 6 pav. *Ukmergės herbas LR priimtas 1992-05-27* [žiūrėta 2014 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: http://lt.wikipedia.org/wiki/Ukmerg%C4%97s_herbas.
- 7 pav. *Ukmergės piliakalnis*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 8 pav. *Pašilės šv. Barbaros bažnyčia*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 9 pav. *Šv. Petro ir Šv. Povilo bažnyčia*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 10 pav. *Švč. Trejybės bažnyčia*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 11 pav. *Sentikių cerkvė Ukmergėje*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 12 pav. *Šv. Prisikėlimo cerkvė*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 13 pav. *Didžioji žydų sinagoga*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 14 pav. *Žydų maldos namai*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 15 pav. *Ukmergės „Saulės“ gimnazija*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 16 pav. *Žydų mokykla*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 17 pav. *Buv. berniukų gimnazija*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 18 pav. *Buv. mergaičių gimnazija*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 19 pav. *Buvusi žydų ligoninė*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 20 pav. *Gaisrinės bokštas*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 21 pav. *Ukmergės arklių pašto stotis*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 22 pav. *Siaurojo geležinkelio stoties pastatas*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 23 pav. *Namas su liaudies architektūros elementais*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 24 pav. *Deveikio namas*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 25 pav. *Antkapinis paminklas ir memorialinis akmuo*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 26 pav. *Ukmergės kapinių koplyčia*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 27 pav. *Pašilės kapinių tvora*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 28 pav. *Žydų našlaičių namai*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 29 pav. *Ukmergės bankas*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 30 pav. *Antano Smetonos gimnazija*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.

- 31 pav. *Dumbrių namas*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 32, 33 pav. *Lietuvos karių kapai*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 34 pav. *Lietuvos Nepriklausomybės paminklas*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 35 pav. *NKVD skyriaus pastatas, kairėje nuotraukos pusėje*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 36 pav. „*Stribų*“ būstinė. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 37 pav. *Kino teatro „Draugystė“ pastatas*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 38 pav. *Skulptūra „Trys vėliavnešiai“*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 39 pav. *Paminklinis akmuo*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 40 pav. *Paminklas žydų žudynių vietoje*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 41 pav. *Tarybinių karių kapinės*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 42 pav. *Antkapinis paminklas tarybiniams kariams*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.
- 43 pav. *Skulptūra „Vilkmergė“*. V. Noreikienė, Ukmergė, 2013 m.

PRIEDAI

1 priedas

Ukmergės miesto kultūros paveldo išteklių

Eil. nr.	Kultūros vertybės kodas	Pavadinimas	Adresas	Statusas
Nekilnojamieji kultūros paveldo objektai				
1.	2114	A. Smetonos v. vidurinė mokykla	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), J. Basanavičiaus g.	Irašytas į registrą (registrinis)
2.	14379	Antkapinis paminklas tarybiniam kariams	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.)	Irašytas į registrą (registrinis)
3.	2118	Buv. muzikos mokykla	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Vienuolyno g. 5	Irašytas į registrą (registrinis)
4.	1732	Dumbrių namas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Vytauto g. 22	Irašytas į registrą (registrinis)
5.	11292	Kapas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.)	Irašytas į registrą (registrinis)
6.	11298	Kapinės	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Pašilės g.	Irašytas į registrą (registrinis)
7.	17048	Lietuvos karių kapai	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Vaižganto g.	Irašytas į registrą (registrinis)
8.	15795	Lietuvos nepriklausomybės paminklas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Kęstučio a.	Irašytas į registrą (registrinis)
9.	16928	Literatūros tyrinėtojo Vinco Kuzmicko kapas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Pašilės g.	Irašytas į registrą (registrinis)
10.	11299	Namas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), A. Smetonos g. 24	Kultūros paveldo objekto apsauga panaikinta
11.	11293	Namas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Gedimino g. 46a	Kultūros paveldo objekto apsauga panaikinta
12.	10575	Namas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Gedimino g. 6	Irašytas į registrą (registrinis)
13.	996	Namas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Kauno g. 18	Irašytas į registrą (registrinis)
14.	11295	Namas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Kauno g. 54	Kultūros paveldo objekto apsauga panaikinta
15.	11296	Namas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Kauno g. 66	Irašytas į registrą (registrinis)
16.	1731	Namas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Kauno g. 86	Irašytas į registrą (registrinis)
17.	11302	Namas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Kęstučio a. 14	Kultūros paveldo objekto apsauga panaikinta
18.	10576	Namas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Kęstučio a. 2	Irašytas į registrą (registrinis)
19.	31801	Namas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Vytauto g. 49	Irašytas į registrą (registrinis)
20.	35166	Pastatas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Deltuvos g. 10 C	Irašytas į registrą (registrinis)
21.	34061	Pastatas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Deltuvos g. 19	Irašytas į registrą (registrinis)
22.	2298	Pastatas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m.	Irašytas į registrą

			(Ukmergės miesto sen.), Gedimino g. 4	(registrinis)
23.	35184	Pastatas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Vasario 16-osios g. 11	Irašytas į registrą (registrinis)
24.	2271	Pastatas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Vasario 16-osios g. 19	Irašytas į registrą (registrinis)
25.	2117	Pastatas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Vilniaus g. 16	Irašytas į registrą (registrinis)
26.	2405	Pastatas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Vytauto g. 14; Kalvių g. 1	Irašytas į registrą (registrinis)
27.	4696	Pastatas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Vytauto g. 18	Irašytas į registrą (registrinis)
28.	2406	Pastatas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Vytauto g. 26	Irašytas į registrą (registrinis)
29.	2404	Pastatas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Vytauto g. 6	Irašytas į registrą (registrinis)
30.	35174	Pastatas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Vytauto g. 75A	Irašytas į registrą (registrinis)
31.	2300	Pastatas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Vytauto g. 8	Irašytas į registrą (registrinis)
32.	2407	Pastatas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Žuvų g. 3	Irašytas į registrą (registrinis)
33.	31610	Pašilės kapinių tvora su vartais	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Pašilės g.	Irašytas į registrą (registrinis)
34.	2935	Pašilės šv. Barbaros bažnyčia	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Pašilės g. 16	Irašytas į registrą (registrinis)
35.	1730	Paštas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Kauno g. 80	Valstybės saugomas
36.	25789	Pašto stoties statinių kompleksas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Kauno g. 80	Valstybės saugomas
37.	25791	Ratinė	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Kauno g. 80	Valstybės saugomas
38.	2115	Siaurojo geležinkelio stoties pastatas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Kauno g. 37b	Valstybės saugomas
39.	2116	Sinagoga	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Antakalnio g. 3	Irašytas į registrą (registrinis) (suniykusi)
40.	2273	Sinagoga	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Vilkmergėlės g. 13	Valstybės saugomas
41.	17240	Šv. Petro ir Šv. Povilo bažnyčia ir varpinė	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.)	Irašytas į registrą (registrinis)
42.	2119	Švč. Trejybės bažnyčia	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Kauno g.	Irašytas į registrą (registrinis)
43.	25792	Tvora su vartais	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Kauno g. 80	Valstybės saugomas
44.	25790	Ūkinis pastatas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Kauno g. 80	Valstybės saugomas
45.	2408	Ukmergės bankas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Kauno g. 30	Irašytas į registrą (registrinis)
46.	31799	Ukmergės gaisrinės bokštas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Pilies g. 9	Irašytas į registrą (registrinis)
47.	31800	Ukmergės kapinių koplyčia	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Vaižganto g.	Irašytas į registrą (registrinis)
48.	33738	Ukmergės kino teatro „Draugystė“ pastatas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Kęstučio a. 9	Irašytas į registrą (registrinis)
49.	3539	Ukmergės piliakalnis	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.)	Valstybės saugomas
50.	17116	Ukmergės senamiestis	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.)	Valstybės saugomas

51.	2990	Ukmergės senojo miesto vieta	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.)	Valstybės saugomas
52.	35159	Ukmergės Švč. Dievo Motinos Globėjos (Pokrovo) sentikių cerkvė	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Paupio g. 5	Įrašytas į registrą (registrinis)
53.	33252	Ukmergės žydų senosios kapinės	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Vilniaus g.	Įrašytas į registrą (registrinis)
Kilnojamieji kultūros paveldo objektai				
1.	14393	Altorelis su paveikslais "Marija Sopulingoji" ir "Kristus kalėjime"	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.) Bažnyčios g. 10	Įrašytas į registrą (registrinis)
2.	15667	Altorinis kryžius	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Kareivinių 38	Įrašytas į registrą (registrinis)
3.	14391	Arnotas I	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.)	Įrašytas į registrą (registrinis)
4.	14392	Arnotas II	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.)	Įrašytas į registrą (registrinis)
5.	15663	Ikona "Dievo motina su kūdikiu soste"	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Kareivinių 38	Įrašytas į registrą (registrinis)
6.	15669	Ikona "Dievo motinos globa" ("Pokrov")	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Paupio g. 5	Įrašytas į registrą (registrinis)
7.	15661	Ikona "Dievo motinos pasirodymas Sergijui Radonežskiui" su a	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Kareivinių 38	Įrašytas į registrą (registrinis)
8.	15662	Ikona "Kristaus gimimas"	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Kareivinių 38	Įrašytas į registrą (registrinis)
9.	15664	Ikona "Kristus Visagalis soste" („Visagalis Kristus“),	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Kareivinių 38	Įrašytas į registrą (registrinis)
10.	15668	Ikona "Nukryžiuotasis su šventaisiais"	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Paupio g. 5	Įrašytas į registrą (registrinis)
11.	15665	Lempa (lampa) iš 9 žvakių (Amžinosios ugnies lempa)	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Kareivinių 38	Įrašytas į registrą (registrinis)
12.	14389	Monstrancija	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.) Bažnyčios g. 10	Įrašytas į registrą (registrinis)
13.	14387	Paveikslas "Apaštalas Judas Tadas"	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.) Bažnyčios g. 10	Įrašytas į registrą (registrinis)
14.	14380	Paveikslas "Galvos nukirtimas Šv. Barbarai"	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.)	Įrašytas į registrą (registrinis)
15.	14382	Paveikslas "Marija, pamynusi žaltį" (Gailestingoji Dievo motina)	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.) Bažnyčios g. 10	Įrašytas į registrą (registrinis)
16.	14388	Paveikslas "Nežinomas šventasis"	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.) Bažnyčios g. 10	Įrašytas į registrą (registrinis)
17.	14381	Paveikslas "Quo vadis, domine" (šv. Petro ir Šv. Pauliaus atsisveikinimas)	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.) Bažnyčios g. 10	Įrašytas į registrą (registrinis)
18.	14383	Paveikslas "Šv. Antanas"	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.) Bažnyčios g. 10	Įrašytas į registrą (registrinis)
19.	14385	Paveikslas "Šv. Jeronimas"	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.) Bažnyčios g. 10	Įrašytas į registrą (registrinis)
20.	10216	Paveikslas "Šv. Marija" su aptaisiu	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.)	Įrašytas į registrą (registrinis)
21.	14386	Paveikslas "Šv. Povilas" (šv. Paulius)	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.) Bažnyčios g. 10	Įrašytas į registrą (registrinis)
22.	14384	Paveikslas "Šv. Rokas"	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.) Bažnyčios g. 10	Įrašytas į registrą (registrinis)

23.	15666	Relikvijorius (darochranitelnica) (tabernakulis)	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.), Kareivinių 38	Įrašytas į registrą (registrinis)
24.	14390	Varpas	Ukmergės r. sav., Ukmergės m. (Ukmergės miesto sen.) Bažnyčios g. 10	Įrašytas į registrą (registrinis)
Viso:	77			

Lentelė sudaryta pagal Kultūros vertybių registro medžiagą^{294 295}

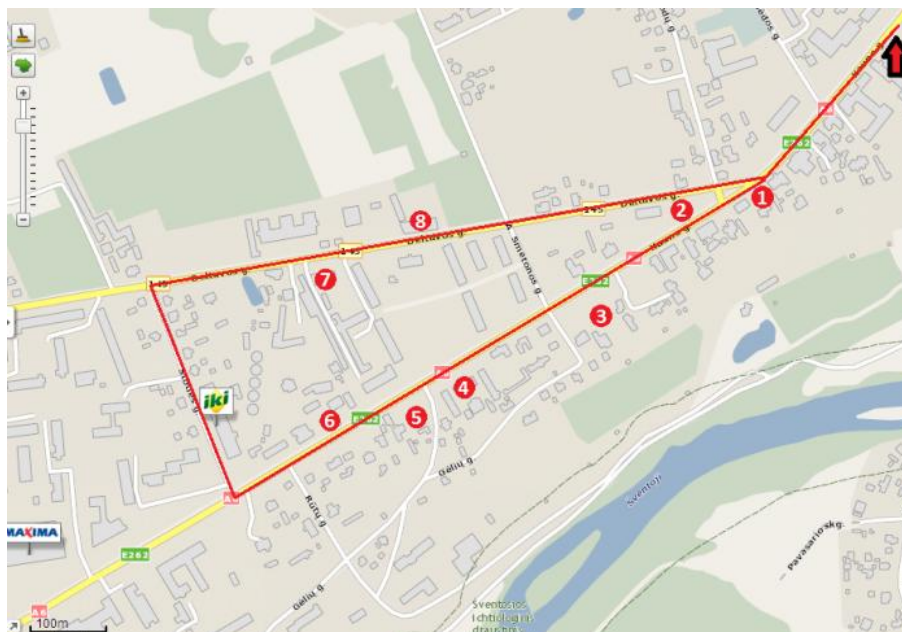
²⁹⁴ Kultūros vertybių registre nenurodyti kai kurių kilnojamųjų vertybių adresai, todėl jie papildyti remiantis leidiniu *Kultūros paminklų enciklopedija: Rytų Lietuva II*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998. Taip pat nesutampa kai kurie pavadinimai (knygoje pateikiami pavadinimai rašomi skliausteliuose). Vertybės identifikuotos pagal pateiktus, sutampančius kodus leidinyje ir registre.

²⁹⁵ *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2014 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/>.

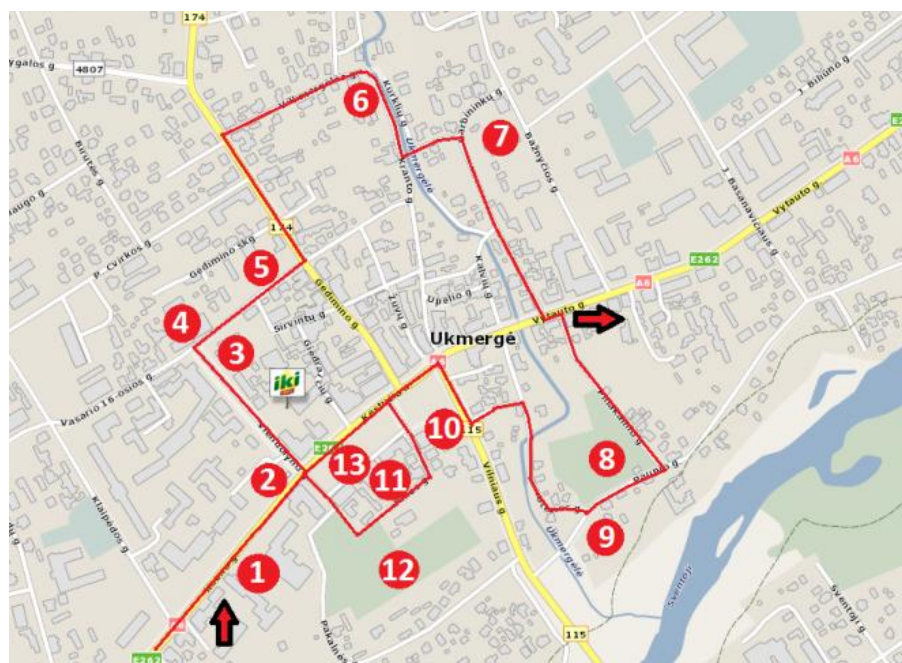
2 priedas

Maršruto „Ukmergės miesto kultūros paveldo vertybės“ žemėlapis dalys

Maršruto I dalis²⁹⁶

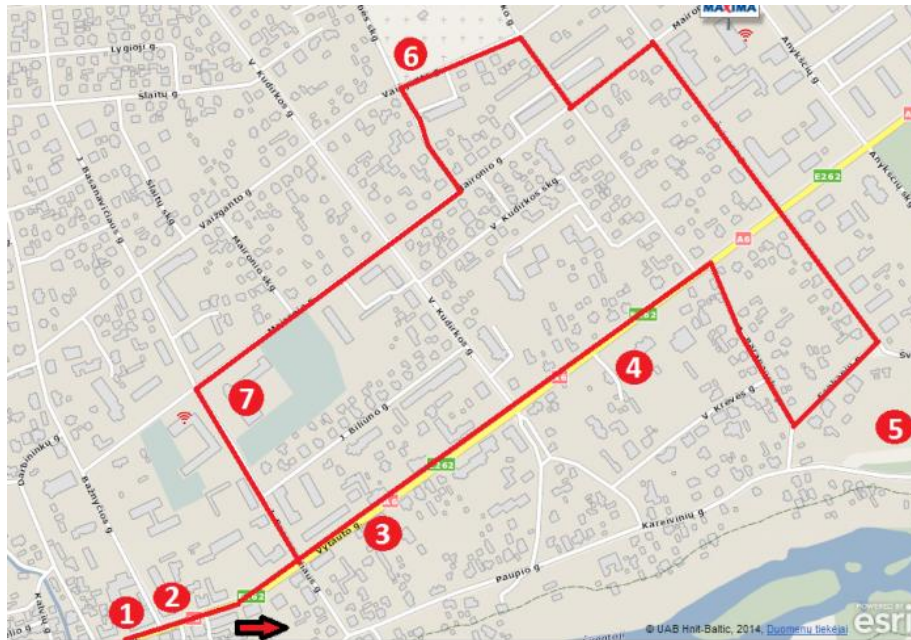
Maršruto II dalis²⁹⁷

²⁹⁶ Objektai: 1. Ukmergės bankas (Kauno g. 30). 2. Skulptūra „Trys vėliavnešiai“. 3. Namas (Kauno g. 66). 4. Ukmergės arklių pašto stoties statinių kompleksas (Kauno g. 80). 5. Namas su liaudies architektūros elementais (Kauno g. 86). 6. Siaurojo geležinkelio stoties pastatas (Kauno g. 37 b). 7. Pastatas (Deltuvos g. 10 C). 8. Pastatas (Deltuvos g. 19).

²⁹⁷ Objektai: 1. Akmuo prie Ukmergės kultūros centro (Kauno g.). 2. Švč. Trejybės bažnyčia (Kauno g. 1). 3. Didžioji žydų sinagoga (Vienuolyno g. 2). 4. Žydų našlaičių namai (Vasario 16-osios g. 15). 5. Žydų pradinė mokykla (Vasario 16-osios g. 11). 6. Žydų maldos namų pastatas (Vilkmergėlės g. 13). 7. Šv. Petro ir Šv. Povilo bažnyčia (Bažnyčios g. 8). 8. Piliakalnis. 9. Ukmergės Švč. Dievo Motinos Globėjos (Pokrovo) sentikių cerkvė (Paupio g. 5). 10. Ukmergės kino teatro „Draugystė“ pastatas (Kęstučio a. 9). 11. Ukmergės gairinės bokštas (Pilies g. 9). 12. Pilies kalnas. 13. Lietuvos Nepriklausomybės paminklas (Kęstučio a.).

Maršruto III dalis²⁹⁸

²⁹⁸ Objektai: 1. Antano Smetonos gimnazija (J. Basanavičiaus g. 7). 2. Dumbrių namas (Vytauto g. 22). 3. Deveikio namas (Vytauto g. 49) 4. Žydų ligoninės pastatas (Vytauto g. 75A). 5. Šv. Prisikėlimo cerkvė (Kareivinių g. 38). 6. Senosiose miesto kapinės esantys objektai (Vaižganto kapinės) (Vaižganto g.) 7. Antano Smetonos gimnazija (J. Basanavičiaus g. 7).

3 priedas

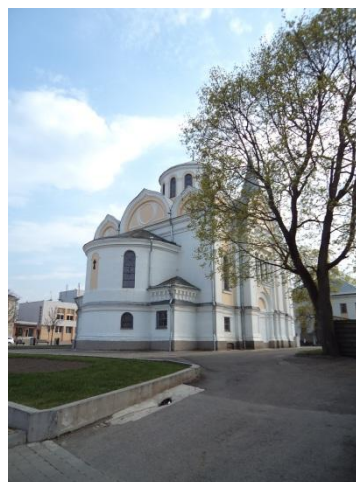
Turistinio orientacinio maršruto „Atrask senąją Ukmergę“ ikonografija²⁹⁹

1. Lietuvos Nepriklausomybės paminklas (Kęstučio a.)

Tekstas šalia fotografijos. Paminklo maketą 1928 m. parengė Liudas Truikys. 1930 m. jį pradėjo statyti skulptorius Silvanas Eugenijus Jakševičius. Sovietai 1951 m. šį paminklą nugriovė. Sąjūdžio metu, 1988 m., nuspręsta atstatyti nugriautą Nepriklausomybės paminklą, tačiau jo vietoje stovėjo 1975 m. pastatyta skulptūra „Vėliavnešiai“. Buvo nutarta „Vėliavnešių“ paminklą perkelti kitur, o Nepriklausomybės paminklą atstatyti jo buvusioje vietoje. Paminklo atidengimo iškilmės vyko 1990 m. vasario 16 d.

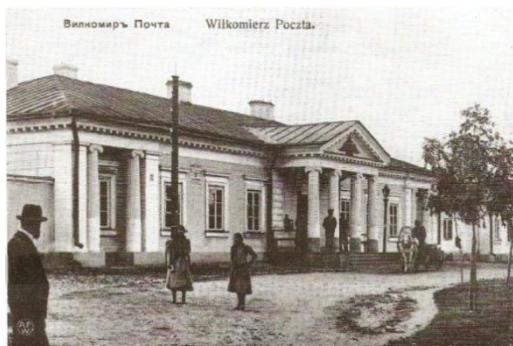
2. Švč. Trejybės bažnyčia (Kauno g. 1)

Tekstas šalia fotografijos. 1917 m. fotografijoje matoma cerkvė, kuri buvo pastatyta 1865-1869 m. Po 1863 m. sukilimo numalšinimo Lietuvoje, kuomet imta stiprinti stačiatikybę ir rusifikaciją, Ukmergėje nuspręsta pastatyti mūrinę cerkvę toje vietoje kur buvo pijorų bažnyčia, nes ta vieta buvo pati patogiausia ir matomiausia, esanti šalia per miestą einančio plento. Cerkvė 1918 m. buvo perduota katalikams.

²⁹⁹ Istorinės fotografijos paimtos iš laisvai prieinamo socialinio tinklapio www.facebook.com grupės *Lietuva senose fotografijose*. Dabartinės nuotraukos užfiksuotos šio darbo autorės 2014 m.

3. Ukmergės arklių pašto stoties statinių kompleksas (Kauno g. 80)

Tekstas šalia fotografijos. XX a. 1 deš. fotografija reprezentuoja XIX a. laikotarpį. Lietuvoje tiesiant Sankt Peterburgo-Varšuvos trakto Kauno-Daugpilio ruožą (1830–1835 m.), kelias ėjo ir pro Ukmergės miestą. Naujam plentui reikėjo ir naujos didelės stoties. Jos projektą 1834 m. paruošė V. Ritšelis. Pagalbiniuose ūkio pastatuose buvo arklidės, kuriose buvo laikoma iki 60 arklių. Taip pat juose buvo sandėliai, vežikų kambariai, ratinė transporto priemonėms laikyti. XX a. pr. Ukmergės pašto stotis iš arklių keitimo pašto stoties tapo tiesiog Ukmergės paštu.

4. Siaurojo geležinkelio stoties pastatas (Kauno g. 37 b)

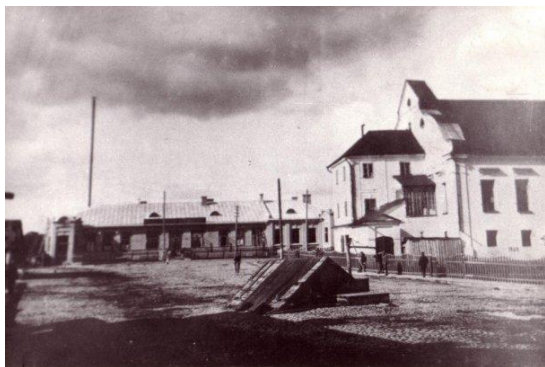
Tekstas šalia fotografijos. XX a. 2 deš. darytoje nuotraukoje matomas pastatas, kuris buvo nuomojamas ar nupirktas ir pritaikytas geležinkelio stočiai. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, vokiečių okupacinė valdžia 1915-1917 m. daugelyje Lietuvos rajonų nutiesė siauruosius geležinkelius. Siaurasis geležinkelis buvo nutiestas ir iš Jonavos į Ukmergę vokiečių įsakymu 1916 m. Jis buvo reikalingas vokiečių okupaciniams poreikiams tenkinti. 1958 m. Jonavos-Ukmergės siaurasis geležinkelis buvo sunaikintas.

5. Pastatas (Deltuvos g. 19)

Tekstas šalia fotografijos. Šio objekto pastatymo metai ir pirminė paskirtis nėra aiški. Jame 1908 m. buvo įkurta visuomeninė 7 klasių mergaičių mokymo įstaiga, 1912 m. buvo pertvarkyta į gimnaziją. Tarpukariu pastatas buvo naudojamas Ukmergės kareivinių reikmėms. 1918 m. pradėta organizuoti Lietuvos kariuomenė. 1-asis pėstininkų DLK Gedimino pulkas iki 1923 m. neturėjo nuolatinės dislokacijos vietos. Todėl nuspręsta atkelti juos į Ukmergės miestą. 1924 m. buvo sprendžiami naujų kareivinių statybos poreikio klausimai. Naujoms kareivinėms statyti buvo parinkta vieta buvusių Rusijos kareivinių teritorijoje, prie Deltuvos gatvės. Pradėta statyti naujų bei pritaikyti jau esamus pastatus kareivių reikmėms.

6. Didžioji žydų sinagoga (Vienuolyno g. 2).

Tekstas šalia fotografijos. Žydai Ukmergėje apsigyveno XVII a. II pusėje. Jau 1674 m. paminėtas pirmasis žydas (krautuvininkas) gyvenantis Ukmergės mieste. Manoma, kad pirmoji sinagoga Ukmergėje galėjo stovėti jau 1685 m., tačiau rašytiniuose dokumentuose ji minima tik 1721 m. Pirmą kartą dokumentuose minima 1721 m. sinagoga buvo medinė ir stovėjo maždaug toje pačioje vietoje kaip ir Didžioji sinagoga. 1851 m. sinagoga buvo perstatyta. Ji tapo dideliu mūriniu stačiakampio plano pastatu.

7. Žydų maldos namų pastatas (Vilkmergėlės g. 13).

Tekstas šalia fotografijos. Objektas buvo pastatytas 1889 m., tuometinėje Egipto gatvėje, todėl nuo šios gatvės buvo pavadinti Egipto maldų namais. Ir sovietmečiu ir atkūrus Lietuvos nepriklausomybę pastatas naudotas gamybinei paskirčiai – jame veikė sagų fabrikas.

8. Šv. Petro ir Šv. Povilo bažnyčia (Bažnyčios g. 10).

Tekstas šalia fotografijos. Ši bažnyčia siejama su pirmąja katalikiška bažnyčia Ukmergės mieste. 1387 m. karaliaus Jogailos įsakymu šioje vietoje buvo pastatyta medinė bažnyčia. Jos vieta galėjo atlikti Ukmergės pilies šiaurinio forposto vaidmenį, tačiau yra manoma, kad ji galėjo būti pastatyta senosios pagoniškos lietuvių šventyklos vietoje. Dabartinė bažnyčia pastatyta 1800–1818 m. 1930 m. buvo parengtas bažnyčios perstatymo projektas, kurį parengė inžinierius Vaclovas Michnevičius. Šventoriaus pietiniame kampe yra varpinė pastatyta 1836 m. pagal architekto Karolio Gregotavičiaus projektą.

9. Ukmergės gimnazija (Vytauto g. 20), Dumbrių namas (Vytauto g. 22).

Tekstas šalia fotografijos. Šioje fotografijoje matomi du reikšmingi Ukmergės istoriją reprezentuojantys objektai. Vienas objektas buvo pastatytas apie 1840 m. bajorų vaikų mokyklai. Nuo 1846 m. jame buvo įsikūrusi rusų progimnazija, vėliau – gimnazija. 1918 m. čia buvo įkurta pirmoji lietuviška „Saulės“ gimnazija Ukmergėje. Įkūrimo iniciatorius buvo advokatas Bronislavas Dirmantas. 1919 m. gimnazija iš „Saulės“ draugijos perimta ir atiteko Lietuvos švietimo ministerijai. Tuomet pavadinimas buvo pakeistas į Ukmergės valstybinę gimnaziją. Ukmergės gimnazijai persikėlus į naujai pastatytus rūmus, nuo 1938 m. čia įsikūrė mokytojų seminarija. Antrasis objektas - gyvenamasis namas 1934 m. pastatytas Ukmergės ligoninės chirurgo Aleksandro Dumbrio (1900-1954). Tarpukariu pastate veikė privati Dumbrio klinika. Dumbriams namas priklausė iki 1940 m., kuomet jis buvo nusavintas Raudonosios Armijos reikalams. Po II-ojo Pasaulinio karo čia įsikūrė Ukmergės rajoninė biblioteka.

10. Deveikio namas (Vytauto g. 49)

Tekstas šalia fotografijos. Jis buvo pastatytas 1912-13 m. pasiturinčio ūkininko ir verslininko Kazimiero Deveikio su žmona, kurie 1907 m. persikėlė į gyventi į Ukmergę su tikslu sukurti čia savo verslą. Netrukus jis įkūrė lentpjuvę. Per Pirmąjį pasaulinį karą Deveikių šeima pabėgo į Rytų Sibirą. Grįžo į Ukmergę 1919 m. Ukmergėje jie pastatė elektrinę iš kurios energija buvo tiekama visam miestui. Žinoma, kad 1932 m. atskiros šio namo patalpos buvo laikinai išnuomos valstybinei ir lenkų gimnazijoms iki jų pastatymo. Įdomi šio pastato istorija - jis buvo papuoštas Vyčio herbu. Caro policija Vytį norėjo nuimti, bet savininkas apsigynė aiškindamasis, kad tai šv. Jurgis.

11. Piliakalnis

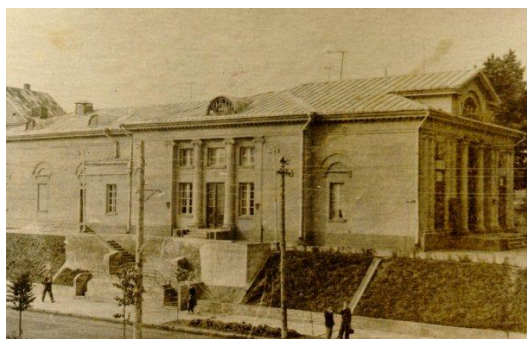
Tekstas šalia fotografijos. Ukmergės miesto kūrimosi užuomazgos siejamos su piliakalniu - nuo svarbaus gynybinio centro – piliakalnio, pradėjo formuotis gyvenvietė, kuri pamažu išsirutuliojo į gana nemažą teritoriją užimančią miestą. Šiuo metu pagal atliktus archeologinius kasinėjimus piliakalnis datuojamas XIV-XV a. Ant piliakalnio stovėjo Vilkmergės pilis. Vilkmergės apylinkės buvo niokotos 1333 m., 1364 m., 1365 m., 1373 m., 1378 m. Manoma, kad pilis buvo užimta tik 1385 m., ją užklupus kryžiuočių remiamam Sudimantui. 1388 m. pilį, artėjant kryžiuočiams sudegino jos ginėjai. Vėliau pilis buvo atstatyta, tačiau 1391 m. vėl buvo užimta kryžiuočių. Vėliau pilis minima iki XV a. vid.

12. Ukmergės Šv. Dievo Motinos Globėjos (Pokrovo) sentikių cerkvė (Paupio g. 5).

Tekstas šalia fotografijos. 1863 m. Ukmergėje susibūrė Sentikių šv. Nikolo religinė bendruomenė. Manoma, kad ši cerkvė buvo pastatyta 1865 m. (kitais duomenimis 1873 m.). Kairėje pastato pusėje buvo įrengta patalpa pamaldoms, dešinėje - gyvenamosios šventiko patalpos ir atskira salė krikštynoms. 1914 m., Pirmojo pasaulinio karo metu, cerkveje vokiečių kariuomenė buvo įrengusi arklides.

13. Ukmergės kino teatro „Draugystė“ pastatas (Kęstučio a. 9).

Tekstas šalia fotografijos. Sovietmečio architektūros palikimas Ukmergėje. Objektas pastatytas 1954 m. pagal tipinį projektą.

14. Ukmergės gaisrinės bokštas (Pilies g. 9)

Tekstas šalia fotografijos. XIX a. palikimas. Bokštas raudonų plytų mūro, kvadratinio plano, 3 tarpinių. Viršutinis tarpnis su apžvalgos bokšteliu.